

Váralljai Csocsán Jenő (Oxford)

A nagyszentmiklósi kincs eredete

(Abstract)

THE ORIGIN OF THE TREASURES OF NAGYSZENTMIKLÓS

by Eugene Csocsán de Várallja

It was explained already by Prof. Gyula László, that the decoration of the 19th cup of Nagyszentmiklós is related to the twiggy embroidery on lowest stripe (showing the martyrs) of Hungarian coronation mantle dated 1031. The connection between these two decorations is confirmed, if we compare their entire decoration systems.

The crosses with the nails in their corners decorating the 3rd and 4th vases of Nagyszentmiklós appeared first around 790AD on the Carolingian denars, just at the time, when Charlemagne winded up the Avar state. Therefore these type of crosses could not get into the decorations made by the Avar courts. In addition this type of crosses + differ fundamentally from the avar X decorations drawn always into a square. As a consequence the 3rd and 4th vases could have been made only after the times of the Avars.

The hedge bedstraw (*Galium mollugo*), decoration on the Avar finds of Bácsstopolya with its four thin spiky petals are strikingly different from the flowers of the spindle (*Euonymus verrucosus*) decorating the 1st, 5th and 6th vases of Nagyszentmiklós. Namely the flower of spindle has four rounded petals, which are missing on the hedge bedstraws. The motives of spindle flowers on the 1st, 5th and 6th vases of Nagyszentmiklós place them into the period of the Hungarian conquest as virtually identical spindle flowers appear on the finds of Szeged Bojárhalom (Móra Ferenc Múzeum 14/1890) and of Nagyteremia (MNM 76/1877.2).

The flower decoration on the neck of the 2nd vase of Nagyszentmiklós is distinguished by the four cavity on their petals from the Avar finds of Bácsstopolya, while they are quite similar to the finds of Karos (HOM 94.38.1) and Újfehértó-Miskepuszta (JAM V770) from the Hungarian Conquest periode.

The time, when the neck of 7th vase of Nagyszentmiklós was decorated by daisies is given by the daisies on the discs from Buj (JAK arany 112) also made in the Hungarian conquest periode.

The time of lily-type decorations on the 9th and 10th dishes of Nagyszentmiklós were made, is shown by the finds of Nagykörű from the Hungarian Conquest periode (MNM 106/1892. 38-41), as well as by the same type lilies on the column on the right of Saint Philip Apostle and on the column on the left of Saint Bartholomew Apostle on the Hungarian coronation mantle of 1031.

Summarising the investigation of the decorations of treasures of Nagyszentmiklós we have to say, that the goldsmiths of the Nagyszentmiklós treasures used such motives, as the Hungarian goldsmiths of conquest period; therefore they did not differ from them.

1. Investigating the inscriptions of the treasure of Nagyszentmiklós the Greek inscription of dishes 9th and 10th testify that they were made on the occasion of the burial of the Hungarian Duke, the Gyula Stephan AD 989 (6497 Byzantine era). This shows, that these treasures used to belong to the dynasty of Gyulas. The chronology of these treasures reveals that they were hidden into the earth in Nagyszentmiklós, because

Viska, Bua and Buhna from the the Gyula clan, who owned the neighbouring Zsombor, were tortured and killed by King Peter Orseolo in this neighbourhood, when they initiated the return of the Árpád dynasty to Hungary in 1045.

András Róna-Tas has concluded, that the trials deciphering of the inscription with Greek letters, but possibly Turkish inscription on the 21th dish of Nagyszentmiklós have not been convincing. There are however coins of King Saint Stephen, of King Bela I and King

Bela III, on which the Latin inscriptions were spelt backwards, as in the Hungarian runic script. Therefore reading backwards the Greek letters of the 21th dish of Nagyszentmiklós according to the Byzantine pronounciations we get the following text in Hungary:

ISSZAD EGÉSZEN, JORGASSON NAPA, [&] A JÓ ATYÓ. IGYOD EGYED EZT, NAPA AZ A JÓ. (that is: Drink it completely, mother-in law [&] the good grandpa, take pity. Drink [&] eat, mother-in law, that is good).

It follows, that if the treasures of Nagyszentmiklós had been made by the Avars, the Avars spoke Hungarian. The Avars however spoke a Turkish tongue, and therefore the 21st dish was made by the Hungarians, as the investigated decorations of these treasures were made by Hungarians, as it was shown earlier.

On fourteen vessels of the treasure of Nagyszentmiklós runic inscriptions can be found. The identical engraved runic inscriptions on the 9th and 10th dishes as well as on the 22nd and 23rd chalices and on the 17th horn deciphered by the Khazarian alphabet gives the Hungarian text: ER[e]GH [a]P[á]D OR (that is: old father(=grandfather) king) as both the Annals of Altach and the Annals of Hildesheim call the Dukes Gyula: rex.

The runic inscription of the 5th vase deciphered again by the Khazarian alphabet gives the old Turkish word KUM[i]S, (which is fermented mares' milk) just as the runic inscription on the quiver of Homokmégy from the Hungarian conquest period was written in Turkish by Khazarian alphabet: [o]N[o]QL[i] γS [a] γ D[a] γ [i]N B[a]S(that is: the quiver of ten arrows wins)

It was demonstrated by Gyula Németh, that the Gyula dynasty gave Turkish names to their members throughout five generations, and this was possible only if they knew Turkish. Constantine Porphyrogenetus personally met and knew Thormas of the Árpád dynasty, the Duke Werbulcs and the Duke Gyula, and he called the Hungarians Turks, just as other sixteen contemporay sources, both Byzantine and Arabic notwithstanding the fact, that the Byzantine and Arabs fought each other.

Constantine Porphyrogenetus knew from his Hungarian friends, that originally the language of the Hungarians was Sabirian, and in Lebedia in the valley of the river Ingulec they were still only pure Sabirians. Later in Etelköz (now in Moldavia) the Treaty of Blood of 855AD was made between two Sabirian and five Turkish tribes, and this was the reason that Duke Álmos the descendant of King Etele-Atyl from the clan Gyula gained majority in the election.

The Hungarians of the Conquest periode were bilingual, which is tested by Constantine Porphyrogenetus, by the very fact of the Treaty of Blood and by the Institution by King Saint Stephen: „Unius linguae uniusque moris regnumimbicile et fragikle est.”

491 surviving Chuvash words in the Hungarian of today and the changing pentaton tunes of ancient Hungarians testify, the one time Turkish dominancy among Hungarians as the remaining Norman words in the English mark the Norman rule.

3. Investigating the iconography of the 7th vase of Nagyszentmiklós the centaurs on the shorter sides have no human trunk, but their head dress

is typical Siberian shaman headdress demonstrating that they are Hungarian táltoslovak, that is shaman-horses. This is confirmed by their fight with their naked riders, who are shaman candidates. The riders of the winged tigers keep vanquished dragons, showing that they are garaboncses, which is a special branch of the Hungarian shamans. The cranes of the neck of the 7th vase were considered the mothers of the Hungarian shamans.

The lady on the central great compositions of the 7th vase has six bosoms, which is polymastia in anatomy. This is the reason, that she is called Emese that is to say sow in Hungarian, which is the name of the mother of Duke Álmos in the 3rd chapter of Anonymus, who wrote that she was married by Ügek in 819AD.

Therefore this representation could be understood only by those who understand Hungarian, and the 7th vase could be made only by Hungarians.

The Hungarian tradition recorded by Jókai that nature demonstrates that someone is a *táltos*, (that is to say shaman) by giving extra organ or something, or rendering something extraordinary in the appearance of that person. The development of a single extra bosom is very rare, therefore the six bosoms of Emese shows that she was a very great shamaness. Mircea Eliade collecting the traditions of various Siberian peoples wrote, that the first shaman was born as an eagle has fertilised a sleeping woman. This event is mirrored by the story of Emese in 3rd chapter of Anonymus as well as by the main compositions of the 7th vase of Nagyszentmiklós.

Therefore the Turul bird fertilising Emese could not have been saker falcon (*falco cherrug*), but only eagle. This proved by tradition of the shaman religions just quoted, by the enormous size of the Turul bird being even greater, than a human being on the 7th vase of Nagyszentmiklós, by the nine representation in the Hungarian picture Chronicle (OSZK Clmae 404), where the Turul bird is always completely black, while the saker falcons have invariably grey feathers, just as by the coins of Kings Bela II, Andrew II, Bela IV, Laszkó IV, and Andrew III of the Árpád dynasty showing their Turul as eagle. In order to avoid misunderstanding King Bela III stated this by the inscription AQ[u]ILA next to the bird on his denar. Similarly fourteen families of the Aba clan descending from King Etele-Atyl have black eagle on their coat-of-arms, just as Transylvania and the county of Alsó-Fehér.

2. The eagle generating shaman reappears on the dish found in Bolshaya Anikova and now in the Eremitage. There his partner has only two bosoms, but she has twin boys, who show, that she is Eneh the Beautiful with her children Hunor and Magor.

A third version of this story of the eagle reappears on the 2nd vase of Nagyszentmiklós, where the lady represented again has only two bosoms, and therefore she is not Emese, but she is distinguished by the four irises growing from her hand. Irises decorate the sceptres of King Saint Laszló, Kings Bela II, Geza II, Stephen III, and Andrew III of the Arpad dynasty on their seals, and on the statue of crown Prince Saint Emery in Ják.

Therefore the irises grown from the hand of the lady represented on vase 2nd of Nagyszentmiklós show, that members of the Árpád dynasty were born from her. However only Sarolt was married from the Gyula clan to the Árpád dynasty. This is the reason, that the head structure of the lady on the 2nd vase of Nagyszentmiklós in question is strikingly similar to royal head from Kalocsa (identified by King Saint Stephen), just as to King Saint Stephen's head on the Hungarian coronation mantle, as well as on the porta speciosa in Esztergom. Incidentally her head has something similar to the hermelin, which is the meaning of her name S[h]arolt in Turkish. According to the Hungarian Picture Chronicle the beauty of Sarolt was fabled by the lords of the provinces (OSZK Clmae 404 fol 13^{verso}). The 2nd vase however shows Sarolt in her later age, and this was the reason that Mavrodinov compared her portrayal with the *kommenaya baba-s*. As the shamans originate from the eagle according to Eliade, it is remarkable, that Sarolt, the mother of King Saint Stephen, is represented with the eagle on the 2nd vase of Nagyszentmiklós, while King Saint Stephen born Vajk has six digits on his left hand on the Hungarian coronation mantle, which is a sign of being Hungarian shaman, that is *táltos*, as it was quoted already from Jókai.

The attribute of the Duke Gyulas is a lance in the Hungarian Picture Chronicle (OSZK Clmae 404 fol 13^{recto}), therefore the mounted prince on the 2nd vase must be a gyula, and

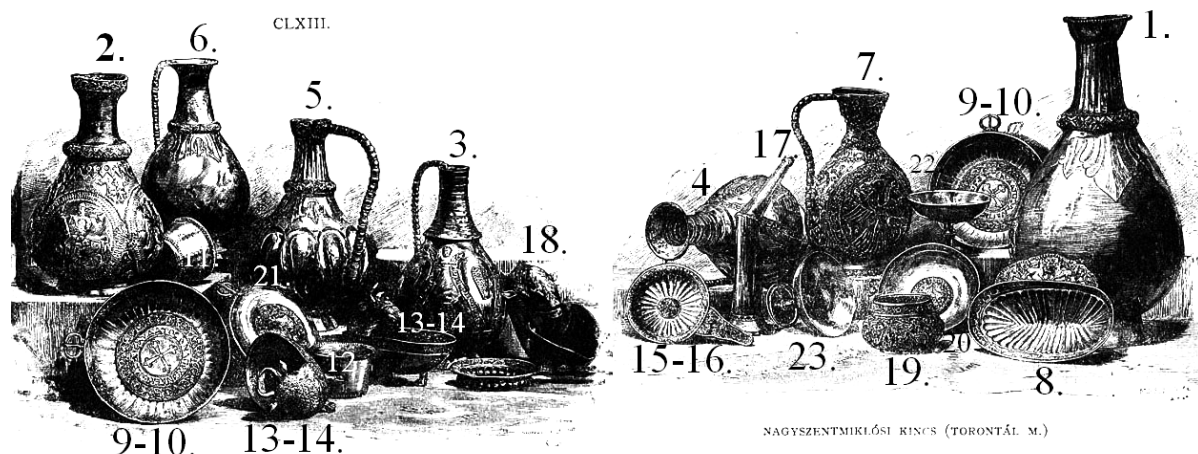
the cut head hanging from his saddle seems to indicate that he is Prokuj Gyula according to the Legend of Saint Gerard.

The bow distinguishes the Hun-Bulgarian kagans in the Hungarian Picture

Chronicle(OSZK Clmae 404 fol 21^{recto}). The attribute of ruler hunting in the heaven on the third side of 2nd vase of Nagyszentmiklós is a small golden bow, as according to the Hungarian Picture Chronicle King Etele-Atyl's bow was greatly esteemed by the Huns, as Emperor Marcian saw it broken at Etele's death and (OSZK Clmae 404 fol 10^{verso}) „Priscus rhetor investigated this and found it to be true” (Jordanes Getica c.49.254). The snub nose and the explicitly very rare beard of this heavenly hunting king on the 2nd vase of Nagyszentmiklós corresponds to his description by Jordanes (Getica 35.183) just as his angry eyes mirror Simon de Keza as well as the Hungarian Picture Chronicle

(OSZK Clmae 404 fol 5^{verso}). The representation of King Etele-Atyl survived on contemporary bracteate now in the Historical Museum of the University of Lund (LUHM 6601) 5. On the Nagyszentmiklós treasures the eyes are kept concentrated on a central point, somewhat in a transcendental way. This manner of representation appeared in the Xth Century, possibly in the late IXth Century as in the Mozarab Gospel of Johannes diaconus in 920, on the cover of the Xth Century Gospel in the Pierpont-Morgan Library M319A, or on the picture of Henry the Quarrelor in the Regelsbuch of Niedermünster of Regensburg presently in Bamberg. Therefore these type of eyes on the treasures of Nagyszentmiklós demonstrate that they were made later, than the Avar periode (568-799), when the eyes appear in normal manner as on the find from Dunapataj (MNM 138/1870).

On the other hand the Avar representations are always overcrowded and they fill the surface without leaving any space empty up to the margin. In contrast in the Nagyszentmiklós treasure the picture have more airy space and greenery hovers between the figures and the frame, demonstrating that they were not made by Avars.

1.kép Hampel József rajza az edények számozásával

1799. július 3-án, Vuin Neru szerb parasztgazda, Nagyszentmiklóson, a ház udvarán gödröt ásott, hogy a kerítését megigazítsa és kb. 80 cm mélyen számos aranyedényre bukkant.

Ezeket görög s bécsi kereskedők Pestre juttatták. 1799. szeptember 10-én Csapó főszolgabíró Nagyszentmiklóson kiderítette a megtalálás körülményeit. 1799. szeptember 18-án Franz Neumann abbé, a császári Régiségtár igazgatója a császár-király intézkedését kérte, hogy ezen előkerült kincseket a Régiségtárban őrizték.

Boráros János, Pest polgármestere összegyűjtette a Pestre került aranytárgyakat és 23-at épen talált, valamint egy már összeolvasztott aranyrudat. A 23 aranytárgyat 1799 szeptember végén már a bécs császári és királyi gyűjteményben őrizték, s azok összesen 9924,98 grammot \cong 10 kg-ot nyomnak.¹

1884-ben ötvösmű-kiállításon az összes nagyszentmiklósi aranytárgyat bemutatták a budapesti Ötvösmű kiállításon és az alkalommal Hampel József a Magyar Nemzeti Múzeumból azokat részletesen tanulmányozva fontos tanulmányt² írt róluk, s bevezette az azóta használt számozásukat. 1885-ben Herpka Károly az Iparművészeti Múzeum Galvano-plasztikai Intézetében másolatot is készített róluk³ ezek jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeumban láthatók.

A híres magyar régész, László Gyula 1977-ben adott ki Rácz István fényképeivel fontos könyvet a nagyszentmiklósi kincsről, és „*The Art of the Migration Period*” című Coral Gables-ben, 1974-ben megjelent könyvében a 136-137. oldalon található térképvázlaton a nagyszentmiklósi kincseket a „*Ninth Century*

¹ László Gyula, Rácz István: A nagyszentmiklósi kincs, Budapest 1977, 17-18. oldal. Cf.: István Erdélyi, László Pataky: Die Belohnung der Finder des Attila-Schatzes von Nagyszentmiklós, A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1971-72, 142- 155. oldal.

² Hampel József: A nagy-szent-miklósi kincs, Budapest 1884, 116.l.

³ Dr Lichner Magolna 2016. február.8-án 14^h.

Hungarian Conquest Period”-ba sorolta.⁴ Ezzel szemben 2002-ben a Nemzeti Múzeum 200 éves fennállásakor tartott kiállításon a nagyszentmiklósi kincseket „Az avarok aranya” címen mutatták be, főként László Gyula tanítványa, Bálint Csanád hatására, aki 2004-ben kiadott hatalmas monográfiájában ezt a nézetét hangoztatta.

1. A nagyszentmiklósi kincsek díszítéseinek vizsgálata

A 23 Nagyszentmiklósról fennmaradt aranytárgyból hatnak nincs díszítése. 13-on van díszítés, azokat igyekszünk részletesebben vizsgálni.

László Gyula fölismerte, hogy a nagyszentmiklósi 19. számon ismert szilke pálcikás díszítése szoros rokonságban áll a koronázási palást legalsó, vértanúkat ábrázoló sorának 1031-ben hímzett motívumaival (2. kép).

A 2. képen látható, hogy a 19. szilke eredeti zománc díszítése nyomokban fennmaradt. A Magyar Nemzeti Múzeumban 2002-ben történt kiállítás alkalmával kiadták ennek a szilkének zománcsal borított valamikori megjelenésének rekonstrukcióját. Ebből kitűnik, hogy nemcsak annak kacsos-índás (László

⁴ Igaz ugyan, hogy 1977-ben azt írta, hogy „Nem lehetünk abban biztosak, - amire pedig Györffy [György] alapoz, - hogy a 2. és 7. számú korszak magyar munka. *The Art of the Migration Period*, Coral Gables 1974, 61. oldal.

Gyula által pálcikásnak nevezett) hálózata, hanem az abba iktatott tárcsákkal együtti díszítés rendszere is igen hasonló az 1031-ben hímzett koronázási palást legalsó vértanúkat ábrázoló sávjához (3. kép).

A 3. és 4. kancsó láncfonatos díszítése már a VII. században, az avar avaridőkben is használatos volt, mint azt már László Gyula kimutatta az igari lelettel kapcsolatban⁵ (4. kép).

László Gyula a 3. & 4. kancsó keresztes és ékes díszítésének rajzát a magyar STEPHANVS REX pénzekről származtatta,⁶ Szent István pénzein a kereszt azonban valójában ket-

⁵ László Gyula, Rácz István: A nagyszentmiklósi kincs, Budapest 1977, 138.o

⁶ László Gyula: The art of the Migration Period, Coral Gables 1974, 130-1 oldal.

tős keresztet alkot, mint arra már Györffy György rámutatott.⁷ Ezért Péter király és Aba Sámuel pénzein levő keresztet közelebb állnak a 3. és 4. kancsón található keresztetekhez. Az ezen a kancsón található keresztetek azonban inkább az olyan talpas keresztetekhez közelítenek, mint amilyeneket Szent István király sógorának, Szent Henriknek a pénzeire vertek, amint az 5. képen láthatjuk.

Bálint Csanád, aki a nagyszentmiklósi kincseket avar korba szeretné keltezni, a 3. és 4. kancsón levő keresztet a VII-VIII. századból való üllői 238. sír varkocs-szorító fedőlapján,⁸ Garam Éva pedig a Magyar Nemzeti Múzeumban levő tiszafüredi 1215/a. sír leletén⁹ található X-ekkel magyarázza (6. kép).

⁷ Györffy György: István király és műve, Budapest 1977, 43.a-b) kép a 240. oldal után.

⁸ Bálint Csanád: A nagyszentmiklósi kincs, Budapest 2004, 442. és 440. o. 191 kép 9 (cf.: 8).

⁹ Garam Éva: Avarkori fejedelmi és köznépi sírleletek kapcsolata a nagyszentmiklósi kincssel. in: Az avarok aranya. Budapest 2002, 109.o. 34. kép.

6.kép Bálint Csanád s Garam Éva a mellékelt avar díszítésekkel egyeztetni a 3-4. kancsó kereszteit

Üllő 238. sír varkocs-szorító fedőlapja VII-VIII. század*

Zamárdi bronzcsat Rippl-Rónai Múzeum VII.-VIII. század*

Tiszafüred 1215/a sír bűjtató fedőlapja MNM VII-VIII. század*

*Garam Éva in: Az avarok aranya, Bp 2002, 109. o. 34.kép

Az összeadás jeleket a szorzásjelektől azonban jobb időkben már az első elemiben meg kellett tudni különböztetni. Történetesen még alapvetőbb azonban két díszítés különbsége, mert az avar X-et négyzetbe helyezték ☒ (6. kép). A karoling és későbbi pénzekben azonban a keresztek sosincsnek négyzetben +, de a nagyszentmiklósi 3. és 4. kancsón sem.

Ily típusú díszítés a kereszt sarkaiban körökkel először a karoling dénárokon jelent meg, épp akkoriban, mikor Nagy Károly fölszámolta az avarok államát.¹⁰ Így a karoling dénárok e díszítése már nem juthatott az avarok kincseire avar időkben.

7.kép

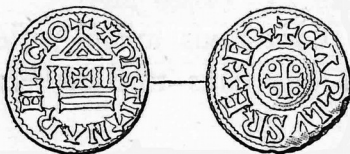

Fig. 397

A kereszt sarkaiban a szögekkel motívum 794 és 800 között jelent meg az Engel és Sessure szerint* a francia dénárokon, melyeken a CHISTIANA RELIGIO fölirat tanúsítja annak keresztény jellegét. Nagy Károly és seregei azonban 788–791, majd 799–803 között szétverték az avar államot, így a szóban forgó motívum nem kerülhetett avar kincsekre.

*Arthur Engel, Raymund Serrure: Traité de numismatique de Moyen Age, I. kötet, Paris 1897, 218. oldal

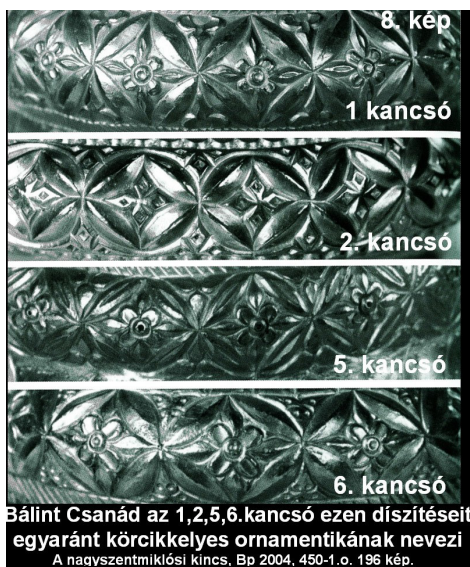
Egyébként ugyanazon dénárokon között egyeseken a CHISTIANA RELIGIO fölirat is megjelent (7. kép),¹¹ amiből kitűnik eme motívum keresztény jellege, valamint, hogy a körök a kereszt sarkaiban Krisztus szögeit jelzik. Ezt megerősíti, hogy a szögek a kereszt sarkaiban ékeként jelentek meg Wessex király, Egbert (802-839) dénárain¹² (akinek a feleségét, Redburgát Nagy Károly sógornőjének tartják.)

¹⁰ Arthur Engel, Raymund Serrure: Traité de numismatique de Moyen Age, I. kötet, Paris 1897, 218. oldal, Figure 395

¹¹ loco citato, Figure 397.

¹² vol. cit. 319. oldal, Figure 596.

Mindez arra kell mutasson, hogy a zamárdi csat, amely különben elüt a 3. és 4. kancsón megjelenő díszítéstől, mert a kereszt sarkaiban köröket mutat, s nem ékeket, már (Kr. u.) 800 után, vagyis az avar uralom bukását követően keletkezett.

Bálint Csanád az 1., 2., 5. és 6. kancsók nyakán található díszítéseket, mint a 8. képen láthatjuk, egynek véve egyaránt körkikkelyes ornamentikának nevezi.¹³ Ezen szóban forgó kancsókat is avar korba keltezi, azt föltételezve, mintha az éppen vizsgált díszítések a törökkanizsai és bácstopolyai leletekkel megegyeznének.

A törökkanizsai szóbanforgó lelet azonban X. századi honfoglalás kori magyar lelet, tehát egyáltalán nem támogatja az avar-kori eredetét. A bácstopolyai avar csont-tegezen viszont a díszítés a középpontból kindulva mindössze négy elnyújtott sziromból áll, melyek keresztalakban ellentétes irányokba mutatnak, mint a közönséges galaj (*Gallum mullogo*) virágáé Dr Füzes-Frech' Miklós szerint,¹⁴ s amit meg kell figyelniük.(9. kép).

9.kép

Bácstopolya csont-tegez (Bálint 451o. 197.4)

Törökkanizsa
NMN 28/1900.229
Bálint 451.o. 197.3

Közönséges galaj (*Gallum mullogo*)

¹³ Bálint Csanád: A nagyszentmiklósi kincs, Budapest 2004, 450-451. oldal 196. kép.

¹⁴ Füzes-Frech' Miklós: A nagyszentmiklósi kancsó növényábrázolásairól. in: László Gyula, Rác István: A nagyszentmiklósi kincs. Budapest, 1977. 183. oldal.

A nagyszentmiklósi 5. és 6 kancsó nyakán (10. és 10.b kép) ábrázolt virágok viszonylag nagy kerek bibéjéből viszont **négy kerek szirom** indul ki. Ez a motívum ezeket a kancsókat a X. századba keltezi, mert éppen olyan, mint a szeged-bojánhalmi¹⁵ és a nagyteremi¹⁶ X. századi leleteken. Ezek a bibirceses kecskerágó rózsaszín virágára ütnek Bartha Dénes professzor szerint: „A körként ábrázolt virágrészek a porzók, a belső kör pedig a termő, ami egy ún, diszkuszon vacoktányéron) van. Ezek alapján a kecskerágó virága rajzolódik ki előttem. (Nálunk a csíkos és a bibirceses kecskerágó él, mérgezőek.)”¹⁷

A Szeged-Bojánhalmi leleten ennek a négy kerek sziromnak eltérő az árnyalata a négy hosszú levélkétől. Azok a kecskerágó csészelevelei Bartha Dénes professzor szerint.¹⁸ Ezekről eltérő motívum a bácsstopolyai avar csont-tegzen található, mert azon csak **négy elnyújtott szirom indul és a kerekded sziromlevelek hiányoznak**.

A nagyszentmiklósi 1. kancsó nyakán (11. kép) levő virágoknak, pontosan ugyanúgy, mint az 5. és 6. kancsón a bibéjéből először négy kerekded szirom nő ki, és így sokkal közelebb áll a honfoglaláskori szeged-bojánhalmi és a nagyteremi leletekhez, mint az avar kori bácsstopolyai csont-tegez négy szirmot számláló díszítéséhez, mert attól a szirmok alakjában és irányában élesen eltér.

¹⁵ Szeged, Móra Ferenc Múzeum 14/1890; László Gyula: The Art of the Migration Period, Coral Gables 1974, 179. kép (a 158 oldal után, cf.: 155. oldal)

¹⁶ MNM 76/1877.2; Fodor István (ed.) „Őseinket felhozád...” A honfoglaló magyarság. Budapest, 1996. 343. oldal, 3. kép

¹⁷ A soproni egyetemről Prof. Bartha Dénes 2016. október 3-án 9:40-kor írott levele szerint.

¹⁸ Prof. Bartha Dénes 2016 nov 4-én 11:04-kor küldött levele.

A 2. kancsón viszont a négy szirma mélyedés rajzolódik (12. kép). Ennek rajza megjelenik a X. századból való újfehértói tarsolyvereten¹⁹ és ténylegesen bemélyed a karosi 41. sír tarsolyveretébe,²⁰ de a mélyedésnek semmi nyoma a bácstopolyai avar tegezen.

Szintén X. századi a 2. kancsó felső peremén futó hullámvonal (13. kép) ékes domborműve, mert az vadasi és jeszenicei Jankovich Miklós „Bene vitéze” csattjának hullámvonalait²¹ variálja.

¹⁹ JAM V770; Fodor István (szerk.): „Öseinket felhozád”. A honfoglaló magyarság, 1996, 207. o. 1. kép.

²⁰ HOM 94.38.1; Fodor István (szerk.): „Öseinket felh.”. A honf. magy. 1996, 94.o. 20. kép.

²¹ MNM 9/1846.7; Fodor I. (szerk.): „Öseinket felh.”. A honf. magy.1996, 338. o. 1. kép.

A 7. kancsó nyakát elborító nyolcszirmú margaréták ²² (14. kép) gyakorlatilag azonosak a Bujban talált X. századi nyolcszirmú ruhaverettel jelenleg a nyíregyházi Józsa András Múzeumban.²³

A 10 számú tálkán a görög nyelvű föliratai kívül a körbefutó indákon tizennégy olyan virágzatot találunk, amely öt elemből áll (15. kép). Ezek közül az elemek közül a középső, amelyet bibének gondolhatunk, a 10. tálkán mindig elűt a többi négytől, s mintegy bolyhosnak mondható. A 9. tálkát szakasztott ugyanolyanra formálták, de a tizennégy virágzata közül csak négy bibéjén ismerhetjük fel a bolyhoság jelét, a többi tízen nincs különbség az öt elem között.

²² (*Leucanthemum vulgare* vagy *Chrysanthemum leucanthemum*) Füzes-Frech' Miklós: op.cit. in: László Gyula, Rácz István: A nagyszentmiklósi kincs. Budapest, 1977. 183. oldal.

²³ JAK Aranyllettár 116; Fodor István (szerk.): „Öseinket felhozád”. A honfoglaló magyarság, 1996, 142. o. 1. kép.

Az a meglepő, hogy mint a 16a. képen látható, az 1031-ben készült koronázási paláston a Szent Bertalan apostol balján,²⁴ valamint a Szent Fülöp apostol jobbán álló oszlopot²⁵ két-két pontosan ilyen öt elemből álló virágzat díszíti, mint a nagyszentmiklósi 10 és 9. tálkát. Ráadásul azoknak is a középső bibéje elüt színében a másik négy elemtől. Ebben is van azonban kivétel: a Szent Fülöp melletti oszlop felső virágzatán a bibe kialakítása nem tér el a másik négy elemtől, ugyanúgy, mint azt a nagyszentmiklósi 9. tálka legtöbb virágzatán. Azt, hogy nagyszentmiklósi 9. és 10 tálka virágzatának motívuma mennyire el volt terjedve a honfoglaló magyarságban, a Jász-Nagykún-Szolnok vármegyében, Nagykörűn talált övveretek is tanúsítják,²⁶ melyekből tizenkettő maradt meg, s melyeken a középső bibét üregesen ábrázolták. Utóbbi megfelel annak, ahogy Szent Bertalan oszlopának virágai megjelennek Végvári András itt látható raj-

A képen a rózsaszín távolkeleti liliomon láthatjuk a liliom porzóit még bimbóban.

zán(16.a kép).²⁷ Ez a virágzat nagyon kedvelt kellett, hogy legyen a honfoglaló magyarság körében, mert Érdy Miklós 1848-ban a székesfehérvári királysírok ásatása során is talált egy rekeszzománc korongot, melyen tulajdonképpen ugyanezt a virágzatot négyszer formázták meg.²⁸

Erről a motívumról Oborny Beata az ELTE Biológiai Intézetéről azt írta levelében, hogy „korábbi olvasmányaim alapján úgy tudom, ez egy megszokott liliom-ábrázolás.”²⁹

²⁴ E. Nagy Katalin (et alii): A magyar kir.-ok koronázó palástja. [Bp-Veszprém.],159.o.21. kép.

²⁵ E. Nagy Katalin (et alii): A magyar kir. koronázó palástja, [Bp-Veszprém], 155.o. 19. kép

²⁶ MNM 106/1892.38-41; Fodor I. (szerk.): „Öseinket felhoz.”. A honf. m, 1996, 243-244. o.

²⁷ E. Nagy Katalin (et alii): A magyar királyok koronázó palástja, [Bp.-Veszprém], 159.o. 21. kép; cf.: 45. oldal, 1. lábjegyzet.

²⁸ MNM 1885/76; Kovács Éva: Árpádkori ötvösség, Bp. 1974 13. színes kép az 52. oldal után. (cf.45.o).

²⁹ Oborny Betáta 2016. augusztus 5-én 1:11 kor küldött levele.

Összefoglalva a nagyszentmiklósi kincsek díszítéseinek vizsgálatát, azt kell mondanunk, hogy a nagyszentmiklósi kincsek ötvösei olyan motívumokat használtak műveiken, mint amelyeket használtak a honfoglaló magyarság más fémművesei, tehát nem különbözhetek tőlük. A nagyszentmiklósi kincseken található díszítések megegyeznek a honfoglaló magyarság használati tárgyain találhatóakkal, így a buji ruhaverettel, a nagykörűi övveretekkel, az újfehértói és karosi tarsolyveretekkel, valamint a szeged-bojárhalmi és nagyteremiai leletekkel. Ugyanezekből a motívumokból hímeztek azonban az 1031-ben hímezett magyar korozási palástra is. Mindezen honfoglaláskori motívumok azonban általában meglehetősen megkülönböztethetők, vagy eltérnek az avarok alkotásain használatos motívumoktól. A 3. és 4. kancsót díszítő kereszt motívuma Nagy Károly 794 és 800 között vert dénárain jelenik meg először, tehát az avar kagánság összeomlásával egyidőben, s ezért nem tűnhet föl az avar uralkodók hatalmát tükröző aranykincseken.

2. A nagyszentmiklósi kincsek föliratainak vizsgálata

A 9. és 10. táblán azonos görög nyelvű föliratot találunk (17. kép):

Fehér Géza ezt a görög szöveget a következőképpen olvasta:

ΧΡ Δ[ιὰ] Ἐ[νέργειας] Ἀ[γίου] ὙΔΑΤΟΣ ἈΝΑΠΑΥΣΩΝ
Ἀ[γίου] Ἰ[ησοῦ] Χ[ωτερ] ΣΤ[έφα]νον ΓΛ³⁰

Ebben a görög mondatban az állítmány ANAPAUCON, ami a felnőttek bizánci temetési szertartásában ismételten visszatérő kulcskifejezés, ebben a cselekvő aoristos imperativus-os formában, ami annyit jelent, hogy „nyugtasd meg”,

³⁰ Fehér Géza: A nagyszentmiklósi kincs-rejtély megfejtésének útja. *Archaeologiai Értesítő* 1950, 1. szám, 37-40. oldal.

21 esetben fordul elő;

4-szer ἀναπαῦσαι(δεόμεθα) „megnyugtadni(kérünk)” főnévi igenévként, (cselekvő aoristos infinitivus) formában,

36-szor fordul elő tehát az ἀναπαύω = nyugszik ige .

10 esetben ἀναπαύονται „megnyugszanak”(medium praesens imperfectum),

1-szer ἀναπαύων „megnyugtatta” (cselekvő participium imperfectum).

18 esetben ἀνάπαυσις = nyugalom főnév alanyesetben (nominativusban)

(például ἀνάπαυσις δούλου σου); „szolgád nyugalma”

10 esetben ἀναπαύσεως birtokesetben, genitivusban

(például „lelke nyugalmaért” ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς).

64 – Ez tehát annyit jelent, hogy ez a fogalom a bizánci felnőtt temetési szertartásban összesen hatvannégyszer fordul elő.³¹

A kifejezés ANAPAUCON mindjárt a temetés elején a koporsó beszentelésekor énekelt tropárokban többször is előfordul; így:

Εἰς τὴν κατάπαυσίν σου, Κύριε, ὅπου πάντες οἱ Ἅγιοί σου ἀναπαύσονται, ἀνάπαυσον καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου.

Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καταβὰς εἰς Ἄθην, καὶ τὰς ὀδύνας λύσας τῶν πεπεδημένων· αὐτὸς καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου, Σῶτερ, ἀνάπαυσον³².

A Magyarországon használt változat szerint:

„A megdicsőült igazak lelkeivel nyugtasd meg Üdvözítő a Te szolgád lelkét...

A Te nyugalmadban, Urunk, hol minden szentjeid megnyugszanak, elhunyt szolgálódnak (szolgálódnak) lelkét, Üdvözítőnk, nyugtasd meg.

Te vagy Isten, ki leszállottál a poklokra és s a lebilincseltek kötelékeit föloldozád. Elhunyt szolgálódnak (szolgálódnak) lelkét, Üdvözítőnk, nyugtasd meg”³³

A nagyszentmiklósi 9. és 10. tányér föliratában az ANAPIAYCON szót a ΥΔΑΤΟC szó előzi meg, azért a szóbanforgó föliratok értelmezését illetően igen lényeges, hogy a magyarországi gyakorlat szerint ezen „tropárok éneklése alatt az áldozópap meghinti szentelt vízzel a holttestet és a koporsót.”³⁴

Ez nem történik a görögkeleti egyházakban, s ezen a magyarországi szokás azal kell, hogy kapcsolatban álljon, hogy Szent Cirilnek és Metódznak a Kárpátmedencében a nyugati pátriárcha joghatóságával kellett működni. Ezért egyedülálló a besztercei szenteltvíztartó a bizánci emlékanyagban (18. kép),

³¹ Jacobi Goar: EYXΟΛΟΓΙΟΝ sive Rituale Graecorum, editio secunda expurgata et accuratior. Velence, 1730. 423-433. o.

A fönti számbavételnél természetesen beszámítottuk az ismétléseket is, amelyeket Goar csak rövidítve jelöl meg. (Hajdudorogi Egyházmegyei Főhatóság:) Görögkatholikus Egyházi Szerkönyv (Euchologion), Budapest, 1964. 71-88. o. található magyar változatban **harminckilencszer** számolhatjuk meg a «nyugtasd meg» illetve a «nyugalma» kifejezést.

³² Goar: EYXΟΛΟΓΙΟΝ, op.cit.423.o

³³ Hajdudorogi Egyházmegyei Főhatóság:) Görögkatholikus Egyházi Szerkönyv (Euchologion), Budapest, 1964. op. cit. 71. oldal.

³⁴ Hajdudorogi Euchologion, op.cit. 71. oldal; ami Rom 6:3-4-re utal (akik megkeresztelkedtünk Jézus Krisztusra, halálára keresztelkedtünk meg).

mint Kiss Etele rámutatott,³⁵ mert azon Η ΖΩ[η]Σ ΠΗΓΗΣ ΠΗΓΗ fölirat van, amely kifejezés szerepel a felnőttek temetési szertartásában.³⁶

18. kép.
A besztercei szenteltvíztartó
MNM 1903.15

Fölrata:

ΗΖΟCΠ ΠΗΓΙ ΚΕΙΗΤΟΝ ΝΗ Π ΑΜΑΤΟ*

Η ΖΩ[η]Σ [ε]ῖ ΠΗΓΗ[ι,] Κ[όρι]Ε ΙΗ[σοῦ,]
[ε]ῖ ΤΟΝ ΝΗ ΙΑΜΑΤΩ[ν]

Az élet forrása vagy, Ur[am] Krisztus,
bizonyly a gyógyulásoké [is vagy]

* Moravcsik Gyula értelmezése:

Ἰησοῦς πηγῆ καὶ τῶν ἰαμάτων

in: Fettes Nándor: A besztercei románkori aspersionum
A nyíregyházi múzeum évkönyve 2, 1959,
(Nyíregyháza 1960), 34. o.

Azt már Fehér Géza 1950-ben fölismerte, hogy a 9. és 10. tányér föliratában található szigla olvasata valójában Στέφανον,³⁷ ami pontosan az erdélyi Gyula vezérnek Konstantinápolyban 953 táján kapott keresztneve. Őt Bíborbanszületett Konstantin emelte ki a bizánci Hagia Szophia keresztelő medencéjéből és így nyerte az István nevet az orosz krónikák szerint.³⁸ Tulajdonképpen őt azonosítja a Στέφανον sziglát követően a XP monogram fölé keveredett GL betűk is³⁹ melyek föloldása nyilván Γ[υ]Α[ἄν], tanúsítván, hogy az erdélyi vezérről van szó. Ez az István gyula volt az, aki őszintén megtérven Szent Hierotheosz püspököt hozta Magyarországra, mint ezt Jonnész Sküldész kifejti.⁴⁰

18.a kép

CT[έφα]NON

Γ[υ]Α[ἄν]

³⁵ Kiss Etele: A besztercei szenteltvíztartó és a bizánci fémművesség egyes datálási problémái. Folia Archaeologica X LV, 1996 204. oldal.

³⁶ Jacobi Goar: EYXΟΛΟΓΙΟΝ, op. cit., 427. oldal.

³⁷ Fehér Géza: A nagyszentmihályi kincs-rejtély megfejtésének útja. Archaeologiai Értesítő 1950. 1. szám, 37-40. oldal.

³⁸ „Povest' o latiněch” XV. századnak mondott szövegét Ferincz István fordításában lásd: Kristó Gyula et alii, (szerk): A honfoglalás forrásainak írott forrásai, Szeged 1995, 178. oldal, a „Nikon krónika” szövegét szintén Ferincz István fordításában lásd op. cit., 179. oldal.

³⁹ Már Fehér Géza észrevette, hogy ezen szigla első betűjében a görög Γ gamma rejlik. „Sokfélélt gondoltam ezzel kapcsolatban, pl = Γ és Α ligatúrája.” Fehér Géza: A nagyszentmihályi kincs-rejtély megfejtésének útja. Archaeologiai értesítő, 77. évfolyam 1950, 1. szám.

⁴⁰ Moravcsik Gyula: „Görögnyelvű monostorok Szent István korában”, Szent István Emlékkönyv Budapest 1938I. kötet 391-400 o.

A XP monogrammot követő nagy görög Δ-nak tűnő betű után mind a 9, mind pedig a 10. tálkán négy szintén görög, de kisebb betű következik (19. kép). Ezek közül a *harmadik* Q, görögül κόππα, ami a latin q betűnek felel meg, de a görögben kizárólag számjegyként szerepel, és 90-et jelöl,⁴¹ amiből kitűnik, **hogyan ez a 4 betű számot mutat.**

Az előtte levő *második* betűről már Fehér Géza fölismerete, hogy formájában megegyezik a fölirat unciális betűiben szereplő Y (üpszilon)-nal,⁴² s az a Q=90 előtt csak 400-at jelölhet.⁴³

A négy közül a *legelső* betűnek mindkét tálkán ζ, vagyis végszigma hajlata van mind a 9, mind pedig a 10. tányéron. Így ez a jel ζ=στί (azaz szti) és az υ=400 előtt csak 6000-et jelölhet.⁴⁴

A *negyedik betű* így csak 0 és 9 közötti értéket vehet föl, és azokat a görög számrendszerben csak az alphabet α-tól θ-ig terjedő betűi jelölhetik.⁴⁵

Ezek közül a negyedik betű formája csak a Z-nek felel meg, amint egyébként is megfigyelhetjük, hogy a szóban forgó négy számjegyet jelölő betű mindegyikének tengelye más irányba került. Ezért a negyedik betű Z-t és így a 7-es számot jelöli.

Ezért tehát a ζΥQZ betűk értéke 6497, ami valójában bizánci évszám,

az Annus Mundi, vagyis a bizánciak szerint a világ teremtésétől mért idő. Theophanészt követően ebből a számból 5508-at kell levonnunk,⁴⁶ hogy a Krisztus utáni évet megkapjuk:

Annus Mundi	6497
	<u>-5508</u>
Anno Domini	989

⁴¹ „q (κόππα lat. q)=90” Maywald, Vayer, vitéz Mészáros Ede: Görög nyelvtan. Budapest, 1939. 77. oldal 5. pont; lásd még 76. oldal.

⁴² „Az utolsó előtti harmadik betű t. i. nem I, nem is H, hanem mindkét végén bunkós V, milyent már kettőt találtunk feliratunkban.” [Ezek: VΔATOC és ANAIIIVCON] Fehér Géza: A nagyszentmiklósi kincs-rejtély megfejtésének útja. Archaeologiai értesítő, 1950. (77. kötet), 1. szám, 41. oldal, első bekezdés.

⁴³ Maywald, Vayer, vitéz Mészáros Ede: Görög nyelvtan. Budapest, 1939. 76. o.

⁴⁴ ibidem.

⁴⁵ ibidem.

⁴⁶ B(rian) C(roke) A(lexander) K(azhdan): „Chronology” in: Oxford Dictionary of Byzantium I. kötet. New York, Oxford, 1991. 449. oldal.

A 9. és a tálka teljes fölirata tehát magyarul:

XP A SZENT(elt) VÍZ EREJÉVEL NYUGTASD MEG JÉZUS SZENT ÜDVÖZÍTŐ ISTVÁN GYULÁT 6497[=AD 989]

Összefoglalva a 9. és 10. tálkáról mondottakat, a görög szöveg nyilvánvalóan István gyula temetésével kapcsolatban keletkezett, akit ezek szerint a görög egyház rítusa szerint temettek, és megadja temetésének évszámát is Kr. u. 989-ben. Az se lehet véletlen, hogy mind a 9., mind a 10. tálkát föltűnően XP Krisztus monogramm és görög kereszt díszíti, ami tükrözi nemcsak István gyula kereszténységét, hanem a 9. és 10. tálka rendeltetését is.

Ebből az is nyilvánvaló kell legyen, hogy a 9. és 10. tálka ezek szerint az erdélyi gyulák kincseihez tartozott, ami az egész nagyszentmiklósi kincs hovatartozására is utal. A 3. és 4. kancsón megjelenő kereszt jelek inkább Aba Sámuel és Péter dénárait tükrözik, mint Szent Istvánét, és így alighanem a Péter király elleni a Maros-vidéki szervezkedés s annak elfojtására való kísérletek során (cf.: Képes Krónika^{47, 48}) kerülhetett a nagyszentmiklósi kincs a földre.

Nem lehet véletlen, hogy Péter uralma ellen a magyar nemesség második fölkelése szintén Csanádon gyűlt össze, hogy Endrét, Bélát és Leventét visszahívják az országba. Közben azonban Péter király megölette, illetve megvakította a Viskával, Buával és Buhnával tartókat 1045-ben. A nagyszentmiklósi kincset,

vagy akkoriban ásathatták el Aba Sámuelnek ezen Gyula nemzetségből való unokatestvérei,⁴⁹ akik a nagyapjuktól örökölték Kiszombort, ami, mint a neve mutatja, a Gyulák nemzetséghez tartozó Zombor alapított, nem hiába van híres körtemploma. Kiszomborral Csanád [korábban Marosvár] éppúgy határos, mint az Nagyszentmiklóssal. (20. kép).

20. kép. Települések Marosvár körül

⁴⁷ Tunc nobiles Hungariae videntes mala gentis sue in Chanad in unum convenerunt... Emericus Szentpétery, (szerk.) *Scriptores rerum Hungaricarum* I. kötet. Budapest, 1937. 337. oldal 1-5 sor. (OSZK Clmae 404, folio 28^{recto}.)

⁴⁸ Erant autem isti magnates, Visca, Bua et Buhna, et aliorum erorum cognati, qui semper cum suspiriis et gemitibus expectabant opportunum tempus, quando Andream, Belam et Leventam possent reducere in Hungariam... Petrus vero rex vehementi furore succensus, fecit eos comprehendere et in eculo suspensos interfici, quosdam autem effossis oculis tormentari. Szentpétery, op.cit., I. kötet, 336. oldal, 12. sor - 337. oldal, 2. sor. (OSZK Clmae 404, folio 28, Dercsényi Dezső et alii: *Képes Krónika*, Budapest 1964, 109. oldal.)

⁴⁹ Anonymus, 27. fejezet, Szentpétery, op. cit. 69. o. 3-4 sor; Németh Gyula. *A honfoglaló magyarság kialakulása*, Bp. 1991. 252. o; Györffy György: *István király és műve*, Bp. 1977. 59-61. és 47. valamint 349. oldal. Zombor neve a török sungur(=gyrfalcon) változata lehet.

21. kép

A 21. tálka
belső

pácikamintás

görög
kereszt
díszítése,

és görögbetűs
föliroda

A 21. számú tálkán görög betűs, de nem görög nyelvű fölirodát találunk (21. kép). Ezek török nyelvű eddigi megfejtési kísérleteiről, valamint a rovásfeliratoké-
ről a turkológus Róna Tas András a következőket írta:

„Az azonban összefoglalásképpen kijelenthető, hogy mind a görög betűs Buyla felirat mind a nem görög feliratok megfejtésével kapcsolatban számos kérdésben még nincs tudományos egyetértés, ami mindenesetre annyit jelent, hogy az eddigi kísérletek nem voltak meggyőzőek, kellően alátámasztott próbálkozások.⁵⁰

A 21. számú edényt illetően pedig megállapította: „A további megfejtések

22. kép. Balról jobbra futó föliroda a MARTI FAUTORI érmen

elő egyelőre aligha áthidalható nehézségek tornyosulnak... [ezek fölsorolása után] E megfejtések Vilhelm Thomsen tekintélyén (és egymástól is eltérő) nagyrészt megalapozatlan feltételezéseken alapulnak, ezért figyelmen kívül hagyjuk őket”⁵¹

Az európai pénzekben és érme-
ken a latin és más fölirodákat természetesen balról jobbra találjuk a szokásos olvasat szerint, mint a 22. képen a MARTI FAUTORI érmen is láthatjuk.

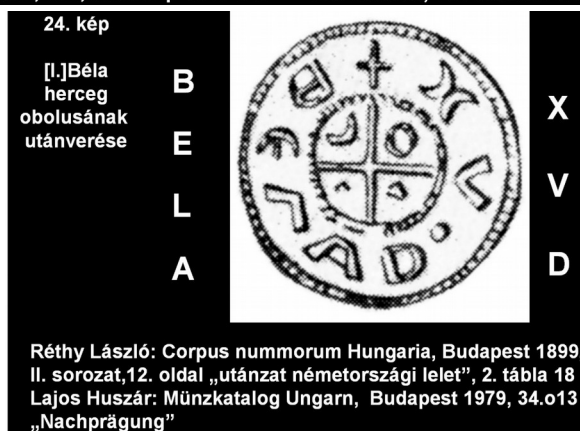
⁵⁰ Róna Tas András: A nagyszentmiklósi kincs feliratairól. in: Kovács Tibor (főszerk.): Az avarok kincse, A nagyszentmiklósi kincs, Budapest 2002, 120. oldal.

⁵¹ op. cit. 129. oldal.

Az Árpádok egyes korai pénzein azonban a latin fölíratot visszafelé rótták, mint az megszokott volt a magyar rovásírásban. Ilyen az AQUILA fölíratú dénár is(23. kép), melyet a numizmatikusok szerint III. Béla király bocsájtott ki.

I.Bélának herceg korából (24. kép)

sőt magának Szent István királynak is fennmaradt visszafelé rótt pénze(25.a-b kép).

A vizsgált magyar pénzeket követve kíséreljük meg a 21. tálka görög betűs fölíratát visszafelé, jobbról balra olvasni (26. kép):

26.1 kép
eredeti görög: **ΗΤΖΙΓΗ*ΤΑΙΧΗ+**

visszafelé:
+ΗCΙΑΤ*ΗΓΙΖΤΗ
latin betűkkel:
+ISIAΤ * IGIΖTI
értelme:
ISZJAD * EGÉSZ(EN)

eredeti görög: 26.2 kép
ΒΟΥΤΑΟΥΛ*ΖΩΑΠΑΝ*ΤΑΓΡΟΓΗ*

vissza felé:
***ΗΓΟΡΓΑΤ*ΝΑΠΑΩΖ*ΛΥΟΑΤΥΟΒ**
latin betűkkel:
***ΗΓΟΡΓΑΤ*ΝΑΡΑ ΟΖ*ΛΥΟΑΤΥΟΒ**
értelme:
***JORGAT*ΝΑΡΑ,ΑΖ*JÓ ΑΤΥÓ**

26.3 kép
Eredeti görög:
ΤΕΧΗ*ΔΥΓΕ*ΤΟΙΓΗ

visszafelé:
ΗΓΙΟΤ*ΕΓΥΔ*ΗCΕΤ
latin betűkkel:
IGIΟΤ*EGYD* ISET
értelme:
IGYOD*EGYED*EΖΤ

eredeti görög : 26.4 kép
+ΒΟΥΗΛ Α*Ζ Ο ΑΠΑΝ

vissza felé:
ΝΑΠΑ ΟΖ*Α*ΛΗΥΟΒ+
latin betűkkel:
ΝΑΡΑ ΟΖ*Α*ΛΙΥΟΒ+
értelme:
ΝΑΡΑ ΑΖ*Α*JÓ

A nagyszentmillósi 21. tálka fölirata tehát, ami látszólag a +BOYHΛA szóval kezdődik, valójában(OZ A) ΛHYOB+ szóval végződik, amit latin betűkre áttéve LYOB-ot kapunk. Ezt illetően figyelembe kell vennünk, hogy a Halotti beszédben⁵² még meglevő az O betű utáni V azóta kiveszett. Így a

Halotti beszéd 2. sor 6. szó chamov ma már: hamu;

Halotti beszéd 4. sor 6. szó valov ma már: való;

Halotti beszéd 18. sor 6. szó bovdog, azaz bodog ma már: boldog;

Halotti beszéd 31. sor 8. szó jov ma már: jó.

Ezért a 21. tálka utolsó szava LHUOB=LIYOV=JÓ.

Így tehát a nagyszentmiklósi 21 tálka minden szava a mai magyar nyelvben is érthető, kivéve a harmadik szavát, amit ΤΑΓΡΟΓΗ-ként betűztek, de ahol valójában ΗΓΟΡΓΑΤ-ot írtak. Az utóbbinak bizánci kiejtése JORGAT. A κοινή-ban ugyanis például a °ΑΓΙΑ ΣΟΠΦΙΑ ΑΙΑ ΣΖΟΦΙΑ, s bíborbanszülett Konstantin a magyar törzseket felsorolva azt írta: ἔτη Γενάχ vagyis: a hatodik Jenő.⁵³

A JORGAT ténylegesen elavult magyar szó, amit a Halotti beszéd még használt, a 17. sorának 2. szavában, ahol ezt találjuk: „hug iorgassun w neki” vagyis „hogy jorgasson ő neki,” ami annyit jelent, hogy könyörüljön rajta.

A nagyszentmiklósi 21. tálka fölirata tehát: ISSZAD EGÉSZEN, KÖNYÖRÜL NΑΡΑ, [S] A JÓ ΑΤΥÓ. IGYOD EGYED EZT, NΑΡΑ ΑΖ Α JO.

⁵² OSZK Nyelvemlék 1. Folio 136^{recto}.

⁵³ De adminstrando imperio 40. fejezet. Moravcsik kiadás, Budapest, 1949. 174. oldal.

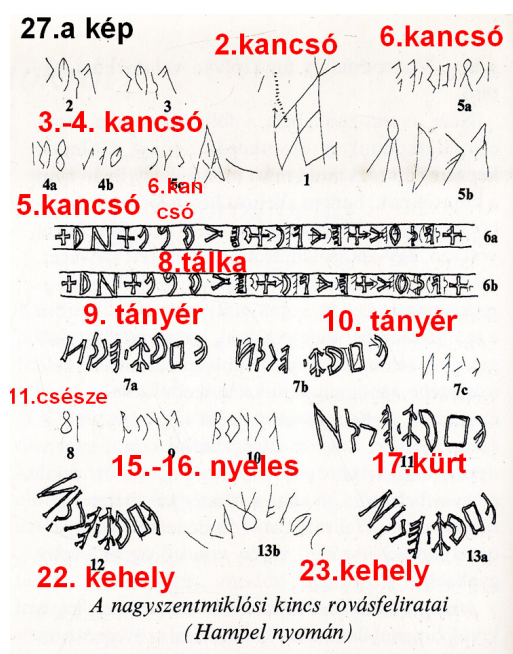
Németh Gyula 1940-ben kifejtette,⁵⁴ hogy a *bocsát, bú, búcsú, bűn, érdem, gyarló, gyász, gyónik, ige, kép* szavak az erdélyi gyula megkeresztelkedése nyomán terjedtek el a magyar nyelvben, mert Sarolta terjesztette el azokat. Ezt azal szokták elütni, hogy az erdélyi bizánci térítésnek igen korlátozott lett volna a hatása. Sarolt azonban Querfurti Bruno szerint „az egész országot egy férfi kezével tartotta hatalmában, és mindazt, ami férjéé volt, maga irányította. Vezetése alatt kezdődött el a keresztény hit...”⁵⁵ Az mindenesetre jellemző, hogy a magyarban január 6.-át mindenki Vízkeresztnek nevezi. A latin egyházban azonban Epiphania a neve, ami görögül megjelenést, tudniillik az Isten megjelenését jelenti. Azon a napon azonban a római egyház a Három Királyokat ünnepli. A január 6.-i vízszentelés viszont kifejezetten és kizárólag bizánci szertartás, és Vízkereszt elnevezés csak onnan származhat. Ezeket a kifejezéseket nyilván nem Sarolt, hanem Szent Hierotheosz püspök és egyházmegyéje fordította magyarra, s nyilván az ő szóban forgó tevékenységük során kezdték a magyar nyelvet a görög ábécével írni.

László Gyula szerint a görög nyelvű veszprémvölgyi alapítólevelet valójában Géza nagyfejedelem bocsájtotta ki, mert őt is Istvánra keresztelték, és így az oklevél elején említett felesége éppen Sarolt volt.⁵⁶ Abban is vannak görög betűkkel írt magyar helynevek.

A 21. tálka nyelve azonban mindenképpen magyar, és ha a nagyszentmiklósi kincset avarok készítették volna, amint a 2002-es kiállításon hirdették, akkor az avarok magyarul beszéltek. A valóság azonban az, hogy az az erdélyi gyulák kincsei közé tartozott, mint a 9. és 10. tálka tanúsítják, amelyek 989-es évszámukkal (19. kép) azt is bizonyítják, hogy mikor keletkeztek. A 21. tálka fölíratából vi-

szont az is kitűnik, hogy az erdélyi gyulák értettek magyarul is, jöllehet Németh Gyula kimutatta, hogy a honfoglalástól kezdve öt nemzedéken keresztül török nevet adtak tagjaiknak,⁵⁷ ami aligha történhetett volna meg anélkül, hogy törökül is beszéltek.

A nagyszentmiklósi kincsekről az eddig megállapítottak alapján kitűnik, hogy a honfoglalás korában, általában a X. században keletkeztek. Közülük tizennégyen rovásírásos felirat található. Ezeket Hampel József már 1884-ben összegyűjtötte, amint a 27.a. képen láthatjuk. A rovás feliratokat többnyire csak utólag karcolták az edényekbe, kettőt azonban még az ötvösök vésték az aranyba. Ezen vé-

⁵⁴ Németh Gyula: A magyar kereszténység kezdete, Budapesti Szemle 1940. 746.szám, 14, 20-23.o.(cf.:14-30.o.)

⁵⁵ Kristó Gyula: Az államalapítás korának írott forrásai. Szeged,1999, 83. oldal.

⁵⁶ László Gyula: A magyar pénzverés kezdeteiről. Századok 97 (1963), 382-397

⁵⁷ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1991, 245-255. oldal.

Ténylegesen 9 ismert név közül 8 volt török, mert Zombor, amit Németh szláv bölénynek gondolt, valójában inkább a török sungur (=gyrfalcon) változata.

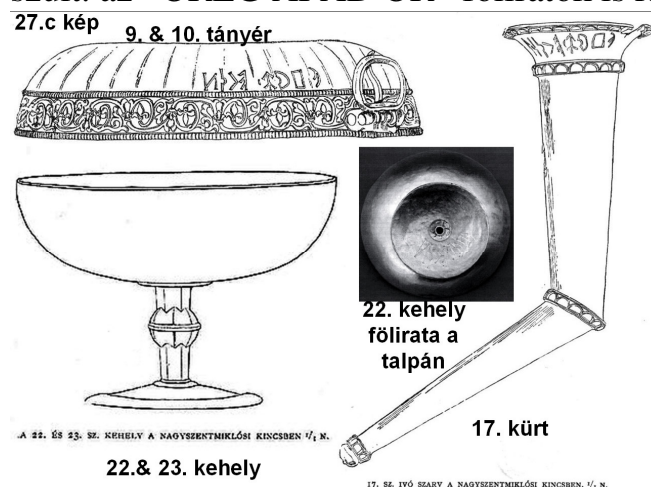
sett föliratok között van a leghosszabb, ami csak egyszer szerepel, a rövidebbet öt edényen is megismételték.

Ezen ötször megismétlődő vésett rovás-fölriratot a kazár rovásjelek föltételezett hangértéke⁵⁸ szerint olvasván, ismét magyarul érthető szöveget kapunk (27.b kép):

A régi magyar nyelvben a szóvégi G betűt H követte, amint azt a régi családnevek tanúsítják, például a csiktusnádi Betegh⁵⁹ vagy a Hidvéghy⁶⁰ família nevének írásában találjuk. Az öregapád alak is megfelel a magyar szójárásnak, amint azt a férjedurad, vagy apádurad kifejezések mutatják. Az utolsó előtti (balról a második) betű nem szerepel a kazár rovásjelek idézett

táblázatából, de azt többek között Hosszú Gábor is a székelyrovásírásban is szereplő o betűnek tartotta.⁶¹ Az or gyökből van az ország szavunk, ami azonban a honfoglalás korában királyságot jelentett, mert a Miatyánkban a „jöjjön el e Te országod” az eredeti görögben: ἐλθάτω ἡ βασιλεία σου: valójában „jöjjön el a te királyságod.” Ezért az or igazában királyt jelentett. Ez arra mutat, hogy ez a fölirat szintén gyula vezérre vonatkozik, mert a Hildsheimi és az Altachi Évkönyvek is Iulus rex-ként említik Prokuj gyulát.⁶² Nyilvánvaló, hogy ebből az «or» kifejezésből lett a jelenlegi «úr» megszólításunk, ahogy a gyula fölötti szakrális uralkodó «kende» nevéből a «kend» szavunk: „Deák Ferenc megélünk mi kend nélkül, kell nekünk a szabadság rend nélkül.” Tekintettel azonban arra, hogy, mint láttuk a 9. és 10 tányér István gyula 989-ben történt temetésére készült. az «ÖREG APÁD OR» föliratok is rá vonatkoznak.

Ez annyit kell, hogy jelentsen, hogy az azonos föliratú 17. számú, de alig díszített kürt István gyula uralkodói kürtje volt, éppenugy, mint a szintén díszítetlen 22. és 23 számú kehely, melyeknek a talpán jelenik meg vésett rovásírással az öreg «or» tulajdonjegye.

⁵⁸ Gábor Hosszú: Heritage of Scribes, Budapest 2012, 142-148. oldal.

⁵⁹ Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel, II. kötet, Pest 1858, 67. oldal.

⁶⁰ Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel, V. kötet, Pest 1859, 110. oldal.

⁶¹ Gábor Hosszú: Heritage of Scribes, Budapest 2012, 126. oldal.

⁶² Kristó Gyula: Az államalapítás korának írott forrásai, Szeged 1999, 214. o 707. lábjegyzet ;238.o.

A szóban forgó kelyheknek az alakja tipikusan a görögök κόλυξ-ére üt, s ez arra emlékeztet, hogy a dalmát Szent Jeromos⁶³ fordította latin szentírásban, a Vulgatában, az utolsó vacsora kelyhét mind a három synoptikus evangélium,⁶⁴ sőt az I. korinthusi levél⁶⁵ is a latinban calix szóval jelöli. Ezért a 22. és 23. kelyhet alighanem az István gyula által hazánkba hívott Szent

Hierotheosz liturgiáiban használhatta, és azért tartoztak István gyulához.

A nagyszentmiklósi kincs rovásföliaratait vizsgálva azokat (ó)-török nyelvűeknek találta Mészáros Gyula 1915-ben,⁶⁶ Németh Gyula 1932-ben⁶⁷ és Csallány Dezső 1967-ben,⁶⁸ de mindegyikük másként olvasta.

Vékony Gábor,⁶⁹ Zillinger Erzsébet⁷⁰ és Hosszú Gábor⁷¹ szerint a nagyszentmiklósi kincseket „normalizát kárpátmedencei rovásbetűkkel”⁷² írták. Így olvasva egyazon a rövid föliaratokban több nyelvű szavakat is találtak, ami meglehetősen képtelenség, mármint hogy valaki egyetlen mondatot többféle nyelven fogalmazzon. A 6. kancsón levő rovás egyik szavát ugor «sió»-nak, a másikat magyar «víznek», a harmadikat alán «danu»-nak, s a negyediket «vodoyo»-nak olvasva szlávznak találták.⁷³ Ez azonban messzemenően hihetetlen, hogy bárki is valamely pompás aranykancsót négy-nyelvű szószedetnek használjon, s ráadásul még pont éppen rovásírásban. A 27.c képen ábrázolt edények föliaratainak a „normalizát kárpátmedencei rovásbetűkkel” általuk adott olvasata, ami valójában «ürít[ve] izzadog»⁷⁴ contradictio in terminis: ki izzadott meg valaha is abból, hogy valamely edényt kiürített? Nem beszélve arról, hogy a kelyheknek és a tányéroknek a funkciója korántsem azonos, hogy a kürtről ne is beszéljünk, már pedig a mind az ötön levő azonos felirat az «ürít[ve] izzadog» olvasata

⁶³ Lázár deák térképén Szent Jeromos szülőhelyét, Stridont Muraszombat és Csáktornya között találjuk a Muraközben.

⁶⁴ Mt 26:27; Mc 14:23; Lc 22:17,20.

⁶⁵ I. Kor 11:25.

⁶⁶ Mészáros Gyula: A nagyszentmiklósi kincs rovásos feliratainak megfejtése. Ethnographia 1915.

⁶⁷ Németh, Gyula: A nagyszentmiklósi kincs feliratai, in: Magyar Nyelv, Vol. XXVIII, N. 3-6, 1932, pp. 65–85 and 129-13

⁶⁸ Csallány Dezső: A nagyszentmiklósi aranykincs rovásfeliratainak megfejtése és történelmi háttere. in: „A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve 10.” – 1967 (Nyíregyháza, 1968) 31-74 oldal.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_SZSZ_Jame_10/?query=szo&pg....

⁶⁹ Vékony Gábor: Későnépvándorláskori rovásfeliratok a Kárpátmedencében, Szombethely-Budapest 1987.

⁷⁰ Zillinger Erzsébet 2010-11-ből való személyes közlésére hivatkozik Hosszú Gábor: Heritage of Sribes, Budapest 2012 127 oldal, 408 lábjegyzet és 306. oldalon.

⁷¹ Hosszú Gábor: Heritage of Sribes, Budapest 2012, 215-135 oldal. Hosszú Gábor: Rovásatlasz, Budapest 2013, 34-39. oldal.

⁷² Hosszú Gábor: Rovásatlasz, Budapest 2013, 35-38. oldal.

⁷³ Hosszú Gábor: Rovásatlasz, Budapest 2013, 35-38. oldal. 37-38. oldal Hosszú Gábor: Heritage of Sribes, Budapest 2012, 131-132. oldal

⁷⁴ Hosszú Gábor: Rovásatlasz, Budapest 2013, 36. oldal. 37-38. oldal Hosszú Gábor: Heritage of Sribes, Budapest 2012, 128-130. oldal

csak arra vonatkozhat. László Gyula ugyanis, aki kezében vizsgálhatta a kürtöt is, megírta, hogy „a végén levő gömbön – amely a szájbavételre való, - belül van még egy rezgő lemez, amelyen szintén lyuk van.”⁷⁵

Az 5. kancsó rovás föliratának a második szavát az említett „normalizált kárpátmedencei rovásbetűkkel” való Hosszú Gábor szerinti olvasva⁷⁶ viszont pontosan azonos szót kapunk, ha azt a kazár rovásírás általa összeállított táblázata⁷⁷ alapján betűzzük. Az 5. kancsó második szava tehát mindakét olvasat szerint KUMISZ, ami valójában török szó, a nevezetes erjesztett lótej neve, sőt annak első, s eddig egyetlen kárpátmedencei előfordulása, mert az V. Istvánnak tulaj-

donított 1268. évi oklevél, amiben előfordulna, hamis.⁷⁸

Az 5. kancsón talált KIMISZ szó korántsem az egyetlen előkerült s honfoglalás kori népünk által leírt ó-török nyelvemlék. 1972-ben ugyanis Dienes István Kalocsa környékén Homokmégy-Halomnál honfoglaláskori tegez csontborításán talált rovás föliratot (27.f kép.):

A Homokmégy-Halom-i tegez csontborításán előkerült rovást Vékony Gábor a már említett kazár rovásjelek olvasatát követve, - általában a történészek közmegegyezése szerint -, 1992-ben sikeresen megfejtette⁷⁹ a következőképen:

onoqlıy saydayın bas, ami törökül annyit jelent, hogy «tíz nyilas tegez győz». Ennek a föliratnak sikeres megfejtése viszont egyúttal igazolja, hogy a honfoglalás kori rovásföliatok helyes olvasatát a kazár rovásjelekkel kell keresni.

A Homokmégy-Halomban talált tegez borító föliratát tehát a régészek meggyőződése szerint (ó-)törökül irták.⁸⁰ Nem véletlenül, mert ellentétben korunk

⁷⁵ László Gyula, Rácz István: A nagyszentmiklósi kincs, Budapest 1977, 160. oldal.

⁷⁶ Hosszú Gábor: Heritage of Scribes, Budapest 2012, 134. oldal

⁷⁷ op.cit., 142-148. oldal.

⁷⁸ kumis in: Magyar Néprajzi Lexikon mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1017.htm

Cf.: . Andrásfalvy Bertalan: A lótej erjesztése és fogyasztása Bogyiszlón (Népr. Közl., 1958).

⁷⁹ Vékony Gábor: „Varázsszöveg a halomi honfoglaláskori temetőből. in: Sándor Klára. Rovásírás a Kárpátmedencében, (Library of the Ancient Hungarian History 4) Szeged 1992, 41-49. oldal.

Hosszú Gábor: Heritage of Scribes, Budapest 2012, 169. oldal.

⁸⁰ A tegez szájrészén volt jobboldali, kevésbé hiányos lemez „középső harmadában ótörök nyelvű rovásfelirat van. Ez az egyetlen hiteles honfoglaláskori rovásírási emlékünk.” Fodor István (szerk.): „Öseinket felhozád.” A honf. magy. 1996, 314. oldal. (cf.: 313. o. 4. kép).

nyelvész professzoraival, és az MTA tagjaival, Bíborbanszületett Konstantin személyesen találkozott és beszélgetett Árpádházi Tormással, Wérbulccal és Gyula vezérrel. Árpádházi Tormásról azt is megírta, hogy barátja volt, és megismerte tőle az Árpádok családfája kilenc tagjának a nevét.⁸¹ A vele jött Wérbulcsot térítette, és Gyula vezért megtérítette; Wérbulcsot és Gyulát meg is keresztelte,⁸² hiszen a bizánci császár isapostolos volt. Bíborbanszületett Konstantin Árpádházi Tormást, Wérbulcsot és Gyula vezért töröknek találta, és annak is nevezte. Ez nem volt bizánci agyrém, mert az arabok ugyan általában hadban álltak a bizánciakkal, de az arab utazók, akik találkoztak eleven őseinkkel, szintén mind törököknek mondták őket. Németh Gyula a következő szerzőket sorolta föl, akik *mind töröknek nevezték őseinket*:⁸³

1) Ibn Ruszta	9) Ibrahim ben Yaqub
2) Gardizi	10) Tahir al Maqdisi
3) al Bakri	11) György barát krónikájának folytatása
4) al Balhi	12) Bölcs Leó
5) Istahri	13) Nikolaosz Mysztikosz
6) Ibn Fadlan	14) Bíborbanszületett Konstantin
7) Maszudi	15) Luitprand

8) a „Kital al adza'ih”
Hozzá tehetjük még, hogy

16) Szent Hierotheoszt ἐπίσκοπον Τουρκίας, vagyis Turkia püspökévé szentelték Joannes Skylidzész szerint⁸⁴

17.) Forrásként ide soroljuk végül a Magyar Szent Korona föliratát, amely szerint I. Géza ΚΡΑΛΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ volt.⁸⁵

A fölsorolt források korántsem ok nélkül nevezték őseink népét töröknek: A hét magyar törzsből *ötnek török neve van*: Kürt-Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér, Keszsi.⁸⁶

A magyar nyelvben jelenleg *491 ó-török (csuvas) jövevényszót* ismerünk.⁸⁷ A magyar *népzene csuvas* kapcsolatait már Kodály Zoltán föl- ismerte, Vikár László pedig kimutatta, hogy a pentaton quintváltóváltó dallamaink csuvas eredetűek, népzeneink török rokonságú.⁸⁸

⁸¹ Bíborbanszületett Konstantin: De administrandi imperio, 40. fejezet vége. Moravcsiki kiadása Budapest 1949, 178. oldal, 53-65. sor

⁸² βαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ βεσιλέως ἀναδέχεται Κωνσταντίνου ([föltehetően a Hagia Sophia keresztelő medencéjébe] bemártva felvétetett Konstantin császár által) Joannész Skylidzész szövegét kiadta Moravcsik Gyula: Görögnyelvű monostorok Szent István korában. in: Serédi Jusztinián (főszerk.): Szent István emlékönyv Budapest 1938, I kötet, 392. oldal.

⁸³ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1991, 160-161.o.

⁸⁴ Moravcsik Gyula: Görögnyelvű kolostorok Szent István korában. in: Serédi Jusztinián, op cit., I. kötet, 392. oldal

⁸⁵ Moravcsik Gyula: A magyar szent korona a filológiai és történeti kutatások megvilágításában, in: Serédi Jusztinián, op. cit., III. kötet, 447. és 454. oldal.

⁸⁶ Bíborbanszületett Konstantin: De administrando imperio 40. fejezet. Moravcsik kiadás Budapest, 1949. 174. oldal 1-6 sor; Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1991. 184-213.

⁸⁷ Török Attila, Élet és Tudomány 2015, 1515. oldal (2015. november 27.)

⁸⁸ Vikár László-Bereczki Gábor: Chuvash Folksongs. Budapest, 1979.

Már említettük, hogy Németh Gyula kimutatta, hogy az *erdélyi gyulák* családjának tagjai öt emberöltőn keresztül török nevet kaptak Töhötömtől Buáig és Buhnáig.⁸⁹ Ténylegesen a nemzetségből ismert 9 név közül 8 volt török, mert Zsombor, amit Németh szlávznak gondolt, valójában a török sungur (=gyrfalcon) változata. Mindez aligha volt lehetséges, ha nem valamilyen török nyelvet beszéltek. A *Turul, vagyis Árpád dinasztia* 11 ismert nevéből 8 ugyancsak török.⁹⁰

Az árpádkori magyar névanyagról Kniezsa István a következőket állapította meg: „az árpádkori előkelő és általában szabadosztály és a szolga-réteg személynév-anyaga között határozott különbség észlelhető. Míg az *előkelő osztályhoz* tartozó személyek túlnyomóan idegen, főleg török – a kereszténység fölvétele óta a keresztény neveken kívül főleg szláv és német – neveket viselnek (Ákos, Karcsa, Kartal, Tiván, Bese, Torontál, Kaplony, Kurd, Tege, Gyalán, Tas, Tömör, Töbörcsök, Atlamos, Ötömös, Tepremez, Szatmár, Szatymaz, Aba, Törtel, Alap, Inak, Üllő, Jutas, Tarkacs, Zoltán, stb).

addig a *szolgaréteg* személynevei nagy többségükben magyarok (Kicsid, Nagyod, Erős, Gyenge, Kemény, Fekete, Fehér, Kese, Keséd, Veres, Tar, Tarka, Tarsa, Vak, Fintor, Finta, Balog, Mag, Magd, Magló, Meddő, Vén, Ebed, Kölked, Disznód, Ravasz, Farkas, Nyest, Nyulod, Tyukod, Kakas, Rigó, Gödény, Sügér, Süllő, Csuka, Látó, Kérő, Adó, Nyerő, Csipő, Ütő, Leső, Kapó, Látomás, Adomás, Maradék, Játék, Hitlen, Hatalmas, Nemvaló, Nemvagy, Mavagy, stb)⁹¹

Nagyrészt ez is a magyarázata, hogy a magyar helynevek egy részét, mint Királyháza vagy Királyhágó, Hódmezővásárhely a mai magyar névvel megértjük, de egy igen jelentős részük így érthetetlen. A helynevek számottevő hányada ugyanis az eredeti birtokosok nevéből származik, s azoknak az árpádkorban, mint Kniezsa megállapításából éppen láttuk, még török volt. Azért egyáltalán nem légből kapott gr. Zichy István, elgondolása, aki szerint amint a bolgárok elvesztették onogur bolgár nyelvüket, mi is onogur törökről cseréltük magyarra a nyelvünket.⁹²

Az a tény, hogy az erdélyi gyulák kincsein mind magyar, mind török föliratok olvashatók, egybecseng azzal, amit Bíborbanszületett Konstantin jegyzett föl:

.....οί δὲ [Κάβαροι ἀπὸ τῶν Χαζάρων γενεᾶς ὑπάρχοντες] ἐξέφυγον, καὶ ἦλθαν καὶ κατασκήνωσαν μετὰ τῶν Τούρκων εἰς τὴν τῶν Πατζινακιτῶν γῆν [=Ἀτελκούζου], καὶ ἀλλήλοις συνεφιλώθησαν καὶ Κάβαροί τινες ὀνομάσθησαν. Ὅθεν καὶ τὴν τῶν Χαζάρων γλῶσσαν αὐτοῖς τοῖς Τούρκοις

Róna Tas András: A magyarság kotrai története. Bp. 1995. 23-27. o.

⁸⁹ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása Bp. 1991. 245-255. o.

⁹⁰ op. cit 257-9 és 272-282 oldal.

⁹¹ Kniezsa István: A honfoglaló magyarság faji összetétele, Domanovszky Sándor (szerk.): Magyar művelődéstörténet I. kötet. Budapest [1939], 166. oldal.

⁹² gr Zichy István: Magyar őstörténet. (Kincsestár 5.) 1939. Ezt hiába tagadja Németh Gyula: „A 'Hét-Magyar' magyarul beszélt.” A honfogl. magyarság kialakulása. Bp. 1991, 287. o.

ἐδίδαξαν, καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὴν αὐτὴν διάλεκτον ἔχουσιν· ἔχουσιν δὲ καὶ τὴν τῶν Τούρκων ἑτέραν γλῶσσαν.⁹³

„...akik pedig [a pártos kazárok] elmenekültek, és a besenyők földjére [=Etelközbe] mentek s együtt laktak a türkökkel, összebarátkoztak, s valami kavaroknak nevezték őket. Minél fogva a kazárok nyelvét is megtanították maguknak a törököknek is, és mostanáig a saját nyelvjárásukat használják. Használják még a törökök másik nyelvét is. *Ezt úgy is lehet érteni*, hogy a törökök megtanult *kazár* nyelvén kívül a másik nyelvét vagyis a *törököt* is használják.”

Azonban úgy is lehet érteni, hogy a kabarok megtanították a törököket kazárra, de a törököknek a törökön kívül még egy másik (tehát harmadik nyelve is van). Ezek szerint a törököknek két nyelvük van, és plusz megtanítottak a kazárok nyelvére is.

Tulajdonképpen ezt tanúsítja a vérszerződés is, mert a testvéremmel nem kötök vérszerződést, hiszen egy test és vér vagyunk. A vérszerződés föltételezi, hogy legalább két nem vérrokon között jön létre. Ezért a magyar vérszerződés⁹⁴ is eleve föltételezi, hogy legalább két nép között kötötték, a finn-ugorok és a törökök között.

Szent István intelmeiben az „unius linguae uniusque moris regnum imbicile et fragile est”⁹⁵ kitétel is azt mutatja, hogy még Szent István király idejében sem volt az ország egynyelvű. Szent István király ugyanis, aki azután, hogy kiverte Bátor Boleszlót és megszállta a bolgár fővárost, 1031-ben pedig megverte és terület átengedésre kényszerítette még a német-római birodalmat is, nem gondolhatta azt, hogy országa gyenge és törékeny.

Tulajdonképpen a kétnyelvűség etelközi kialakulását magyarázza Bíborbanszületett Konstantin tudósítása:

Ἐν τούτῳ οὖν τῷ τόπῳ τῷ προρρηθέντι Λεβεδία, ποταμός ἐστι ῥέων Χιδμάς, ὁ καὶ Χιγγυλοὺς ἐπονομαζόμενος. οὐκ ἐλέγοντο δὲ τῷ τότε χρόνῳ Τούρκοι, ἀλλὰ Σάβαρτοι ἄσφαλοι ἐκ τινος αἰτίας ἐπονομάζοντο.⁹⁶

„Ebben a Levedíának nevezett helyben van a Khidmasz folyó, amit Khingylosznak is neveznek. Abban az időben nem hívták őket törököknek, hanem valami okból valódi szavartinak.”

τὸ τῶν Τούρκων φοσσάτον ἡττήθη καὶ εἰς δύο διηρέθη μέρη καὶ τὸ μὲν ἐν μέρος πρὸς ἀνατολὴν εἰς τὸ τῆς Περσίδος μέρος κατώκησεν, οἱ καὶ μέχρι τοῦ νῦν κατὰ τὴν Τούρκων ἀρχαίαν ἐπωνυμίαν καλοῦσιν Σάβαρτοι ἄσφαλοι.⁹⁸

⁹³ De administando imperio 39. fejezet, Moravcsik kiadásában Budapest 1949, 174. oldal, 5-10 sor.

⁹⁴ Anonymus 5. fejezet Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum I. kötet. 40. oldal 18-19. sor.

⁹⁵ De institutione morum VI. fejezet., Szentpétery, op.cit., II. kötet, 625.o. 5-6. sor.

⁹⁶ Bíborbanszületett Konstantin: De administrando imperio, 38. fejezet Moravcsik Gyula kiadásában, Budapest 1949, 170. oldal, 5-10 sor.

⁹⁷ op. cit. 170. oldal 25-28 sor.

⁹⁸ op.cit. 170. oldal, 25-28 sor

„A törökök táborát megverték s [az] két részre oszlott. Az egyik rész kelet felé Perzsia részébe költözött, s mostanáig a törökök régi nevén valódi szavartinak nevezik.” A Bíborbanszült szerint tehát őseinket valódi szabartoinak nevezték, amíg Lebediában laktak. Lebediát a régészek nem találják, és ez elég arra, hogy létezését tagadják. A Bíborbanszült azonban világosan megírta, hogy a Khingylosznak is nevezett Khidmasz-folyó folyt Lebediában. Ezt illetően Jerney János kifejtette: „LEBEDIANak tehát szükségkép a’ krími félszigeten fölül kellett elterülnie; de a’ Dneperfolyón túl-e vagy innen? az már azon fontos kérdés, mit a’ Lebediában folydogáló C h i d m a s vagy C h i n g y l u s dönthetne el egyedül; illy nevű vizet azonban eddigelő nem ismernek a’ kutatók. A’ magyar ős helyek’ nyomozói majd egyrül egyig az Ingul folyóra magyarázták ezen vizet, melly innen esik a’ Dneperen és Nikolajew városnál a’ Bug folyóval azonegy torkolatot vagyis limant alkotva ömlik a’ Feketetengerbe. Illy véleményben voltak Pray, Katona, Engel, Fessler, Bulgarin, Budai, ’s több mások, sőt maga Horvát István is; kedvezvén véleményüknek a’ jekaterino-szlávi kormány megyében létező, egykor Lebedyn nevet viselt erdőség.”⁹⁹ Ez tehát azt jelenti, hogy már a legkiválóbb magyar történészek: Pray, Katona, Fessler és Engel is rájöttek arra, hogy Lebediát a jelenleg Ingul-lá torzult Chingulus völgyénél kell keresni, ahol az Ingulec még közebb is lehet Chingulushoz. Az a vidék valójában egybeesik a régészek által újabban „Szubbotyici horizont”(magyarul látóhatár)-nak nevezett területtel (28.a. kép).

⁹⁹ Jerney János keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett 1844-1845. Pest, 1854. 4. oldal.

28.b kép. Etele király Gyula nemzetségéből származó Kúrt Malaja Perescsepinában talált pecsétgyűrűi

Itt ki kell térni arra, hogy Szubbotyici körülbelül 200 km-re esik Malaja Perescsepinától, ahol az óbolgár uralkodólisták tanúsága szerint az Etele király Gyula nemzetségéből származó¹⁰⁰ Kúrt óbolgár onugur kagánnak pecsétgyűrűivel hatalmas kincseit megtalálták 1912-ben, melyeket jelenleg az Eremitage-ban őriznek.¹⁰¹

Az Ingul völgyétől a Dnyeper kanyarig tartó terület, ahol később Lebediről Lebediának nevezett ország terült, Lebedi előtt Kúrt onogur-bolgár birodalmához tartozott 635–665 között. Ez tehát igazolja Hóman Bálintot, hogy őseink korábban Kúrt onogur bolgár birodalmában éltek.¹⁰² Ugyanez megmagyarázza, hogy utóbb Etelközben miért kerestek Etele király nemzetségéből származó dinasztiát a vérszerződésben. Németh Gyula azt is kifejtette, hogy 454 után a hunokat bolgároknak nevezték.¹⁰³ Ezért a magyarok, mint látni fogjuk, a vérszerződés után, és a középkorban magukat hunoknak tartották.

△= Malaja Perescsepina

A besenyők azonban megtámadták Lebediát és az ott élő szavardok kettéváltak, (mint már idéztük a De administrando imperio-t). Egyik részük Perzsia vidékére költözött és azokat szabartoi aszphali-nak nevezték, ami görögül annyit jelent, hogy valódi szavardok. A Bíborbanszületett nem tudhatta, hogy ezeket a XIX. század óta finn-ugoroknak hívják.

A szavardok másik része Etelközbe költözött Levedi vezetésével. Etelközt illetően a Bíborbanszületett, aki Szittyország földrajzát és távolságait kitűnően

¹⁰⁰ [4.]Kourot: herrschte 60 Jahre; sein Geschlecht [war] Doulo und sein [Reggierungantritts-]Jahr [war]*seyor v'ačem [wörtl: 'dritter Monat des Rindjahres=wohl 605] .(Omeljan Pritsak: Die Bulgarische Fürstenliste und die Sprache der protobulgaren, Wiesbaden 1955,76. oldal.

¹⁰¹ A kincs több mint 800 darabból áll, 21 kg aranyat és 50 kg ezüstöt tartalmaz.

¹⁰² Hóman Bálint-Szekfű Gyula: Magyar történet, I. kötet, Budapest, 1935, 56-57. oldal.

¹⁰³ „Attila halála után a hun nép neve megváltozott, a bulgár név váltotta fel.” Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1991, 129. és 119. oldal.

ismerte, a következőket írta:¹⁰⁴

᾽Οτι ὁ τῶν Πατρινακιτῶν τόπος, ἐν ᾧ τῷ τότε καιρῷ κατώκησαν οἱ Τῦρκοι, καλεῖται κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν τῶν ἐκεῖσε ὄντων ποταμῶν. Οἱ δὲ ποταμοὶ εἰσιν οὗτοι ποταμὸς πρῶτος ὁ καλούμεμος Βαρούχ, ποταμὸς δεύτερος ὁ καλούμεμος Κουβοῦ, ποταμὸς τρίτος ὁ καλούμεμος Τροῦλλος ποταμὸς τέταρτος ὁ καλούμεμος Βροῦτος, ποταμὸς πέμπτος ὁ καλούμεμος Σέρετος.¹⁰⁵

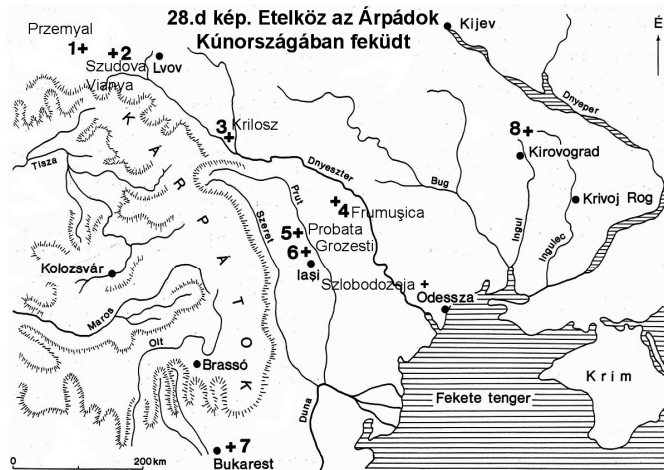
„A besenyők területét, ahol egykor a törökök laktak az ott levő folyókról nevezik. Ezek a folyók pedig: az elsőt Baruknak nevezik, a másodikat Kubosznak, a

harmadikat Trullosznak, a negyediket Prutnak, az ötödiket Szeretnek.”

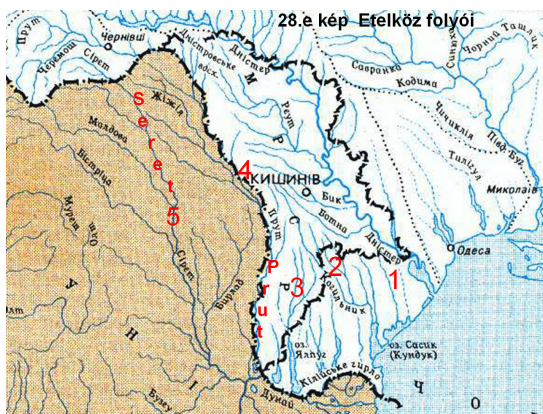
Az interneten az Etelköz cíkk¹⁰⁶ szerint a Baruk a Dnyeper, a Trullosz pedig a Dnyeszter lett volna. Ez azonban kizárt. A Bíborbanszületett világosan tudta, hogy a Duna és Szarkel között 60 napi az út, s a közben folyó számos folyó között a legnagyobb a Dnyeszter és Dnyeper.¹⁰⁷ Művében

történetesen 19-szer említi a Dnyepert, és 7-szer a Dnyeszttert, míg a Dunát 19-szer s az Isztroszt egyszer.¹⁰⁸ Ezért a császár biztosan nem tévesztette össze a Dnyeszttert és a Dnyepert más folyókkal. Így a többi általa megnevezett csak kisebb beszarábiai folyó lehetett.

Etelköz a De administrando imperio szövegéből következően tulajdonképpen folyóközt jelent, (ami tükör fogalma Mesopotamíáinak), pontosabban folyók között.

Az etelközi ösmagyar leletek általában a Szeret s a Dnyeszter közé esnek
Fodor István (ed.): „Öseinket felhozád.” Bp 1996, 438. oldal

¹⁰⁴ Constantine Porphyrogenitus: De administrando imperio. Moravcsik Gyula kiadásában, Dumbarton Oaks, 1967, 184 oldal, 38. fejezet.

¹⁰⁵ Constantine Porphyrogenitus: De administrando imperio, Moravcsik Gyula kiadásában, Dumbarton Oaks, 1967, 184 oldal, 38. fejezet.

¹⁰⁶ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Etelköz>.

¹⁰⁷ ᾽Απὸ δὲ τοῦ Δανύβεως ποταμοῦ μέχρι τοῦ πορρηθέντος κάστρου, τοῦ Σάρκελ ὁδὸς ἐστὶν ἡμερῶν ξ΄. Μέσων δὲ τῆς τοιαύτης γῆς ποταμοὶ μὲν εἰσιν πολλοί· δύο δὲ μέγιστοι ἐξ αὐτῶν ὁ τε Δάναστρις καὶ ὁ Δάναπρις. Εἰσὶ δὲ ἕτεροι ποταμοί, ὁ τε λεγόμενος Συγγούλ, καὶ ὁ Ὑβὺλ [καὶ] Ἄλμαται καὶ ὁ Κοῦφις καὶ ὁ Βογοῦ καὶ ἕτεροι πολλοί. (Constantine Porphyrogenitus: De administrando imperio, Moravcsik Gyula kiadásában, Dumbarton Oaks, 1967, 184. oldal 42. fejezet.)

¹⁰⁸ Constantine Porphyrogenitus: De administrando imperio. Moravcsik Gyula kiadásában, Dumbarton Oaks, 1967. 294-295. oldal.

Etelközben lakván már Levedi azt válaszolta a kazárok khagánjának, hogy nem képes Etelközben arra, hogy feledelmé legyen. Anonymus 5. fejezete magyarázza meg, hogy miért. Szerinte ugyanis a Hetumugernek, a hét törzsnek kellett megválasztani a fejedelmet. A nevük azonban tanúsítja, hogy és hét törzs közül viszont öt volt „török”, és csak kettő finn-ugor, mint Levedi (éppúgy mint az utóbbi neve¹⁰⁹), akinek így már hiányzott a többsége. Ezért Etelközi őseinket már nem is hívták szabartoi-aszphaloinak, valódi szavardoknak, mint az következik Bíborbanszületett Konstantin szavaiból.

Ezen „török” törzsek valójában többek között 491 ó-csuvas jövevényszavunk tanúsága szerint onogur-bolgárok voltak. Németh Gyula azt írta, hogy „Attila halála után a hun nép neve megváltozott, a bolgár név váltotta fel.”¹¹⁰ A bolgárok között még a dunai bolgárok fejedelmi listája is tulajdonképpen Etelével és fiával, Irnikkel kezdődik. Róla és utódai közül még hatról jegyezték föl, hogy nemzetiségéből, vagyis a Gyula nemzetségből származtak.¹¹¹ Ugyanezért volt Álmosnak, (kinek nevének török etimológiája is van,)¹¹² többsége az öt onogur-bolgár, (a bizánciak által „török”-nek nevezett) törzsű és a két szabir, (a XIX században bevezetett nyelvhasználatban „finn-ugor”) törzs között, mert Anonymus szerint Etele király ivadékából származott.¹¹³ Éppenúgy mint Kurt is, aki 605 és 665 között ezen a területen uralkodott, s akinek a „török” alattvalóiból származott a vérszerződést kötő öt török nevű törzs. Ugyancsak ugyanezért határozták el a vérszerződésben, hogy Álmos utódai is leszármazóiból lesznek.¹¹⁴

¹⁰⁹ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, Budapest 1991, 222-23. oldal.

¹¹⁰ op. cit., 129. és 119. oldal.

¹¹¹ op.cit., Németh Gyula, 214-215. oldal. Omeljan Pritsak: Die bulgarsche Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren, Wiesbaden, 1955, 15-16,76-77. oldal és Tafel 1-2. a 102. oldal után. Moszkvai történeti Múzeum Uvarov gyűjtemény n°. 10, és Synodallbibliothek n°. 280, valamint Pogodin gyűjtemény n°. 1148 a szentpétervári nyilvános könyvtárban.

¹¹² (almus törökül vétel,) Gombocz Zoltán in: Magyar Nyelv, 1915=XI, 146. Ez mindenestre jó segítségül szolgálhatott, hogy az öt török nyelvű törzsben a többség támogassa.

¹¹³ „terram Athile regis esse de cuius progenie dux Almus pater Arpad descenderet”, Anonymus 5. fejezet, Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet, Budapest 1937. 40. oldal, 5-6. sor. OSZK Clmae 403, folio 3^{verso}, 23-24 sor. „...timuerunt valde et sua sponte se Alme duci subiugaverunt, eo, quod audeverant Almus ducem de de genere Athile regis descendisse.”, op.cit, 12. fejezet 51. oldal, 9-11. sor. OSZK Clmae 403 folio 7^{recto}, 19-21. sor. „Dux autem Arpad...dicens: proavus meus, potentissimus rex Athila habuerit terram...” op. cit. 14. fejezet 53. oldal, 24-27. sor. folio 8^{recto}, 9-12 sor.

¹¹⁴ „Primus status iuramenti sic fuit. Ut, quamdiu vita dureret, tam ipsis, quam etiam posteris suis, semper ducem haberent de progenie Almi ducis.” Anonymus 6. fejezet, Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum I. kötet, Budapest, 1937, I. kötet, 40. oldal 23-25. sor. OSZK Clmae 403, folio 4^{recto}, 8-10 sor.

Az megállapítható, hogy a vérszerződést 855-ben kötötték, s minthogy Álmos atyja Ügek 819-ben vette el Emesét,¹¹⁵ Álmos a vérszerződéskor 35 éves volt. A vérszerződés időpontját azért kell 855-re tennünk, mert a Képes Krónikában fennmaradt árpádkori szöveg szerint pater eius Almus in patria Erdelw occisus est non enim potuit in Pannoniam intrare.¹¹⁶ A magyarok viszont 895 tavaszán települtek be Erdélybe.¹¹⁷ Álmost öreg korában Erdélyben csak a kazároknál is ismert szokás ritusa miatt ölhatték le, amelyről Ibn Fadlan számolt be: „A [kazár] főkirály csak negyven évig uralkodhatik, amikor ezt az évet csak egy nappal is túlélte, a nép és a főurak által megöletik, mert azt mondják, hogy az esze meggyengült, s belátása megingott.”¹¹⁸ Azt, hogy a magyarok követték a kazár dinasztia által is követett szokásjogot, Bíborbanszületett Konstantin is tanúsítja, amikor azt írja, hogy Árpádot kazárok szokása és törvénye szerint emelték pajzsra: ὄν καὶ ἄρχοντα κατὰ τῶν Χαζάρων ἔθος καὶ ζάκανον πεποιήκασι, σηκώσαντες αὐτὸν εἰς σκουθάριον¹¹⁹. Masudi pedig a Kitāb at tanbīh-ban azt írja, hogy kazár a perzsa neve azoknak, akiket a törökök szabíroknak hívnak.¹²⁰ Németh Gyula szerint: „a szavardok a nevüket a szabíroktól (szavíroktól) kapták.”¹²¹ Ez annyit jelent, hogy a Bíborbanszületett Konstantin által szabartoinak nevezett magyarok valójában kazárok. Így nem csoda, hogy a kazár szokásokat követték.

Mindebből az következik, hogy az Árpádház többi uralkodójától eltérően Álmos elérte uralkodásának 40. évét. Ezt családjában csak Szent István ismételte meg, akit történetesen kislegendája szerint uralkodása végén, föltehetően annak 40. évében szintén megkíséreltek megölni.¹²² Másrészt természetesen az is következik, hogy Álmos uralkodása 40 évvel korábban kezdődött, vagyis hogy 855-ben választották meg. Választása viszont a vérszerződésben történt, ezért a vérszerződést is pontosan 855-ben kötötték. Harmadrészt az a tény, hogy Álmost meg kellett ölni, mutatja, hogy ő volt Ibn Fadlan szóhasználata szerint a magyar főkirály, tehát a szakrális uralkodó; valójában ő volt a kende.

Az, hogy a kende szakrális uralkodó volt, a nevéből is kitűnik. Az altáji töröknél a Napot kün-nek nevezik, aki az ai-nak nevezett Holdnak a felesé-

¹¹⁵ Anonymus 3 fejezet, Em. Szentpétery: *Script. rerum Hungaricarum*, I. köt. Budapest 1937, 38. oldal, 1-4 sor.

¹¹⁶ Szentpétery, op.cit, 287 oldal, 26-28 sor.

¹¹⁷ Fodor István: *Mikor volt a honfoglalás*, Budapest 2016, 43. oldal.

¹¹⁸ Ibn Fadlan in: Pauler Gyula és Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar honfoglalás kútfői*. Budapest 1900, 219. oldal.

¹¹⁹ Bíborbanszületett Konstantin: *De administrando imperio*, 38 fejezet vége Moravcsik Gyula kiadásában, Budapest 1949, 172. oldal, 51-53 sor.

¹²⁰ „a kazárokat törökül szabíroknak, perzsául xazár-oknak nevezik” Masudi: *Kitāb t tanbīh* (ed M. D.de Goeje 83). *Bibliotheca Geographorum Arabicorum VIII*) Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*, Bp. 1991, 162. oldal 371. lábjegyzet. Pauler Gyula, Szilágyi Sándor: *A magyar honfoglalás kútfői*, Bp. 1900, 249. oldal 1. lábjegyzet.

¹²¹ Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*, Budapest, 1991. 302. oldal.

¹²² Em. Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, II. köt., Bp. 1938, 399 o., 6-26. sor, 7. pont.

ge.¹²³ Nyilvánvaló, hogy a kende neve a künből származott, s künnek volt a főtáltosa. „Amikor a [kazár] király valamely irányba elindul, előtte egy naphoz hasonló tárgyat hordoznak, mely a dob mintájára van készítve, e tárgyat egy lovag viszi, aki előtte jár.”¹²⁴ Az is nyilvánvaló, hogy az ősmagyarok Nap-Asszony tisztelete miatt prédikált Szent Gellért a magyaroknak a Napbaöltözött Asszonyról: ...adveniente festo Beate Virginis Gerhardud indutus assumpto interprete, videlicet Conrado Albense preposito ascendit pulpitem, id est ambonem, super verbo 'Mulier amicta sole' sermonem ad populum inchavit.¹²⁵

Az igaz, hogy az 5:2 török:szabír vérszerződés kori arány 26:53-ra fordult Kniezsa idézett Árpád-kori okleveleiben.¹²⁶ A húnok azonban mindig harcias népek voltak, és mivel a Középkorban a társadalom vezetése a harcosok kezébe került, a török nevű családokból lettek Kniezsa előkelői. A történelmi demográfiai vizsgálatok¹²⁷ azonban azt mutatják, hogy a Középkorban a harcosokat szolgáló arisztokrácia szaporodása, éppen a harci veszteségek miatt, igen elmaradt a népesség átlagától. Hóman „Magyar történet”-ét végigolvasva szintén kiderül, hogy a Középkor folyamán a magyar arisztokráciák többször is nagyrészt kicserélődtek. Ezért a szabír népállomány végülis többségbe kerülve a nyelvük kiszorította az ótörököt, aminek a meglevő szavai azonban tanúsítják a török törzsek egykori dominanciáját, amint a normann szavak jelenléte a normannokét a jelenlegi angol nyelvben.

¹²³ Hoppál Mihály: Sámánok, lelkek, és jelképe. Budapest 1991, 129. oldal, 174.

¹²⁴ Ibn Ruzsteh: A kazárok (A magyar honfoglalás kútfői). Bp. 1900,156. oldal.

¹²⁵ Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, II. kötet, Bp, 1938, 488. o. 11-14. sor.

¹²⁶ Kniezsa István: A honfoglaló magyarság faji összetétele. Domanovszky Sándor (szerk.): Magyar művelődéstörténet, I. kötet, Budapest [1939], 166. oldal.

¹²⁷ David V. Glass, and David E. C. Eversley, *Population in History: Essays in Historical Demography*, London 1965.

3. A 7. kancsó ikonográfiája

A 7. kancsó rövidebb oldalain két ábrázolást találunk, de fordított elrendezésben. A fogantyú oldalán az alsó ábrázolás küzdelmet mutat egy négylábú lény és lovasa között (29. kép). Ezt a négylábú lényt Mavrodinov kentaurnak gondolta, de már László Gyula rávilágított, hogy „az antik művészetben nincs olyan ábrázolás, amelyen a ló törzséből közvetlenül nőne ki az emberi fej, a törzs közbeiktatása nélkül.”¹²⁸

29. kép. A 7. kancsó fogantyús oldalának alsó ábrázolása

A szóban forgó emberi fej azonban pontosan olyan tollas fejdíszet visel, mint amilyen a szibériai sámánok tollas fejdíszé (30. kép).

30. kép Karagasz sámán fejdíszé.

Diószegi Vilmos: Sámánok nyomában Szibéria földjén, Budapest 1960, 113. oldal.

31. kép. Sastollak felső végén nincs csíkozás

Ebből arra kell következtetnünk, hogy ez a négylábú lény valójában táltosló. Történetesen Diószegi Vilmos följegyezte, hogy a szamojéd sámánok fejdíszén a tollak sastollak vagy bagolytollak.¹²⁹ A fogantyús oldalon ábrázolt táltosló tollainak csak az alsó részein jelennek meg vízszintes csíkok, ami a sastollakon fordul elő.

¹²⁸ László Gy., Rácz István: A nagysznetmiklósi kincs. Budapest, 1977. 97. o. második oszlop.

¹²⁹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Bp, 1958, 1998. 253. o.

Az, hogy ez a táltosló küzd lovasával is arra mutat, hogy az ábrázolás táltosok küzdelmét jeleníti meg. A táltosokra jellemző, hogy időnként küzdelem zajlik közöttük. „A tátos érejtőzött. Akkor vívott... Ezek vívtak, egyik a másikával küzdött. Akkor felhők gyüttek, vagy ilyesféle viharok.”¹³⁰ „A tátosmesterség az abból állt, hogy érejtőzött ez Mer ezek a tátosok vótak azok, akik é vótak rejtődve, ezeknél vót az érejtődzés. Ilyenkor odavót két- három nap, egy hétig is odavót. Ezek olyanok vótak akkor valahogyan, mint az álatok ... állat-alakban vótak no! Egyik a másikával vívott.”¹³¹ „Akkor azt mondták a többiek, mer igen komoly vót: 'Jancsi beteg vagy?'- „Igen, beteg vagyok, szomorú, mer mérköznöm kell egy másik táltossal.”¹³²

Az, hogy a táltosló lovasa pőrén van, arra mutat, hogy még táltos jelölt, mert

32.kép. Pöre táltosjelölt a csíkrákosi templomtornyon

Sisa Béla: Táltos a templomtornyon. A magyar ősvallás emléke Erdélyben, Nyíregyháza 1995, címlap

a Nagysárréten is a táltosjelöltnek kellett anyaszült meztelenül megküzdeni a fekete bikával,¹³³ és a burját sámánjelülteket a beavatásnál derékig levetkőztetik le.¹³⁴ A csíkrákosi templom tárnyán is ruhátlanul jelenik meg a beavatásra kerülő táltos.¹³⁵ (32. kép)

A 7. kancsó elülső rövidebb oldalának a felső részén tulajdonképpen ugyanannak a küzdelemnek a tükörképe jelenik meg a táltosló és a táltosjelölt között, mint a fogantyús oldal alsó részén, csak a táltoslón a tollak rövidebb bagolytollak (33. kép):

33. kép A 7 kancsó elülső kisebb oldalának felső ábrázolása: Táltosló küzdelme táltosjelölttel

¹³⁰ Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben, Budapest 1958, 1998 342. oldal.

¹³¹ loco citato.

¹³² loco citato.

¹³³ Nagysárrét a Berettyó mentén fekszik Biharnagybajom és Füzesgyarmat között.

Lásd: Szűcs Sándor: Táltosok és boszorkányok a Nagysárréten. Ethnográfia (47. évfolyam), 1936, 39. oldal.

¹³⁴ Mircea Eliade: Shamanism. (Princeton Bollingen Series LXXVI), Princeton 1972. (Első kiadás: Paris, 1951), 119. oldal.

¹³⁵ Sisa Béla: Táltos a templomtornyon. A magyar ősvallás emléke Erdélyben Nyíregyháza, 1995. Címlap

Ugyancsak itt, az elülső oldalon lehet jól szemügyre venni, hogy a táltoslával való küzdelmen kívül mi a másik ábrázolás, (mert a fogantyú azt az oldalán részben eltakarja)

(34. kép):

Ezen utóbbi ábrázolás értelmezéséhez azt kell megvizsgálnunk, amit mintegy győzelmi jelként fölmutat a szárnyas hátasállaton lovagló.

Az ugyanis állatformának látszik, de olyan valódi állatot aligha találunk. A formája miatt az csak sárkány lehet (35. kép). Ez azért lényeges, mert Ipolyi Arnold Kecskemét táji gyűjtésből idézi, hogy a „garabonczosok bűvös tudományú emberek, kik esőt szélvészt támaszthatnak, a sárkányok felett hatalommal bírnak, azokat kiolvassák.”¹³⁶ Ipolyi arra is rámutatott, hogy a ga-

34. A 7 kancsó elülső kisebb oldalának alsó ábrázolása Hampel József rajzán

35. kép A didalmasan fölmutatott sárkányból kitűnik, hogy az ábrázolt garabonciás s a garabonciás hatalma a sárkányon

rabonciásoknak sárkányokon való varázserejének hagyományja már Bél Mátyás 1742-ben kinyomtatott kötetében is megjelent.¹³⁷ A 7. kancsón a szóban forgó személynek a sárkányon való hatalma tehát mutatja, hogy ő garabonciás.

¹³⁶ Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia, Pest 1854,455. oldal.

¹³⁷ op.cit 456. oldal. ...paratum se fore, ad beluam illam, incantationibus suis, ex antro sine cuiusquam noxa prolucendam, atque iniectis ritu frenis, institutoque, per summam aeris regionem deducendam vix tantillum esse, quod immensum hoc beneficium remurendum foret...diem edicunt, quo draco suis incantamentis evictus, nidum sit relicturus, seque sessore evoluturus, quo eo voluerit infectere. Mathias Belius: Notia Hungariae historica critica, geographica, in partes quatuor, quorum prima Hungariam Cisdanubianam, alteram Transdanubianam, tertia Cis Tibiscanam, Universim XLVIII. comitatibus designatam exprimit. (Tom 1-4 Viennae 1738-1742.) IV. kötet, Bécs, 1742. 693. oldal.

36.a kép. A garabonciás tekintélyes szakállá tükrözi 13 éves tanulását. Tollazatának tetejétől aljáig megjelenő csíkok a bagoly tollára jellemzők

bőven kinő a szakállá a táltos jelöltekhez képest. Egyébként a tollazatán láthatjuk, hogy teljes hosszában tehát az aljától a tetejéig csíkok futnak rajta, ami a bagoly tollára jellemző. A garabonciás hátságállata, úgy látszik, azon szárnyas

36.b A garabonciás szárnyas párduca

tigrisnek a változata, amely elbeszélése szerint egy Amur vidéki goldi sámánt vitte táltoslégiutakra. Egyúttal segítőszellem volt, aki máskor sámánasszony formában is megjelent neki.¹⁴¹ A 7. kancsón látható hátságállaton (36.b kép) a pöttyök arra vallanak, hogy párduc, de ember feje is van, azt mutatja, hogy táltos párduc, helyesebben a szakállá miatt, hogy garabonciás párduc

Dr. Füzes-Frech' Miklós szerint a daru mögött ábrázolt növény a 7. kancsón béka-

tutaj (*Hydrocharis morsus-ranae*)¹⁴²

A 7 kancsó nyakán a margaréták fölött darvat ábrázoltak (37. kép) mindkét oldalon, ami szoros kapcsolatban áll a kancsó táltos és garabonciás ábrázolásaival, mert a táltos anyja lehetett daru, a darvak felnevelhették táltosokat, daru- vagy

sastollat hordtak a vállukon.¹⁴³ Nemesi udvarházakban és parasztudvarokon is tartottak szelíd darvakat díszmadárként, és várakban az ellenség észrevételére.

37. kép. A 7. kancsó nyakán megjelenő két daru

¹³⁸ Ipolyi Arnold: Magyar mythologia, Pest 1854, 456. oldal.

¹³⁹ Ipolyi Arnold: Magyar mythologia, Pest 1854, 455. oldal.

¹⁴⁰ loco citato.

¹⁴¹ Mircea Eliade: Shamanism. London 1972, 1974, 72 oldal; cf.: 71. és 28. oldal.

¹⁴² Füzes-Frech' Miklós: A nagyszentmiklósi kincs növényábrázolásairól. in László Gyula, Rácz István: A nagyszentmiklósi kincs. Budapest, 1977. 183. oldal.

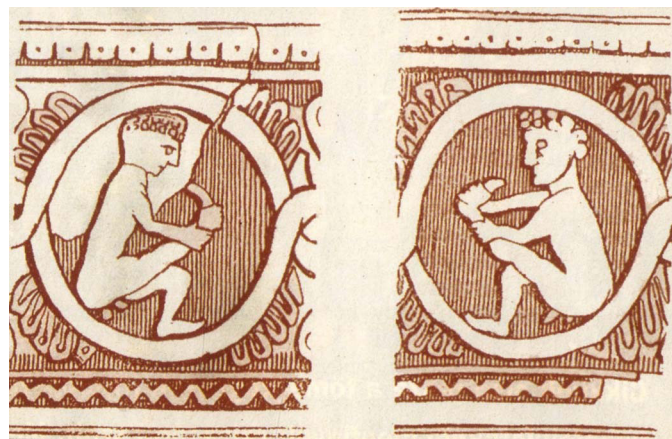
¹⁴³ Gonda Béla: Daru. Magyar Néprajzi Lexikon, I. kötet. Budapest 1977, 556. oldal.

A 7. kancsó nagyobb oldalának kör alakú felületén van a kancsó szemmel láthatóan főábrólása, ami alapján azonos mind a bal, mind pedig a jobb oldalon.

38.kép. A 7.kancsó nagyobb oldalának ábrázolása

Ezt az ábrázolást Mavrodinov Ganymedes elrablásának gondolta.¹⁴⁴

39. kép. A jászberényi kürt világosan föltüntette az ábrázoltak férfi szervét(Molnár Antal rajza 1775-ből.) Ez arra mutat, hogy a 7. kancsón a sast tápláló nem lehet Ganymedes

¹⁴⁴ N[icola] Mavrodinov: Le trsire protobulgar de Nagyszentmiklós. Archaeologia Hungarica XXIX, Budapest 1943, 94-97 oldal.

Az ábrázolás megértésének nyitját valójában az anatómia adja:

Polymastia vagyis sokkeblűség

J. M Dixon, R E Mansel:
Congenital problems and aberrations
of normal breasts development
British Journal of Medicin vol. 24
September 1994, 797.oldal

40. kép. Sokkeblűségét tükrözi Emese neve

Augustin Cabanes: Eroticon, NY[1933], Plate 25, Figure 1

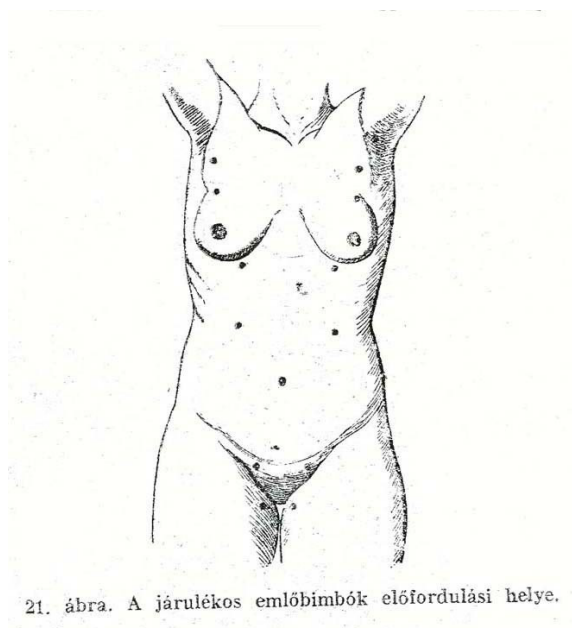
41. kép Ebből a fölvetelből is kitűnik Emese sokkeblűsége, de az is, hogy a 7. kancsót csak magyarok alkothatták

mert Emese kifejezetten magyar szó. A magyar történelmi értelmező szótár¹⁴⁵ szerint az Emese azonos töből fakad, mint emse, sőt annak változata. Manapság nőstény sertést jelent, de jelentett nőstényt is. A finnben ema=nőstény, anya, anyaméh, észtben ema=anya, anyaméh. A török csuvasban állatok nősténye, anya=*ama* más mássalhangzót használ. Ezért, ha a 7. kancsót avarok készítették volna, akkor magyarul beszéltek volna; de az avarok török nyelvet beszéltek. Ebből a 7. kancsó is bizonyítja, hogy a nagyszentmiklósi kincset a honfoglaló magyarság készítette. Az ábrázolás mondani valója valójában nem érthető meg más nyelven.

42.kép. A 7. kancsó főképe tehát Emese álmát jeleníti meg Anonymus 3. fejezetéből, mely szerint Úgek 819-ben vette el Emesét (Szentpétery I.kötet 1937, 38. oldal)

Lenhossék Mihály kifejtette, hogy főként éppen az epithelialis tejlec mentén emlőbimbók jelenhetnek meg, s ebben a honfoglaló magyarok különös módon jól követték az anatómiai szabályokat, (jobban, mint az Ephesus-i Artemis). Ezt a következő ábra magyarázza (a 43. képen), s egyúttal az emse asszociációt is:

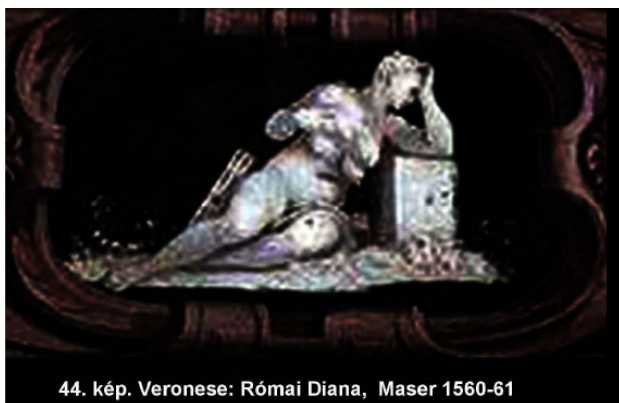
21. ábra. A járulékos emlőbimbók előfordulási helye.

43. kép.
←Epithelialis tejlec ábrázolása
Lenhossék Mihály: Az ember anatómiája, Budapest 1922, II. kötet 354. oldal

¹⁴⁵ Benkő Loránd (főszerk.): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, I. kötet, Budapest 1967, 764. oldal.

J. M Dixon, R E Mansel¹⁴⁶ 1-5 %-ra teszik az extra emlőbimbók (polymastia) gyakoriságát. Diane Mapes¹⁴⁷ „friss cikket” idézve az American Surgonból ugyanezt 6 %-ra tette. Ennél is sokkal ritkább az, hogy ezekből *csak egyetlen* is kebellé fejlődjék. Még ritkább az, hogy *kettő*, s annál is ritkább, hogy *kettőnél több*. Thomas Bartolin: *négy keblű asszony-ról* írt 1654-1661-ig kiadott művében.¹⁴⁸ 1671-ben Rómában szintén *négy keblű asszonyról* számoltak be.¹⁴⁹ 1801-ben francia fogságban elhunyt „Walachian markotányos asszonyon” találtak *öt keblet*, de az *ötödik fejletlen volt*. 1886-ben Franz Ludwig von Neugebauer fényképet adott az Osztrák Császári Akadémiának *10 keblű asszonyról*, de voltak köztük fejletlenek is.¹⁵⁰ A ténylegesen kifejlődött 4, vagy annál több kebel tehát rendkívül és hihetetlenül ritka, de ilyet ábrázolnak az alábbi alkotások (44. és 45. kép):

44. kép. Veronese: Római Diana, Maser 1560-61

45. kép. Gerardus Blasius: Anatome animalium, Amsterdam 1681. címlap

Ezért Emesének hat keble a 7. kancsón azt is jelenti, hogy ő is táltosnő volt, sőt ezen előfordulás igen nagy ritkasága miatt igen nagy táltosasszony. Jókai Mór is megírta, hogy „Midőn a természet tévedései valamely szülöttet rendkívüliséggel ruháznak fel, hogy felemás szeme van: az egyik kék, a másik fekete, vagy tizenkét ujja egy kézen, vagy már foga volt, amikor világra jött, a több efféle szokatlanság abba a gyanúba hozzák a szülöttet a köznép előtt, hogy ebből táltos lesz.”¹⁵¹ Ugyanerről a hagyományról tanúskodik Varga János „Akit a természet születésénél megbélyegez, ...ha kelleténél több test része, például hat ujja, kettőnél több keze-lába van, azt a babonások... táltosnak hívják.”¹⁵² Megfigyelhetjük, hogy Emese nyakában olyan föltehetően táltos-csengőket találunk, mint amelyek igen hasonlóak, a 7. kancsó rövidebb oldalain mindkét táltoslovon, mindkét táltosjelölten, s mindkét garabonciáson is láthatókhöz.

¹⁴⁶ British Journal of Medicin, vol. 24, Sept 1994, 797. oldal.

¹⁴⁷ (NBC news DEC 22 2008, 7:16 PM E) www.nbcnews.com/.../when-it-comes-breasts-threes-cro.

¹⁴⁸ Thomas Bartolin: *Historiarum anatomicarum rariorum* [...] centuria (I-II. Amsterdam, 1654. II-IV. Hága 1657, V-VI Kopenhága, 1661) Augustin Cabanes: *Eroticon*. N.Y. [1933], 156. o.

¹⁴⁹ Augustin Cabanes: *Eroticon*, NY [1933], 157. oldal.

¹⁵⁰ loco citato.

¹⁵¹ Diószegi Vilmos: *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben*. Bp, 1958.134. oldal. Jókai Mór: i. A táltos. (Ismeretlen nagy emberek) *Eletemből* II. kötet. Bp, 1907. 1278. oldal.

¹⁵² Varga János: *A babonák könyve*, Arad 1877, 70. oldal; Diószegi Vilmos op. cit, 129 oldal.

46. kép. Johann Nepomuk Ender: „Borúra derű” 1851

47.a kép A 7. kancsón a madár embernél nagyobb méretű

Széchenyi István gróf a Magyar Tudományos Akadémia címerét szemmel láthatóan a nagyszentmiklósi 7. kancsóról vette (46. kép), ahol a sast a hölgy szintén tálkáról táplálja. Ez abból is kiderül, hogy Ender ihletett festményén a tálka a nagyszentmiklósi 15. s 16. edényre üt, amit akkoriban Etele király kincsének gondoltak. Ugyanezért került a képen a pajzsra Etele király és Nagy Szent Leo pápa találkozója. Széchenyi – aki nemsokára könyvbe kezdett éppen Hunnia címmel (nem másról, hanem a magyar nyelv hivatalossá tételéről), – a magyar Tudós Társaság pecsétjéről írva aligha Hébére és az Olymposz lakóira gondolt, mert ott nem tanyáztak szittyák, amikor gr Seiler Crescenciának azt írta levelében: „...Önnek kell

a sötétségből kivezetni az öreg Szittyát, akit a sas jelképez...”¹⁵³ Ebből kitűnik, hogy ezen allegóriába sas madarat kellett Endernek festeni, amint egyébként a sárvár-felsővidéki Széchenyi család címerében pontosan sas van. Mégpedig kettő, amint az Akadémia címerében is, ha jól megnézzük.

Ugyancsak *sasnak* kellett, hogy ezt a madarat lássa Nicola Mavrodinov, mert abban Ganymedes történetét kereste.¹⁵⁴

Azt, hogy Emese madara, a turulmadár, lényegében sasmadár volt, bizonyítja először is *mérete*. Másodszor ugyanezt igazolja a *heraldikai*, valamint a *numizmatikai bizonyítékok* igen hosszú sora. Harmadszor pedig ugyanez tűnik ki a *táltos vallás* alapvető hagyományából.

Először is a 7. kancsón, ha összehasonlítjuk a madár nagyságát Emeséével, láthatjuk, hogy valójában meghaladta az emberi méretet (47.a kép).

¹⁵³ Ich sende ihnen damit diese Briefe nicht auffallen – das was ich zu dem Gelehrten Gesellschaft proponiren will, -! Ich dachte an Sie, als mir die Idee des Gemäldes kam. – Vous devez faire sortir le vieux Scythe, que l’aigle représente, des Ténébres -! Dr Vizsota Gyula: Gróf Shéchenyi István napló IV. kötet. Budapest, 1934. 36. o. 1830 április. 15. cf.: Vizsota Gyula: A Tud. Akadémia czímere. Akadémiai Közlöny XV, 1904, 5-11. o; Rózsa György: A Magyar Tudományos Akadémia allegóriája. Magyar Tudomány 1965, 802-810. oldal.

¹⁵⁴ N[icola] Mavrodinov: Le tresure protobulgar de Nagyszentmiklós. Archaeologia Hungarica XXIX. Budapest 1943, 94-97. oldal.

47.b kép. Szirti sas (*Aquila chrysaetos*)

Ilyen méretet csak a sasok érnek el: a szirti sas szárnyfesztávolsága 190-220 cm (47.b kép), a réti sasé pedig 193-244 cm. Ezzel szemben a kerecsen sólyom szárnyfesztávolsága pusztán 102–126 cm, ami tehát csak fele az emberméretnek. Ezért a 7. kancsón ábrázolt madár nem lehet kerecsensólyom.

Azt, hogy a turulmadár alapjában sasmadár volt bizonyítja másodszer a) a címertan mégpedig a Képes Krónika heraldikai miniatúrai, b) az Árpádok dénárjai és c) az Aba nemzetség nemzetségi címerei, valamint d) az erdélyi magyarság címerei.

Fekete sas-turul Etele király címerén, Képes Krónika OSZK Clmae 404 f 7^{verso}

Fekete sas-turul Arpad címerén a 7 vezér ábrázolásán, Képes Krónika OSZK Clmae 404 f 12^{recto}

Fekete sas-turul Taksony vezér címerén ruháján s zászlaján Képes Krónika OSZK Clmae 404 f 18^{verso}

48.a kép A turul a Képes Krónikában mindig fekete sas

Aquileia f 8^{recto}

a) A Képes Krónika a turulmadarat háromszor ábrázolta Etele király zászlóján és pajzsán,¹⁵⁵ és hatszor az Árpádokén¹⁵⁶ (cf. 48.a kép). Mindannyiszor fekete madárnak, tehát sasnak festette.

¹⁵⁵ OSZK Clmae 404 5^{recto}, 7^{verso}, 7^{verso}.

¹⁵⁶ OSZK Clmae 404 11^{recto}, 12^{recto}, 12^{recto}, 17^{recto}, 18^{verso}, 18^{verso}.

48.b kép A kerecsensólyom szürke madár

Ezzel szemben a kerecsensólyom szürke színű madár (48.b kép), s ezért a természetelvű magyar címertan a kerecsensólymot legalábbis ezüstnek festette volna, ha nem szürkének, de nem festhette feketének. Márpedig a Képes Krónikában mind a kilencszer feketének festették a turulmadarat, tehát nem kerecsensólyomnak.

b) Az *Árpád-kori pénzek vizsgálatára* térve idéznünk kell Kézai Simont, aki följegyezte: „A címer[rajz], amit Etele király a saját pajzsán viselt, arra a madárra hasonlított, amit magyarul turulnak neveznek, a fején koronával. Azt a címet, a húnok Géza vezér idejéig, amíg magukat közösen kormányozták, a hadseregben magukkal vitték.”¹⁵⁷

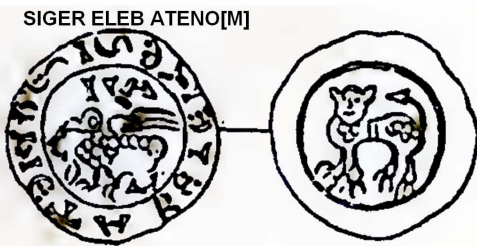
Kézai hozzátette, hogy „Azok közül a vezérek közül Árpád, Előd fia, Ügek fia, a Turul nemzetségből jószágban gazdagabb, nemzetségében hatalmasabb volt” továbbá, hogy „...Géza vezér a Turul nemzetségből...”¹⁵⁸ való volt.

Ezekből az idézetekből világos kell legyen, hogy az Árpádok a Turul nemzetségből származtak. Ennek ellenére III. Bélától kezdve III. Endréig gyakorlatilag az összes huzamosabban uralkodó királynak a pénzén a numizmatikusok szerint csak sas madarat ábrázoltak. Jellemzően IV. László királynak, akinek éppen a történése, Kézai Simon hangsúlyozta a Turul jelentőségét, négy pénz-kibocsátásán is sast találunk, de egyetlen egyen sincs sólyom vagy kerecsensólyom. Mindez arra mutat, hogy a trónján ülő – Réthy László szerint – V. István jobbán megjelenő vadászmadár valójában szintén a turulmadarat ábrázolja, mint alább kifejtjük.

¹⁵⁷ Banerium quoque regis Ethelae, quod in proprio scuto gestare conueverat, similitudinem avis habebat, quae Hungarice Turul dicitur, in capite cum corona. Istud enim banerium Hunni usque tempora ducis Geichae, dum se regerent pro communi, in exercitu semper secum gestavere. Emericus Szentpétery: *Scritorem rerum Hungaricarum*, Budapest 1937, 152. oldal, 3-7. sor.

¹⁵⁸ Dux namque Geicha de genere Turul...” Szentpétery op. cit, 188. oldal, 2-3 sor.

49.a kép

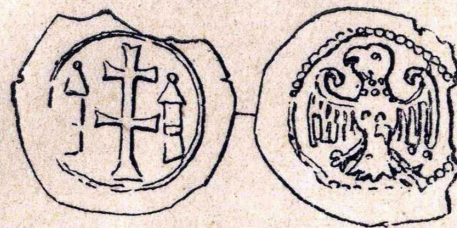
dénár

105

III. Béla

Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, VIII. sorozat, 21. oldal *jobbra néző sas alatta és felette AQ-ILA* és 7. tábla, 105
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 39. oldal 61. *Adler n.l. darunter und darüber AQ/ILA*

189 A

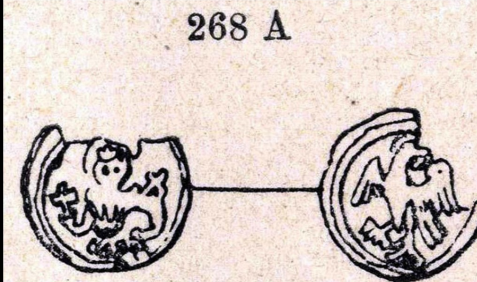
49.b kép

dénár

II. András

Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XI. sorozat, 27. oldal *kiterjesztett szárnyú jobbranéző sas* és 10. tábla, 189
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 56. oldal 225 *Einköpfiger Adler n.l.*

49.c kép

dénár

IV. Béla

Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XIV. sorozat, 27. oldal *jobbraálló s visszanező sas fénykörös fővel* és 13. tábla, 268
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 66. oldal 332 *Zürchblinkender Adler n.l. um dessen Kopf Perikreis*

49.d kép

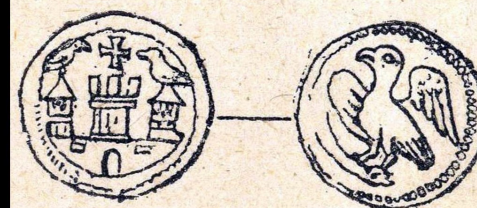
dénár

IV. László

Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XVII. sorozat, 36. oldal *balra tekintő madár* és 16. tábla, 329
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 70. oldal 283 *Adler von vorne mit ausgebreiteten Flügeln*

329

49.e kép

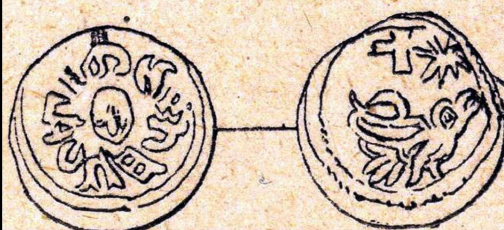
dénár

IV. László

Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XVII. sorozat, 36. oldal *jobbra néző madár* és 16. tábla, 330
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 71. oldal 384 *doch Adler anders*

330

49.f kép

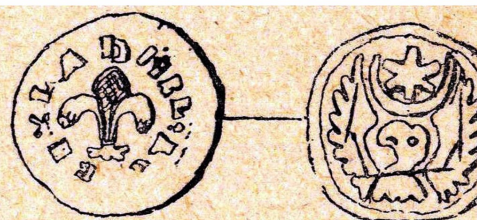
dénár

IV. László

Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XVII. sorozat, 36. oldal *jobbra lépő madár* és 16. tábla, 338
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 71. oldal 393 *Adler n.r.*

338

49.g kép

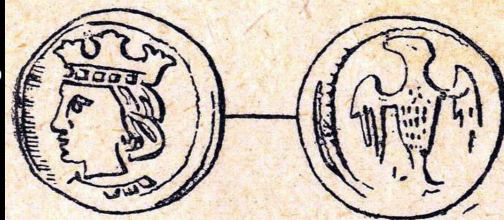
dénár

IV. László

Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XVIII. sorozat, 37. oldal *szárnyait kiterjesztő félsas* és 17. tábla, 354
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 72. oldal 397p *Adler mit ausgebreiteten Flügeln*

354

49.h kép

dénár

III. Endre

Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XIX. sorozat, 39. oldal *jobbranéző heraldikai sas* és 18. tábla, 378
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979 75. oldal, 428 *Adler mit geschlossen en Flügeln*

378

A Turul dinasztia pénzein, ha valamilyan madarat föltüntettek, nyilvánvalóan a Turul madár ábrázolásait várnánk. Láthatjuk azonban, hogy a Turul dinasztia uralkodóinak vizsgált pénzein a XII. században III. Bélától fogva a XIV. században III. Andrásig a numizmatikusok csak sást találtak és nem kerecsensólymot. A tévedések elkerülésére III. Béla „magyarul” oda is íratta, hogy az ábrázolt madár AQILA s nem kerecsensólyom. (49.a kép)

49.i kép III. Béla turáni sasa meglehetősen messze esett a bizánci arany sasoktól Árpádházi Piroska Pantokrátor templomából, c.1136
Wilhelm Salzenberg: Alt-christliche Baudenkmale von Constantinopel vom V. bis XII. Jahrhundert, Berlin 1854, XXXVI. tábla

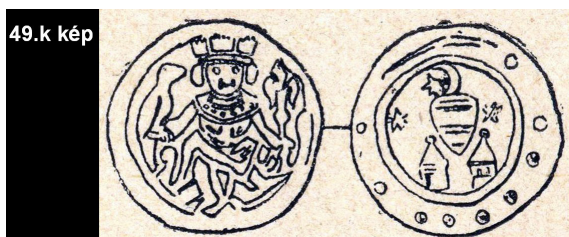
Egyébként azt is megfigyelhetjük, hogy a bizánci trónörökösként fölnevelt III. Béla dénárjára vert sas alakja nem eshetett volna messzebb a bizánci arany sasok formájától, amint azok az Árpádházi Szent Piroska által építtetett konstantinápolyi Pantokrator templom padlójában fönnmaradtak.¹⁵⁹ (49.i kép)

49.j kép

ATIHA király és turul madara svédországi Tjürk szigetén talált brakteáton Lund Historical Museum, LUHM 6601

Az AQILA tehát III. Béla dánárán turáni sas, vagyis a Turul madár. Azt, hogy ez a sas az Árpádok pénzein valójában a Turul madár volt, az is bizonyítja, hogy ez a sas madár 1301 után eltűnik a magyar pénzekről. Történetesen a svédországi Tjürk szigetén II.Theodosius (408-450) két bizáncipénzével találtak egy ATIHL föliratú brakteátot, melyről Olov Janse már 1921-ben fölismerte nemcsak azt, hogy Etele király pénze,¹⁶⁰ (49.j kép) hanem hogy ezen a brakteáton mellette megjelenik pontosan az a madara is, melyről a

49.k kép

dénár

307

V István
Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XVI. sorozat, 34. oldal jobbján sólyom és 15. tábla, 307. II. András
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 61. oldal 277 mit Falken

magyar krónikák írnak,¹⁶¹ (bár a használt német fordítás alapján azt hiszi, hogy Thuróczy vadászsólyomról írt volna). A Tjürk szigetén előkerült brakteát – amelyet ma a Lundi Történeti Múzeumban LUHM 6601 számon őriznek – azonban azt bizonyítja, hogy mind Kézai Simon,¹⁶² mind pedig a Képes Krónika eredetileg Árpádkori szövege¹⁶³ sokkal jobban volt értesülve Etele király Turul madaráról, mint modern kori kritikusaik.

Mindezek a megfontolások arra

¹⁵⁹ Wilhelm Salzenberg: Alt-christliche Baudenkmale von Constantinopel vom V. bis XII. Jahrhundert, Berlin 1854, XXXVI. tábla.

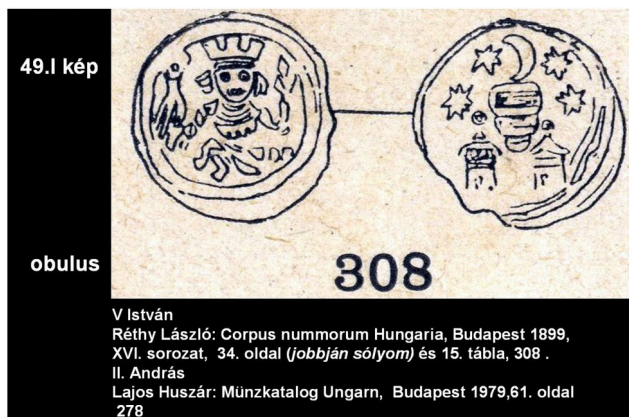
¹⁶⁰ Olov Robert Janse: Notes sur quelques reptésentations des bractéates en or Scandinaves, Revue archéologique 1921, 374. és 388. oldal.

¹⁶¹ op. cit. 389. oldal, ahol a 3. lábjegyzetben [Johannes de] Thwroc, vagyis Thuróczy 1768-ban megjelent német fordítására hivatkozik, amely alapján azt hiszi, hogy Thuróczy sólyomról írt volna.

¹⁶² Emericus Szentpétery: Scritores rerum Hungaricarum, Budapest 1937, 152. oldal 3-7 sor

¹⁶³ op. cit, 263. oldal, 10-12. sor.

mutatnak, hogy Réthy László Corpusában a 307-es számon szereplő dénár, amelyet Réthy V. Istvánénak, Huszár Lajos pedig II. Andrásénak tart, szintén a Turul madár ábrázolását verték, és nem sólyomét, mint a numizmatikusok gondolják (49.k kép). Ezen a dénáron ugyanis a király trónján ülve teljes díszben és jogarral jelenik meg, tehát korántsem vadászat közben. Ezen kívül a jobbán megjelenő hatalmas madár mérete miatt sem lehetne sólyom, hanem csak sas, vagyis a Turul madár ábrázolása, mint sas alakú Turul madarat találunk a többi Árpád-házi pénzen is. Ugyanez kell hogy vonatkozzék ezen dénár kisebb, obulus változatára (49.l kép). Különben Marco Polo már megírta, hogy Ázsiában olyan népekkel találkozott, akik sasokkal vadásztak, s jelenleg is van olyan kirgiz népcsoport Mongoliában amely sasokkal vadászik.

49.l kép
obulus
308
V István
Réthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XVI. sorozat, 34. oldal (jobbán sólyom) és 15. tábla, 308.
II. András
Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 61. oldal 278

49.m kép Ashol Pan vadász sassal

49.n kép. Vadász sas indítása

49.o kép vadász sas zsákmánya

c) Azt, hogy a turul sas madár volt az **Aba nemzetség címere** is bizonyítja. A Képes Krónikában fennmaradt szöveg szerint „Csaba Etelé királynak törvényes fia volt, és ebből a Csabából eredt igazában az Aba nemzetség.¹⁶⁴ Ez annyit jelent, hogy valójában az Abák is a Turul nemzetséghez tartoztak s az Abáknak gyarkorlatilag majdnem minden címerén sast találunk (50.a–50.e kép).

50.a kép. Az Aba nemzetség sasa pecséteiken 1311-ből Kassa városával kötött egyezségen

50.b kép Aba nembeli Amadé nádor pecsétje 1311 szeptember 5

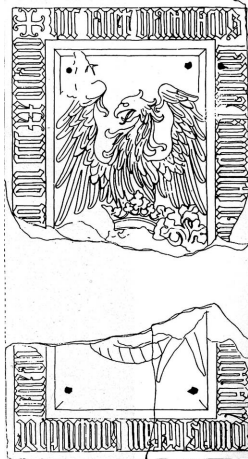

¹⁶⁴ Iste igitur Chaba filis Atyle est legitimus ex filia Honorii imperatoris Grecorum genitus.....Ex isto enim Chaba Abe generatio verissime exorta erat. Szentpétery Budapest, 1937. 280. oldal 1-5 & 13-15. sor, cf:1-12 sor.

50.c kép

Az Aba nembeli
Keczer család
1584. évi
címerújítása
Rudolf király:
*arma sive insignia
tua antiqua
aliquantulum
illustrata scutum
rubri coloris
nigra aquila
rostrum
annulum aureum
rubino adornatum*
Csoma József: Magyar
nemzetségi címerek,
Budapest 1904. 1158. oldal

50.d kép

Aba nembeli Kompolthy László
sisaccímere Kismánán
sírkövén 1428-ból
Lux Géza rajza 1941

Pamer Nóra: Kismána
Gerő László (főszerek):
Várépítészetünk 1975, 188. oldal.

Csoma József az Aba nemzetséghez tartozó 15 család történeti címeremlékeit átvizsgálva megállapította, hogy közülük 14 családnak a címere, illetve a sisaccímere a fekete sas volt.¹⁶⁵ Az egyetlen kivételt a kisédei Rhédey család alkotta.

50.e kép Az Aba nemzetség
címeremléke Csoma József szerint

Az Aba nemzetséghez tartozó tizenöt család:

1. Athinay	9. Lapispataki
2. Berthóthy	10. Rhédey
3. Chyrke	11. Segnyey
4. Gagy	12. Sirokay
5. Gagybáthory	13. Solymossy Heves vármegyében
6. Hedry	14. Somosy
7. Keczer	15. Vendégly
8. Kompolthy	

Az nehezen elképzelhető, és aligha hihető, hogy a nemzetséghez tartozó mind a tizennégy család eltévesztette volna a saját címerét.

d) Erdély címerére térve köztudott, hogy mint Gyulafehérvár neve, és Györffy György vizsgálatai mutatták,¹⁶⁶ Erdélybe Gyula vezér nemzetsége és népe telepedett. Az óbolgár fejedelmi listákból viszont világos, hogy Etele király is a Gyula nemzetségből származott.¹⁶⁷ Ezért az erdélyi magyarság legrégebbi erre vonatkozó forrása már 1311-ben említi „az erdélyi magyar lakosok sasának, vagyis a zászlójának vivőjét”.¹⁶⁸ 1555-ben is följegyezték az „erdélyi magyarok zászlóvivőjének sasát”.¹⁶⁹ Az 1669 május 24-én tartott szászsebesi

¹⁶⁵ Csoma József: Magyar nemzetségi címerek, Budapest 1904, 1153-1162. oldal. in: Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.

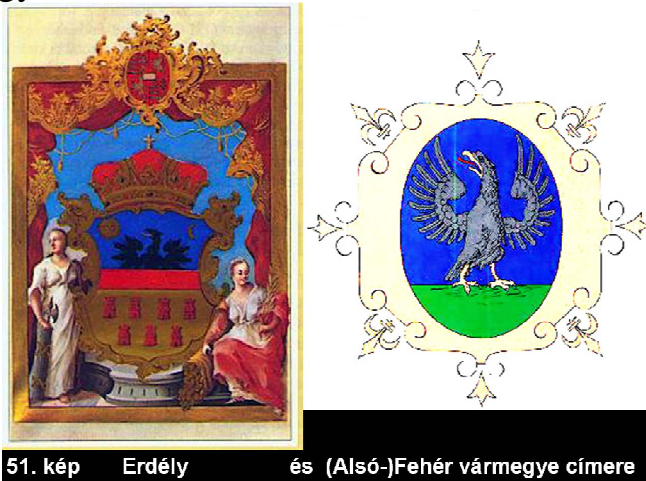
¹⁶⁶ Györffy György: István király és műve. Budapest, 1977. 164., 167., 170., 174. o.; cf.: 101. o.

¹⁶⁷ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1991. 214-215. oldal; Omeljan Pritsak: Die bulgarsche Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren. Wiesbaden, 1955. 15-16, 76-77. oldal és Tafel 1-2 a 102. oldal után.

¹⁶⁸ „ductor aquilae seu vexilli regnicolarum Hungaricarum parime Transylvanarum” J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. (Fierten Bandes Zwölfte Abteilung): Constantin Reichenauer von Reichenau, Géza von Csergheő, Oscar von Bárczay: Adel von Siebenbürgen, 189. 2. oldal.

¹⁶⁹ „vexillifer aquilae gentium Transylvanarum Hungaracalium” ibidem.

országgyűlés pedig kimondta, hogy az erdélyi magyar megyék pecsétjének a félsast kell ábrázolnia.¹⁷⁰ Ez tehát azt bizonyítja, hogy a Turul nemzetségnek Erdélybe szakadt ága, s annak népe is, sasnak tartotta a Turult, ahogy az erdélyi Gyulák legrégebb szállashelyeit Gyulafehérvártól Bálványosvárig felölelő ősi Fehér várnegeye címerén is a fekete sast őrizte.

51. kép Erdély és (Alsó-)Fehér várnegeye címere

Végül harmadszor a táltos vallás hagyományai is azt igazolják, hogy a Turul madár tulajdonképpen sas volt. A burjátok szerint „a sas visszatérve a földre asszonyt látott a fa alatt aludni és hált vele. Bizonyos idő múlva az asszony fiút szült, aki az ’első sámán lett.”¹⁷¹ Ebből kitűnik egyrészt, hogy Emese megtermékenyítése ennek az eseménynek a megismétlődése; másrészt pedig, hogy a történetben szereplő madár csak sas lehet. A Jeniszeinél lakó osztjások, a teleutok, az orchonok és más szibériai népek szerint is az „első sámán” sástól származott, vagy a sástól tanulta mesterségét.¹⁷²

A Kalevalában sasmadár suhan a magasból és telepszik a Vejnemöjnen, a hatalmas tudós dalos sámán által meghagyott nyírfára.¹⁷³ A táltosvallásban Mircea Eliade szerint „a sas a Legfőbb Lény, az Ai neve”¹⁷⁴ illetve jelképe, akit „valószínűleg a kétfejű sas személyesít meg”.¹⁷⁵ Ai azonban eredetileg a török népeknél a Holdnak a neve,¹⁷⁶ s erre a kérdésre az alábbiakban a 2. kancsó vizsgálatának a végénél még részletesebben kitérünk. gr Zichy Jenő beszámolója szerint a sámánok fehér hímállat áldozataikat teliholdnál¹⁷⁷ tartották.

¹⁷⁰ „Das auf ihr Siegel gestochene Wappen der Siebenbürgischen Comitate soll einem halben Adler bestehen mit der Umschrift: Sigiillum Comitatum Transilvaniae,” ibidem.

¹⁷¹ Returned to the earth, the eagle saw a woman asleep under a tree, and had intercourse with her. Some time later the woman gave birth to a son, who became the first shaman.” N.N: Agapitov and M. N. Khangalov” Materialy dlya izuchengishamanstva v Sibirii 41-42. oldal. Mircea Eliade: Shamanism, London 1964, 69. oldal.

¹⁷² „According to the Yenisei Ostyak, the Teleut, the Orochon and other Siberian peoples the „first shaman” was born of an eagle, or at least, was taught his art by the eagle” Eliade, op. cit., 70. oldal, ahol Leo Sterberg: Der Adlerkult bei der Völkern Sibiriens Archiv für Religionswissenschaft Leipzig XXVIII 81930) 143-144. oldalát idézi.

¹⁷³ Kalavala II. Ének, 270 -280. sor

¹⁷⁴ Eliade: op, cit. 49. oldal.

¹⁷⁵ Eliade: op, cit. 70. oldal.

¹⁷⁶ Hoppál Mihály: Sámánok, lelkek, és jelképe, Budapest 1991, 129 oldal, 174

¹⁷⁷ gr Zichy Jenő gr Harmadik Ázsiai utazása VI. kötet, Budapest 1905, 211-212. oldal

52. kép. A turul madár bagoly füle

Hajdudorogi táltosbot →
DM 58/1938 (HM p 226-7)

A sasmadárnak azonban a nagyszentmiklósi 7. kancsón bagoly füle van, (52. kép) Ennek csak az lehet a magyarázata, hogy mind a hajdudorogi mind pedig a szeghalmi táltosbotnak bagolyfejet mintázott a vége.¹⁷⁸ Így a 7. kancsó sasan ez a rendellenesség kétszeresen is megerősíti annak táltosságát. Egyrészt, mint azt Jókai Már kifejtette, „Midőn a természet tévedései valamely szülöttet rendkívüliséggel ruháznak fel, ... [abból] táltos lesz.”¹⁷⁹ Másrészt a 7 kancsón a sasnak éppen bagoly fülei vannak, mint a táltosok botjának. Ez csak annyit jelenthet, hogy ez a bagoly-fülű sas táltosság, vagyis a turulmadár.

Ezért az ezen táltosság és az igazán nagy táltosság, Emesének a nászából igen nagy táltosnak kellett születni. Főntebb már valóban láttuk, hogy Álmos a magyarok kendéje vagyis kündűje volt, aki, mint a neve tanúsítja, Künnek a Nap-Asszonyak¹⁸⁰ főáltosa volt. Ennek a jelentőségét mutatja, hogy Japánban a Nap-Asszonyak a „Mennyet beragyogó Nagy Kami (Amaterasu-no mikami)”-nak valójában a tenno, a japán császár a főpapja. Amatera su-no-mikami nevében a kami szembe tünően a török nyelvekben használt kam szóra üt. Így Etele király egyik feleségének atyját Es-kam-nak¹⁸¹ családjának egyik tagját pedig Ata-kam-nak nevezték.¹⁸² Es-kam barát-táltost, Ata-kam atya-táltost

¹⁷⁸ Fodor István: Mikor volt a honfoglalás, Budapest 2016, 29. oldal.

¹⁷⁹ Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben, Bp. 1958, 134. oldal. Jókai Mór: i. A táltos (Ismeretlen nagy emberek) Életemből, II. kötet, Budapest 1907, 1278. oldal.

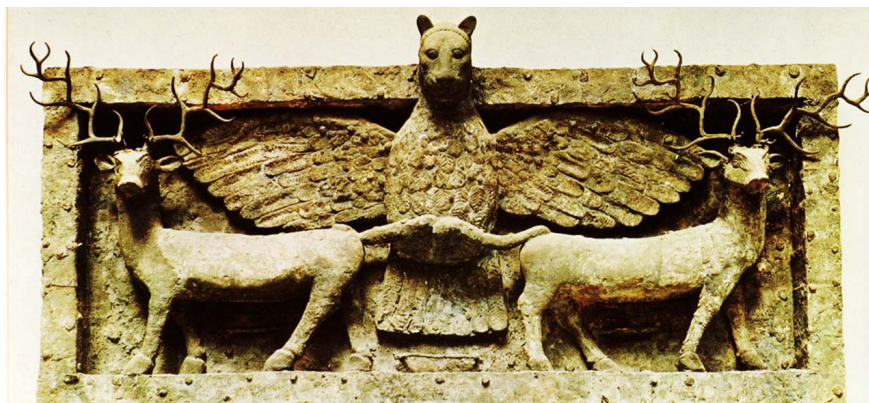
¹⁸⁰ Hoppál Mihály: Sámánok, lelkek, és jelképek. Budapest 1991, 129. oldal 174.

¹⁸¹ καὶ ἄχρι τινὸς τῷ βαρβάρῳ συμπροελθόντες ἑτέραν ὁδὸν ἐτρέπημεν τῶν ξαναγούντων ἡμᾶς Σκυθῶν τοῦτο ποιεῖν πρακελευσαμένων ὡς τοῦ Αττήλα ἐς κώμην τινὰ παρεσομένου, ἐν ἣ γαμεῖν θυγατέρα Ἐσκάμ ἐβούλετο, πλείστας μὲν ἔχων γαμετὰς ἀγόμενος δὲ καὶ ταύτην κατὰ τὸν νόμον Σκυθικόν.

Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Prisci..etc. historiarum reliquiae (B G Nieburri et alii ed.) Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae Bonn 1829, 182. oldal, 20-22. sor-183. oldal, 1-3. sor.

¹⁸² οἱ δὲ παρὰ Ἰομαίους παραφυγόντες ἐξεδόθησαν βαρβάρους ἐν οἷς καὶ παῖδες Μάμα καὶ Ἄτακάμ τοῦ βασιλείου γένους, οὓς ἔν Καρσῷ φρουρίῳ Θρακίῳ οἱ παρειληφότες ἐσταύρωσαν δίκας αὐτοὺς πραττόμαμενοι τῆς φυγῆς.

jelent,¹⁸³ ami arra mutat, hogy a Nap-Asszony valójában nagy tálto, és így kapcsolja a turáni népek hagyományát.

53.kép.Imdugud Tell-el-Ubaiból Kr.e.2600-2400 British Museum

A nagyszentmiklósi Turul madár borosjenői Kádár Zoltánt a sumér Imdugud madárra emlékeztette,¹⁸⁴ föltehetően füle és mérete miatt. Imdugud a Sumérban a felhők, viharfelhők és villámlás szelleme, ami tehát csapadékot eredményez és ebben megegyezik a turullal, mert nyomában Anonymus szerint Emese ágyékából folyók támadtak,¹⁸⁵ mint korábban Etele, kinek neve éppen folyó.¹⁸⁶

Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Prisci etc historiarum reliquiae (B G Nieburri et alii ed.)
Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae Bonn 1829, 167. oldal, 20-22. sor -168. oldal, 1-2. sor

¹⁸³ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, Budapest 1991 113-114. és 118. oldal.

¹⁸⁴ László Gyula, Rácz István: A nagyszentmiklósi kincs. Bp. 1977. 180. o

¹⁸⁵ de utero eius egrederentur torrens et de lumbis eius reges gloriosi propagarentur.
Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I kötet, Budapest 1937, 38. oldal 9-11. sor.

¹⁸⁶ Don in Scitia oritur, qui ab Hungaris Etul nominatur. Szentpétery, vol. cit. 253. oldal, 11-13. sor; (cf.:145. oldal, 4-5 sor).

4. A 9. kancsó ikonográfiája

54. kép

**Bolsaja Anikovában talált
tálka az Eremitageban**

A Bolsaja Anikovában talált tálon (54 kép.) is szemmel láthatóan sast láthatunk, azonban ennek a sasnak is bagoly füle van, tanúsítván, hogy táltoszas, vagyis a Turul madár. Ezen a tálon azonban a Turult etető hölgynek csak két keble van, és ezért nem lehet Emese. Kiletét azonban meghatározza a vele ábrázolt és nyilvánvalóan két teljesen egykorú gyermeke. Ebből kitűnik, hogy ikrek, és már jóformán csecsemő korukban vadásznak. Márpedig a Képes Krónkában fennmaradt Árpád-kori szöveg szerint: „Dum autem Hunor et Magor Nemroth essent primogeniti...”¹⁸⁷ vagyis Hunor és Magor [mindketten] csak úgy lehettek első szülöttek, ha egyszerre születtek, vagyis ikrek voltak. Nimród pedig „robustus venator” keményfából való vadász volt,¹⁸⁸ és a Tarihi Ungurusz szerint „...Nimród vadászni ment és fiait is magával vitte.”¹⁸⁹ Ebből világos lehet a két ifjú vadász kiléte, akik Evilatban, vagyis Perzsiában születtek, s hogy anyjuk Szép Enéh.¹⁹⁰

A Bolsaja Anikovában talált tálkán Szép Enéh azonban, mint a nagyszentmiklósi 7. kancsón Emese is pőrén van együtt a Turullal. A kánjogi gyakorlat szerint azonban, ha solus cum sola, nudus cum nuda vannak együtt, a nászt

¹⁸⁷ Emericus Szentpétery : *Scriptores rerum Hungaricarum*, i. kötet Budapest 1937, 250. oldal,18-20 sor.

¹⁸⁸ op.cit. 248. oldal,6-7 sor.

¹⁸⁹ Mahmud Terdzsüman: *Magyarország története*, fordította Blaskovics József, Léva 1996,5. oldal, 4. pont vége. Nagy Szülejmán udvari emberének magyar krónikája, fődította Hazai György, Budapest 1996, 27 oldal.[3b]

¹⁹⁰ intravit terram Euilat et ex coniuge sua Enee genuit ,magot et Hunor. Szentpéteri, op.cit. 249. oldal16-18 sor.

föl kell tételezni. Ezért ezek az ábrázolások azt tanúsítják, hogy Álmos éppen úgy, mint Hunor és Magor is, valójában a Turul nemzetségből¹⁹¹ származott.

A Tarihi Üngürüsz szövege szerint Hunor és Magor „visszatértek atyjukhoz, és arra kérték, hogy Adzsem [vagyis Perzsia] határán, azon a hegyes vidéken, egy monostort építsen számukra, amelyben lemondva a világról lakhatnának, és a világ népétől visszavonulva saját gondjukkal foglalkozhatnak.

Nimród kérésüket meghallgatta, és parancsot adott, hogy azon a helyen egy monostort építsenek. Miután a monostor felépült, és elkészült, a két királyfi beleköltözött, hogy saját hitvallásuk szerinti imádságokkal foglalkozva jó ideig ott töltsék életüket. Ők azután azon a helyen sok hónapon és éven keresztül laktak. A világ népeivel nem érintkeztek, imádsággal és ...elmélkedéssel foglalkoztak, s a világ örömeiről lemondtak. Ily módon öt évig laktak a monostorban és ott nyugodtan éltek.”¹⁹²

Hunornak és Magornak ez az öt évig való kolostorban töltött imádsága és elmélkedése arra emlékeztet, hogy Ipolyi Arnold szerint a garabonciásoknak 13 iskolát (vagyis inkább „osztályt”) elvégezve kellett a garabonciásságot tanulnia.¹⁹³

A Tarihi Üngürüsz fenti idézete arra mutat, hogy Hunor és Magor azt öt év alatt végezte el.

A nagyszentmiklósi 2. kancsó úgynevezett 4. korongján levő sas bagoly (vagy ló) füle is tanúsítja, hogy Turul madár¹⁹⁴ (55. kép). A vele megjelenő hölgynek azonban szintén csak két keble van, tehát ő sem lehet Emese. Ellentétben azonban Szép Enéhhel a Bolsaja Anikova-i tálon, vagy Emesével a nagyszentmiklósi 7. kancsón, a 2. kancsón a hölgy nem táplálja a Turul madarat, hanem már a Turullal való nászának a

¹⁹¹ cf.: Simonis de Keza: Gesta Hungarorum, 27 Emericus Szentpétery: Scritores rerum Hungaricarum, I. kötet Budapest 1937, 165. oldal, 19 sor

de Keza, op. cit. 76 Szentpétery, op.cit., 188. oldal, 3. sor

¹⁹² Mahmud Terdzüman: Magyarország története, fordította Blaskovics József, Léva 1996, 5-6 oldal, 5-6 pont; Nagy Szülejmán udvari emberének magyar krónikája, fordította Hazai György, Budapest 1996, 27. oldal, [3b][4a]

¹⁹³ Ipolyi Arnold: Magyar mythologia, Pest 1854, 455. oldal.

¹⁹⁴ A nagyszentmiklósi 2. kancsón a Turulnak a sasok anatómiájától való másik táltosi eltérésben alighanem a haty-tyúkhhoz hasonló szaporodási szerve lehet.

hatására kezéből címertani liliomnak látszó virágok sarjaknak, melyek megkülönböztetik személyét.

Ugyanezeknek a virágoknak a jelentőségét mutatja, hogy a 2. kancsót ugyanennek a virágnak a bokrai díszítik, mégpedig nyolc helyen is; a képek által szabadon hagyott csegelyeken.

Oborny Beata az ELTE Biológiai intézetéről kifejtette megbeszélésünk során Oxfordban, hogy ezek a virágok valójában növénytanilag iriszek vagyis nősziromok (*Iris sibirica*).

A nősziromról úgy tudták, hogy a keleti birodalmak birodalmak jogarait különböztette meg.¹⁹⁵ Ilyen fajta jogara van a Szent Koronán Bizáncban készült képén Szent Mihály arkangyalnak, s ahhoz hasonló IX. Monomachosz Konstantin bizánci császárnak (1042-1555) jogara tetterteronján.

Tulajdonképpen nősziromokat találunk dél-koreai Goryeongban talált V. illetve VI. századból való Gaya koronán is, amelyet Korea 138. nemzeti kincsének tekintenek.

¹⁹⁵ „The iris is supposed to be the flower, which forms the terminating ornament of the sceptre of the ancient kings of Babylon and Assyria.” Richard Folkard: Plantlore, Legends and Lyrics, London 1892, 387. oldal.

A nősírmok azonban rendszeresen visszatérnek jóformán minden árpád-házi király jogarán, soknak a koronáján is (56.a-56.n kép).

55.a kép

1090 körül Szent László király pecsétjén ugyanaz a növény sarjad, mint a nagyszentmiklósi 2. kancsón. A pecsét Dávid herceg tihanyi adomány levelén található a pannonhalmi levéltárban.

Forrás: Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában in: Szilágyi Sándor (szerk.): A magyar nemzet története, kötet, 1896, 138. oldal. Ezt a rajzot eredetileg Bunyitay Vincze adta ki.

56.b kép

Vak Béla pecsétje 1137-ből a bakonybéli apátság oklevelén a pannonhalmi levéltárban a Turul reprodukciója

Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában in: Szilágyi Sándor (szerk.): magyar nemzet története, II. kötet, 1896, 269 és 687. oldal

56.c kép

II. Géza nagypecsétje 1158-ból a gaaram-szentbenedeki apátság oklevelén az esztergomi káptalan levéltárában Knauz Nándor reprodukciója

Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában in: Szilágyi Sándor (szerk.): magyar nemzet története, II. kötet, 1896, 290. és 687. oldal

56.d kép

Az Árpádok egyik koronája, amit Macsó Anna 1270-ben Prágába vitt.

56.e kép

III. István pecsétje 1162-ben kelt oklevelén Sopron város levéltárában Malachovszky Nándor rajza

Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában in: Szilágyi Sándor (szerk.): A magyar nemzet története, II. kötet, 1896, 305 és 688. oldal

56.f kép

III. Béla nagypecsétje 1195-ből az Országos Levéltárban

Az Országos Levéltárban az "iratokról lezsakadt eredeti pecsétek gyűjteményében". "V.4.3" számmal. Ezen pecsétek katalógusa föltételezi, hogy az az OL DI36 számú 1195-ből való okleveléről vált le

56.g kép

Imre király aranybullája 1202-ben Tota asszonynak (Korlát fia) Benedek herceg(dux) hitvesének OI DI 39249

Sigilla Regum, Reges Sigillorum, Budapest 2001, 43. oldal, 7.

56.h kép

II. András aranybullája 1221-ban Tota asszony Korlát fia Benedek herceg (dux) hitvese részére 1202 OI DI 39250

Érszegi Géza: Sigilla Regum, Reges Sigillorum, Budapest 2001, 47. oldal, 11.

56.i kép

IV. Béla oklevele 1251 november 23-án Brebir vármegyének adományozásáról a brebiri nemesek MOL DI 50617

Érszegi Géza: Sigilla Regum, Reges Sigillorum, Budapest 2001, 54. oldal

Thomas Graham Jackson: Dalmatia, Oxford 1887 2. kötet, 161-164 oldalon említi Poglizza vármegyét (Almissa mellett) amelyben 20 magyar család alkotta az arisztokráciát és adta a főispánt 1806-g

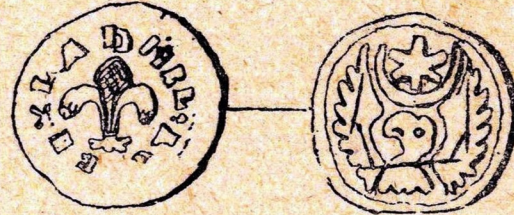
1272 V. István koronája Szent Margit szigetéről

56. k kép

IV. László 56.l kép pecsétje 1272-1290

Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában Szilágyi Sándor (szerk.): Magyar nemzet története, II. kötet, 1896 564. és 696. oldal

dénár

354

IV. László Ráthy László: Corpus nummorum Hungaria, Budapest 1899, XVIII. sorozat, 37. oldal heraldikai liliom szárnyait kiterjesztő félsas Fölötte félhold hatágú csillag és 17. tábla, 354. Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn, Budapest 1979, 72. oldal 397 Lilie Halbmond Stern, Adler mit ausgebreiteten Flügeln

56.m kép

III. Endre pecsétje 1290-1301 MOL, Gipszmásolat-gyűjtemény (V.1) 43,

Érszegi Géza: Sigilla Regum, Reges Sigillorum, Budapest 2001, 59. oldal, 43.

Szent Imre herceg Jáka

1220-1256 Dercsényi Dezső Románkori építészet Magyarországon p196, Kempis Antal: Régi magyar művészet in: Domanovszky Sándor: Magyar Művelődéstörténet I. Bp [1939] 503. oldal

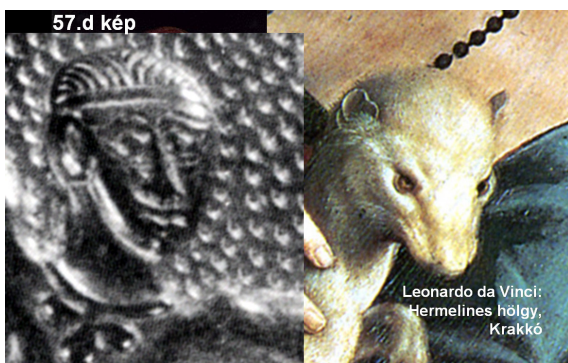
A 2. kancsón a hölgy kezében levő és az Árpádházi királyok kezében is ismételten rendszeresen visszatérő nárciszok arra mutatnak, hogy a 2. kancsón ábrázolt hölgy Árpádházi király anyja lehetett (57.a kép). Láttuk, hogy a nagyszentmiklósi 9. és 10. tálka fölirata tanúsítja, hogy ezek a kincsek az erdélyi Gyulák örökségéhez tartoztak. Az erdélyi Gyulák családjából azonban egyedül Sarolt lépett nászra Turul nemzetséggel, mert Anonymus 26. fejezete szerint Sarolt Szent István király anyja volt.¹⁹⁶ Ezért alig lehet véletlen, hogy a 2. kancsón ábrázolt hölgy fejalkata megegyezik a kalocsai királyfejjel, (MNG 53.364), amelyről már Kampis Antal fölismerte már 1939-ben, hogy az Szent István királyt ábrázolja.¹⁹⁷ (57.b kép).

Ugyanezt igazolja a koronázási palást 1031-ből való Szent István király ábrázolása, sőt az esztergomi is porta speciosa Szent István képe is (57.c kép).

Szent István születési évét Kristó Gyula 981-re tette,¹⁹⁸ ami így a nagyszentmiklósi 2. kancsó terminus ante quem nonja.

A 2. kancsón a hölgy fejalkata, s azon majdnem fülének fekvése

is, a menyétre (*Mustela nivalis*) emlékeztet (57.d kép), s ezért kapta Sarolt nevet, ami valójában arany menyét jelent. Sarolt ugyanis szőke volt, mint a Képes Krónika Szent István születését ábrázoló miniatúrája mutatja.¹⁹⁹ Ilyen értelemben volt „Beleknegini” vagyis fehér fejedelemszöny.²⁰⁰

¹⁹⁶ Sarolt fuit mater sancti regis Stephani. Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, I. kötet, Budapest 1937, 69. oldal, 2-3. sor.

¹⁹⁷ Domanovszky Sandor (ed.): *Magyar művelődéstörténet*, I. kötet, Budapest [1939], 498. o.

¹⁹⁸ Kristó Gyula: Szent István születése és megkeresztelkedése. *História* 2000, 5-6 szám.

¹⁹⁹ OSZK Clmae 404, folio 19 recto.

²⁰⁰ R Holzmann: *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und ihre Korverter*

Sarolt asszonyról az egykorú, illetve középkori források a következőket írták: [Gyulának] „Sarolt nevű leánya volt, akinek a szépségéről a tartományi vezérek hosszasan regéltek, akit Géza vezér törvényesen feleségül vett.”²⁰¹ [Gyulának] igen szép leánya volt, akit szépségéért Géza vezér törvényesen feleségül vett Welud [Beliud] tanácsára s segítségével.²⁰² „Felesége Beleknegini, vagyis szép hölgy szláv nyelven, mód felett ivott, s a lovat vitéz módjára ülve utazva férfit ölt.”²⁰³

„Koppány azonban Szár Zerind fia volt ...Géza vezér elhaltával Koppány Szent István király anyjával vérfertőző nászban akart egybekelni, Szent Istvánt megölni, s vezérségét saját hatalmának alávetni. Somogyi vezér volt.”²⁰⁴ Ebből kitűnik, hogy Sarolt szépsége még 996-ban is kívánatos volt.

Mavrodinov kifejtette, hogy a 2. kancsó szóbanforgó ábrázolása nem tükrözi a perzsa Sassanida szépségeszményt, s nyilvánvalóan a hellénekét sem, hanem a kammenaya babák naturalisztikus ábrázolás módját követi. A kammenaya babákat tulnyomó részét azonban a kúnok a XI és XIII. században készítették évszázadokkal a nagyszentmiklósi kincs után. A baba oroszul azonban vénasz-

szonyt jelent. Rubruque pedig följegyezte, hogy azokat a meghaltak emlékére állították Kelet felé fordulva.²⁰⁵ Így ezek a szobrok nem a kúnok szépségeszményét, hanem a korabeli halálozás életkori megoszlását tükrözik.²⁰⁶ Így a descensus mammae a 2. kancsón is azt mutatja, hogy az Saroltot idős korában ábrázolta, amikor Árpádházi gyermekei már fölnőttek.

Überarbeitung, Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum, Nova Series, Berlin 1935, VIII. 4. cod 1., 488. oldal, 1-4 sor, cf Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet, Budapest 1937, 69. oldal, 37 sor.

²⁰¹ OSZK Clmae 404 fol 13^{verso}, Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet, Budapest 1937, 291. oldal, 2-6 sor.

²⁰² Pozsonyi Krónika, Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, II. kötet, Budapest 1938, 33. oldal, 10-12. sor.

²⁰³ R Holzmann: Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und ihre Korverter Überarbeitung, Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum, Nova Series, Berlin 1935, VIII. 4. cod 1. 488. oldal, 1-4 sor,

²⁰⁴ OSZK Clmae 404, folio 21^{recto}.

²⁰⁵ „Pour les Comans, ils ont coutume d'élever une butte de terre sur la sépulture du mort et lui dressent une statue, la face tournée à l'orient et tenant une tasse à la main.” Deux voyages en Asie au XIIIe siècle / par Guillaume de Rubruquis,... et Marco Polo,... ; [éd. par Eugène Muller] -- 1888 (CHAPITRE X „De leur justice, jugements, de leurs morts et sépultures”) 40-42. oldal

²⁰⁶ Az 1650 kún-szoborból 730 maradt fenn, de akármilyen nagy is ez a szám, többnyire csak az éltebb matrónák kaphattak szobrot, akik életük végére társadalmuk jelentősebb tagjává váltak.

Saroltot tehát a 2. kancsó szemmel láthatóan idős matróna korában, előre haladott korában ábrázolja, ami a descensus mammae-n kívül abból is kitűnik, hogy az Árpádok örévén való hajtása kivirágzott, mert kezében négy virágot találunk (58. kép). Vajk fiát megkoronázták, lányait a bolgár kán, a lengyel fejedelem, a velencei doge s az Etele király családjából való Aba Sámuel nádor vette el.²⁰⁷ Ilyen értelemben Sarolt ábrázolása a 2. nagyszentmiklósi kancsót a kincs legkésőbbi darabjai közé sorolja, mert Sarolt halálát 1008-ra is teszik.

Láttuk, hogy a turul nászából nagy táltosok születtek, amint azt Eliade kifejtette.²⁰⁸ A 2. kancsón ennek az a jelentősége, hogy a koronázási paláston Szent István királynak balkezén föltűnően hat ujjja van (58.a kép). Ezt illetően már idéztük Varga Jánost: „Akit a természet születésénél megbélyegez, ...ha kelleténél több test része, például hat ujjja, kettnél több keze-lába van, azt a babonások... táltosnak hívják.”²⁰⁹ Vajk tehát már világra jövetelekor nagyobb táltosnak született, hiába tűnt Koppánynak a senoratus révén elsősége.

A Képes Krónika miniatúráin a magyar vezérek közül egyedül Gyula vezérnek ismertető jegye éppen a lándzsa²¹⁰ (59.a kép). A nagyszentmiklósi 2. kancsó úgynevezett első oldalán a lovon ülő vezér (59.b kép) pontosan lándzsát tart a kezében.

²⁰⁷ Aba Sámuel hitvesét az Apaffy és a Bethlen családok hagyományos családfája szerint szintén Saroltnak nevezték. (Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel, I kötet, Pest 1857, 48-49. oldal, IOI. kötet, Pest 1858, 67-68. oldal.

²⁰⁸ Mircea Eliade: Shamanism, London 1964, 69. oldal.

²⁰⁹ Varga János: A babonák könyve, Arad 1877, 70. oldal; Diószegi Vilmos op. cit, 129 oldal.

Ezért ezen a Gyulák kincsei között talált kancsón, amelynek a negyedik oldalán a Gyula nemzetségből való Saroltot ábrázolták (55. és 58. kép), lándzsája is tanúsítja, hogy ez a pikkely-pácélba öltözött diadalmas vezér az erdélyi Gyula vezért ábrázolja, föltehetően Sarolt testvérét.

Az a tény, hogy a 2. kancsó Saroltot már élete vége felé ábrázolja, arra vall, hogy a 2. kancsón az a gyula, alighanem Prokuj gyula jelenik meg, aki Ajtony fejét Szent István királyhoz vitte Szent Gellért legendája szerint,²¹¹ mint a kancsón is láthatjuk, itt azonban természetesen nem Csanád párti fölfogásban ábrázolták.

²¹⁰ OSZK Clmae 404 fol 20^{recto}, Szentpétery, Scriptorum rerum Hungaricarum I. kötet, Bp 1937, op. cit. 313. oldal, 1-6 sor.

²¹¹ Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum II. köt. 1938, 492. o. 14-15. sor

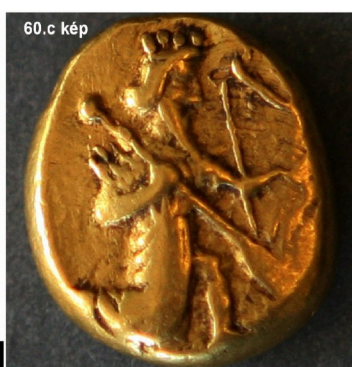

60.a kép. Az íj a Képes Krónikában is a keánt, történetesen a bolgár kagánt és hatalmát különbözteti meg (OSZK Clmae 404,folio 21^{recto})

Az íj a Képes Krónikában a keánt, történetesen a bolgár kagánt és hatalmát különbözteti meg ²¹² (60.a kép). Németh Gyula szerint „Attila halála után a hun nép neve megváltozott, a bulgár név váltotta föl” ²¹³ Ez tehát arra mutat, hogy már a hunoknál is a monarchikus uralkodó hatalmának a jelképe az íj volt. Íj jelképezte azonban már a húnok előtti keleti birodalmakban is a királyi hatalmat.

60.b kép
Ataias szittyia király(+Kr.e 339)
uralkodói íja pénzén
Renate Rolle:The Word of the Scythians,London 1989,128.o.95 kép

60.c kép
Dárius uralkodói íja 3. típusú dáriusán Kr.e.490-480

Az íj különböztette meg Ataias szittyia nagykirályt és hatalmát a Fekete-tenger s a Meótis vidékén, ahonnan a magyarok származtak (60. b kép), éppenúgy, mint Dariust (Kr. e. 522-486) és utódait az Achmenida sahok sahjai trónján, amint láthatjuk azt minden pénzkibocsátásukon (60. c kép) Perzsiában, ahol Hunor és Magor

60.d kép

születtek. Ezért az erdélyi gyulák 2. kancsójának úgynevezett 3. korongján az égben vadászó íjas koronás uralkodó (60.d kép) csak az óbolgár uralkodó listák szerint is szintén a Gyulák nemzetségéből származó ²¹⁴ Etele király lehet. Íjáról László Gyula megfigyelte: „Az íj parányi ...az arany borításos íja szkíta időktől kezdve fejedelmi jelvény volt... Lehet tehát, hogy Nagyszentmiklóson is az íj kicsiny volta egyúttal az íj méltóságjelvény voltát, s ezen keresztül a fejedelem rangját jelzi.” ²¹⁵ Etele király ugyanis éppen arany íjáról volt nevezetes, amit „a húnok nagy-

²¹² OSZK Clmae 404, fol 20^{recto}.

²¹³ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, Budapest 1991, 129. oldal.

²¹⁴ op. cit. 214-215. oldal. Omeljan Pritsak: Die bulgarsche Fürstenliste und die Spracheder Protobulgaren, Wiesbaden 1955, 15-16, 76-77. oldal és Tafel 1-2. a 102. oldal után. Moszkvai történelmi Múzeum Uvarov gyűjtemény n°. 10, és Synodalbibliothek n°. 280, valamint Pogodin gyűjtemény n°. 1148 a szentpétervári nyilvános könyvtárban.

²¹⁵ László Gyula Rác István: A nagyszentmiklósi kincs, Budapest 1977, 20-71. oldal.

ra tartottak” és halálakor Marciánus bizánci császár megtörni látott. „Priscus a történész azt mondja, hogy ezt maga megvizsgálta [s] igaznak bizonyult.” 216 Történetesen Svédország déli partjainál fekvő Tjürk szigetén megtalálták Etele király arcélét mutató bracteáját, amit ma a Lundi Egyetem Történeti Múzeuma

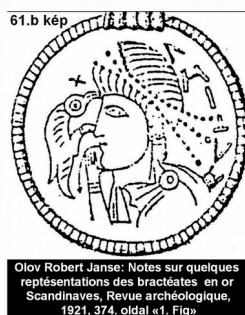

őrizz LUHM 6601 számon (61. kép). Ezt Olov Janse kiadta, és azon azonosította Etele királyt már 1921-ben.²¹⁷

Azt, hogy ezen bracteát valóban Etele királyt ábrázolja bizonyítja, hogy

1. II. Theodosius (408-450) két bizánci pénzével együtt találták.

2. mert ΑΤΙΗΛΑ a fölirata Etele király eredeti Atil nevével azonos,²¹⁹ ami a Volga neve volt a kazároknál. Ez a szó folyót jelent, és azonos a Képes Krónikában²²⁰ megőrzött Etele név jelentésével.

3. mert keskeny mandula vágású a szeme, mint a húnok szeme, amit Jordanes latinul minutis oculis kifejezéssel írt le, bár ezen bracteát szerint Etelenek valamivel kevésbé volt keskeny a szeme, mint a Volga és az Ural vidékén talált hún ábrázolásokon²²¹ (61.a kép).

²¹⁶ Képes Krónika, OSZK Clmae 404, folio 10^{verso}: Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet, Budapest 1937, 283. o. 1-8. sor; „...Marciano principi orientis de tam feroci hosti sollicito in somnia divinitus adsistens acum Attilae in eadem nocte fravrum ostenderet...” De quo id accessit mirabile, ut Marciano principi Orientis de tam feroci hoste sollicito in somnis divinitas adsistens arcum Attilae in eadem nocte fractum ostenderet, quasi quod gens ipsa eo telo multum praesumat. Hoc Priscus historicus vera se dicit adtestatione probare. Jordanes Getica c.49.254

²¹⁷ Olov Robert Janse: Notes sur quelques représentations des bractéates en or Scandinaves. Revue archéologique 1921, 374. oldal.

²¹⁸ Janse, op. cit., 392. oldal.

²¹⁹ Janse, op. cit., 391-394. oldal

²²⁰ Etele: OSZK Clmae 404, folio 4^{recto}, 2. oszlop, 4. sor; folio 11^{verso}, 1. oszlop 18.sor. (Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum I. kötet. Budapest, 1937 256. o. 5. sor, 285. o. 1. sor) Ethela: Simon de Keza in: Szentpétery, vol. cit. 147-163 oldal passim.

61.c kép Fekete sas-turul Etele király címerén, Képes Krónika OSZK Clmae 404, f 7^{verso}

A fekete-sas turul a hunok zászlóján Aquileia elfoglalásakor Képes Krónika OSZK Clmae 404, f 8^{recto}

4. mert a madár, „qui figure ici peut être l’insigne même de Attila”²²² Olov Janse szerint (61.b kép). Janse ugyan Turóczy 1768-ben megjelent német fordítása alapján úgy gondolta, hogy Etele királynak a címere sólyom lett volna.²²³ Valójában a Képes Krónikában Etele király és a húnok turulja mindig fekete, amiből kitűnik, hogy nem lehet sólyom, csak sas (61.c kép).

61.d. kép A sasfej díszítésének elterjedése Etele király hún birodalmában

Joachim Werner: *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches.* (Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse. Abhandlungen. Neue folge Haft 38A, München 1956. II. kötet, Karte 7.

Joachim Werner kifejtette, hogy Etele király birodalmában sas jelölte jellegzetesen az uralkodó elit leleteit, s ezek elterjedtek egész birodalmában²²⁴ (61.d kép). Ennek az a magyarázata, hogy a húnok dinasztikus madara volt, ezért találunk sasfejet a kercsi és a sipovói koronákon. Ugyanezért tartják a magyar krónikák Etele király címerének a turult.²²⁵ Joachim Werner éppen idézett megfigyelései és Lundi Történeti Múzeumban LUHM 6601 számon őrzött brakteáton (61. kép) Etele királyt homlokon csókoló Turul madár azonban azt bizonyítják, hogy mind Kézai Simon,²²⁶ mind pedig a Képes Krónika eredetileg Árpádkori szövege²²⁷

²²¹ Bóna István: A hunok és nagykirályaik. Budapest 1993, 26. oldal 214. oldal. 9. kép; Joachim Werner: *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches.*(Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse. Abhandlungen. Neue Folge Haft 38A), München 1956, II. kötet 60. tábla, no. 2-3.

²²² Janse, op. cit., 392. oldal.

²²³ Janse, op.cit., 389. oldal, 3. lábjegyzet

²²⁴ Joachim Werner: *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches.* (Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Abhandlungen, Neue Folge, Haft 38A, München 1956, II. kötet, 66. tábla, 2, 72; Karte 7.

²²⁵ Galnerium quoque regis Attilae, quod in suo scuto gestare consueverat, similitudinem austuris in capite habebit coronam. OSZK Clmae, 404 folio 6^{recto}. Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, I. kötet, Budapest 1937, 263. oldal, 10-12. sor.

²²⁶ Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, I.kötet, Budapest 1937, 152. oldal, 3-7 sor.

sokkal jobban volt értesülve Etele király Turul madaráról, mint modern kori kritikusaik.

A kercsi és sipovó hún koronákon megjelenő kétfejű sasról Mircea Eliade azt írta, hogy az a Legfőbb Lényt magát személyesíti meg,²²⁸ és a „Legfőbb Lényt néha sas jeleníti meg”²²⁹ valamint, hogy a sas által megtermékenyített aszszonytól született az első sámán.²³⁰ Ez egyrészt jelzi, hogy ennek a sasnak, vagyis a Turulmadárnak vallási jelentősége van, és abban a vallási felfogásban ezért a Turulmadár nem lehet semmiféle sólyom, hanem csak sas. Másrészt ez azt hegelianus felfogást mintegy megelőzi, hogy az állam az istenség útja a történelemben.²³¹

Etele király Tjürk szigetén talált brakteátjának hátlapját összehasonlítva a nagyszentmiklósi 2. kancsón való ábrázolásával a két arcéle meglepően megegyezik és fitos orrának a körvonala gyakorlatilag egybevág (62. kép).

Az is nyilvánvalóan szembe ötlő, hogy a brakteát Etele királynak még egészen ifjú kori képét mutatja, amikor még nem nőtt szakállá, ellentétben a 2. kancsón levő már sokkal idősebb kori alakjával.

Azt szintén megfigyelhetjük, hogy a szemüreg és a szemgolyó kialakítása a 2. kancsón a

brakteát hátlapjának a megjelenést tükrözi, és ezért nem mutatja a brakteát előoldalán látható szemének keskenyebb mandulavágású alakját. Ez arra mutat, hogy a Gyula nemzetségben fennmaradhatott Etele királynak egy idősebb kori brakteátja, és annak egy ilyen változatáról mintázták arcvonásait.

Etele királynak a nagyszentmiklósi 2. kancsón így kialakított szeme viszont megegyezik a Képes Krónika leírásával, amely szerint haragos volt a szeme: *oculis furiosus*,²³² és Kézai Simonéval is, aki szerint fekete és haragos volt a szeme. *oculis nigris et furiosis*.²³³

²²⁷ op. cit, 263. oldal 10-12. sor.

²²⁸ „...in the branches of the World Tree, in the top of it, is the two headed eagle, Toyon Kotor, („the Lord of the Birds,”) probably personifying Ai Toyon himself.” Mircea Eliade: *Shamanism*, London 1972, 1974, 70. oldal.

²²⁹ „Sometimes the Supreme Being is represented in the form of an eagle”. *ibidem*.

²³⁰ Eliade, op. cit. 69. oldal.

²³¹ Hegel szerint az állam „nem szerződés eredménye, hanem az Abszolútum szükségképeni, észszerű megvalósulása, a jelenlevő isteni akarat. Az értelem kifejlődésének végső fokán, aminek Hegel a saját korát tartotta, az államot építő szellem azonos a vallás által vallott Istenel.” Kecskés Pál: *A bölcsélet története főbb vonásaiban*, Budapest 1943, 476. oldal.

²³² OSZK Clmae 404 folio 5^{verso}, Emericus Szentpétery, *Scriptores rerum Hungaricarum*, I. kötet, Bp., 1937, 261. oldal, 14. sor.

(cf.: Godefridus Viterbensis: *Pantheon*, XII. c 17.)

²³³ vol. cit., 151. oldal, 2-3 sor.

A nagyszentmiklósi 2. kancsón Etele király ábrázolásán fitos orra, és kifejezetten gyér szakállal van, ha összevetjük például a 2. kancsón Gyula vezér (59.b kép) és a 7 kancsón a garabonciás (36.a kép) jelentősen és sokkal sűrűbb és hosszabb szakállával. Ezek az arcvonások is igazolják azonosítását Etele királlyal, akinek Jordanes szerint „gyér őszülő szakállal, fitos orra”²³⁴ volt.

Az 1945 utáni elbolzsevizált történelemírás azt szeretné képzelni, hogy az Árpádok hún őseit IV. László krónikása Kézai Simon vezette be a Nibelungen lied és más nyugati középkori krónikák nyomán.

Azonban az Árpádok nyugattól független hún hagyományát több Árpád-kori forrás igazolja. Az egyik 1276-ból a Continuatio Vindobonenses: Macsói Anna elrabolt „két arany koronát, királyi jogarokat, és igen értékes csodás szépségű arany amphorát, melyet legnemesebb ékkövek díszítettek mindenfelől, s más igen számos arany ereklye kincset, melyeket Etele Magyarország királya idejétől, s más utódaitól mostanáig Magyarországon őriztek.”²³⁵

Másodszor Hóman Bálint már rámutatott, hogy Anonymus szerint Álmos vezér Etele király nemzetségéből való volt²³⁶ Béla király jegyzője ugyanis a következőket írta: „...erről ugyanis azt hallották, hogy az Attila király földje, akinek ivadékából Álmos vezér Árpád apja származott.”²³⁷ „A föld lakosai, a szlovének, pedig érkezésükről értesülve, szörnyen megijedtek, és önként meghódoltak Álmos vezérnek, mivel azt hallották, hogy Álmos vezér Attila király nemeztességéből származik.”²³⁸

„Árpád vezér, meghallgatván a dölyfös Salán vezér követségét, nem göggel, hanem tisztességgel, válaszolta nekik: Az én ősapámé, a nagyhatalmú Attila királyé volt volt a Duna–Tisza-közén elterülő föld egészen a bolgárok határáig.”²³⁹

Harmadszor Hersfeldi Lampert 1063-ból följegyezte, hogy a kard, amit Anasztázia királyné Nordheimi Ottó bajor hercegnek adott Etele királyé volt:

²³⁴ *Erat namque superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos, ut elati potentia ipso quoque motu corporis appareret; bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propitius autem in fide semel susceptis; forma brevis, lato pectore, capite grandiore, minutis oculis, rarus barba, canis aspersus, simio naso, taeter colore, originis suae signa restituens.* Járásában büszke szemeit körüljáratta, hogy magas hatalma testmozgásában is megjelenjék, a háburút szerette, de kezével mérsékelte, tanácsaiban igen hathatós, az esedezőknek kérlelhető, a hűségbe fogadottakkal jó indulatú; alacsony, széles mellű, nagy fejű keskeny szemű, gyér őszülő szakállú, fitos orrú, ocsmány színe származásának jelét tükrözte. Jordanes Getica 35.183.

²³⁵ videlicet duas coronas aureas et scepra regalia et preciosissimi-am amphoram auream nobilissimis gemmis undique adornatam, mire pulchritudinis, et alia quam plura clenodia aurea, que a tempore regis Ungarie Attilae et ab allis successoribus suis usque nunc in Hungaria fuerant conservata Continuatio Vindobonensis a. 1276 MGSS IX, S. 708. (=Deér p 256).

²³⁶ Hóman Bálint: A magyar hún-hagyomány és hún-monda, Budapest 1925, 107 oldal.

²³⁷ Anonymus 5. fejezet, Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet. Budapest 1937, 40. oldal, 5-6 sor.

²³⁸ Anonymus 12. fejezet, Szentpétery, op. cit. I. kötet, 51. oldal, 8-11. sor.

²³⁹ Anonymus 14. fejezet, Szentpétery, op. cit. I. kötet, 53. oldal 25-28. sor.

63.a kép

„Meg kell jegyezni, hogy ez az a kard volt, amivel a hunok igen híres egykori királya, Attila a keresztények gyilkolásánál és a gallok kiirtásánál örjögött. Ezt tudniillik [Anastasia] a magyarokkirálynéja, Salamon király anyja [Nordheim-i] Ottónak a bajorok hercegének adott ajándékkul (kétségtelenül 1063-ban)²⁴⁰ (Erről a kardról azt olvassuk a gótoknak mondott Géták történetében, hogy egykor a Hadistené volt, akit a harcok vezetőjének és a katonai fegyverek első kitalálójának említenek a népek, s amit sok idő multával egy pásztor a földben kissé elrejtve

talált, ökrének véréből, aminek a lábát megsértette, amíg a gyepen legelt. Azt Attila királyhoz vitte, és az akkori idők minden zsigerjosa hogy a földkerekség pusztulását jövendölte.)”²⁴¹

Negyedszer azt, hogy a magyarságnak igenis volt a nyugati forrásoktól független hún hagyománya, azt a Képes Krónika bizonyítja, mert abban kétszer is följegyezték Attila királynak a nyugati latin forrásoktól teljesen eltérő, s azokban egyáltalán nem található valódi ETELE nevét: OSZK Clmae 404, folio 4^{recto} 2. oszlop, 4. sor; és folio 11^{verso} 1. oszlop, 18.sor.²⁴²

²⁴⁰ Notatum autem est hunc ipsum gladium fuisse, quo famosissimus quondam rex Hunnorum Attila in necem christianorum atque excidio Galliarum hostiliter debachatus fuerat. Hunc siquidem regina Ungariorum [Anastasia] mater Salamonis regis duci Baioarium Ottoni [von Nordheim] dono dederat, (a 1063 procul dubio; cf. Meyer Knonau I p 348).

²⁴¹ Legitur autem de hoc gladio in Gestis Getarum, qui et gothi dicuntur, quod Martis quondam fuerit, quem bellandi presidemet militarium armorum primum repertorem gentiles mentieban-tur, eumque post multa tempora pastor quidam in terra leviter absconsum deprehenderit ex sanguine bovis, cuius pedem dum in gramine pasceretur, vulneravit, isque eum Attilae regi tuleri, divinatumque fuerit omnium tunc temporis aruspicum responsis, quod gladius idem ad interitum orbis terrarum Lambperti Hersfeldensis opera MGH SS 1894 130. o (a1071).

²⁴² Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I kötet, Budapest 1937, 256. oldal, 5 sor, 285. oldal, 1. sor „Etele: az Attila névnek vagy annak későbbi német származékának, az Etzelnek a régi magyar formája.” írja Ladó János, Bíró Ágnes. [Magyar utónévkönyv](#). Budapest: Vince Kiadó, 2005. ISBN 963 9069 72 8 54-55. oldal.

(cf.: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Attila_\(keresztnev\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Attila_(keresztnev))) Ennél nagyobb tudatlanságot és félrefogást nehéz elképzelni. Bíborbanszületett Konstantin aligha ismerte a Niebelungenliedet, de a következőket írta: Καὶ τὸ μὲν ἐν μέρος πρὸς ἀνατολὴν εἰς τὸ τῆς Περσίδος μέρος κατώκηκεν, διὸ καὶ μέχρι τοῦ νῦν κατὰ τὴν τῶν Τούρκων ἀρχαίαν ἐπονομίαν καλοῖνται Σάβαρτοι ἄσφαλοι, τὸ δὲ ἕτερον μέρος εἰς τὸ δυτικὸν κατώκησε μέρος ἅμα καὶ τῷ βεοβόδῳ αὐτῶν καὶ ἀρχηγῷ, Λεβεδία, εἰς τόπους τοὺς ἐπονομαζομένους Ἀτεκούζου, ἐν οἷς τόποις τὰ νῦν τὸ τῶν Πατζινακιτῶν ἔθνος κατοικεῖ. (Bíborbanszületett Konstantin: De

Etele király pompás hátasállatán a páduc pöttyök tanúsítják, hogy párduc (63.a kép), de emberfejéből kitűnik, hogy táltospárduc, mint a 7. kancsón a garabonciás segítőszelleme (36.b kép). Attól azonban eltérően koronáján feltűnően félholdat találunk, ami azt mutatja, hogy Hold-párduc. Történetesen Priskosz rhétortól tudjuk, hogy Etelenek a nagybátyja Ὠηβάρσιος,²⁴³ tehát Ay-Bars volt, vagyis Hold-párduc.²⁴⁴

A nagyszentmiklósi 2. kancsó ezen vizsgált ábrázolása szerint tehát Etele király táltos segítő-szelleme, amely az égi vadászmezőkre vitte a Hold volt, amit a húnok Ay-nak neveztek A szárnyas párduc koronáját a félhold díszíti, ami arra mutat, hogy ez az oroslán maga a Hold, mert a magyar népmese szerint Mátyás királynak Holdas nevű háta állata, éjenként amerre ment véle, bármily sötét volt, az egész vidéket bevilágította.²⁴⁵ Hasonlóképpen a táltos csikaja is homlokán viselte a holdat, és éjjel holdvilágként világított.²⁴⁶

Az éppen említett oy-bars kifejezés mindkét összetevő elemének további részletes elemzése szükséges.

Az, hogy Etele király táltospárducon lovagol aligha független attól, hogy a magát családjából származónak valló uralkodóház névadó őseit Vörösmarty Mihály rendszeresen Párducos Árpádnak nevezi.²⁴⁷ Berzsenyi Dániel szintén ismételt párducos őseinkről verselt.²⁴⁸ Az közismert, hogy az 1760-ban alapított magyar királyi nemesi testőrség párducbőr kacagányt viselt. Évszázadokkal előtte azonban már az erdélyi magyar tisztek is párducbőr kacagányt hordtak.²⁴⁹ Vállra vetett párducbőrt találunk Apafi Mihály 1655-ben kibocsájtott egyik címerlevelében

administrandi imperio, 38. fejezet. Moravcsik kiadása, Budapest 1949, 170-172 oldal.) vagyis a magyarok egyik része Perzsia vidékére költözött, „a másik részük vajdájuk és vezérlőjük Levedivel az Etelköznek nevezett földre telepedett.”Nevetséges azt képzelni, hogy Etelközt Etzelről nevezték volna el.

²⁴³ Συνέβαινε δὲ ἐπὶ τῆς κλίνης ἅμα αὐτῷ μὴ τὸν πρεσβύτερον τῶν παιδῶν ἦσθαι, ἀλλὰ Ὠηβάρσιον, θεῖον αὐτῷ τυγχάνοντα πρὸς πατρός.

Immanuel Bekker B. G. Niebuhr kiadásában a latin fordítást Ioannes Classen javította, Prisci rhetoris Excerpta Bonn 1829, 208. oldal.

(448-ban Priskosz követsége során az egyik vacsorán Atillával akkor) nem fiai közül a legidősebb ült együtt a kereveten, hanem Ay-Bars, atyai nagybátyja. cf.:Németh Gyula (szerk.): Attila és hunjai, Budapest 1940, 222. oldal.

²⁴⁴ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1991. 114. oldal.

²⁴⁵ Ipolyi Arnold. Magyar Mythologia. Pest, 1954. 264. oldal.

²⁴⁶ Más mesében a táltos homlokán viseli a napot, csikaja pedig a holdat és csillagot, és nappal a táltos szolgál napvilágul éjjel meg a csikaja holdvilágként. Ipolyi, op. cit. 266 és 264. oldal.

²⁴⁷ Vörösmarty Mihály: Zalán futása Első ének. 8. és 22. sor .

²⁴⁸ „Mindenfelé dob s tárogató riad, úgy tetszik elhunyt párducos őseink támadtanaktak fel hamvaikból véreiket őrző karokkal” A felkölt nemesség 2. versszak, 1805. Bezsényi Dániel munkái, Élő könyvek magyar klasszikusok, 4. kötet. Budapest, 42. oldal. „Amaz ijesztő boltoknál hol most baglyok huhognak s a rémítő nyilasoknál száraz kórók suhognak: ott hörpölték egymás vérét a párducos magyarok” A mulandóság 16-17. versszak. op. cit. 65. oldal.

²⁴⁹ Jankovics József et alii: Régi erdélyi viseletek. Budapest, 1990 69. kép. Az ábrázolás „The True and exact dresses and Fashions of all the Nations in Transylvania” című a British Library Add. MSS 5256 számú kéziratában található, amit Angliában 1698-ban és 1700-ban készült papírra festettek, és ami feltehetőleg az 1690-es évek erdélyi viseletét ábrázolja. Lásd op.cit. 126. oldal 1. lábjegyzet és 100. oldal.

és Bocskai István négy 1606 és 1608 között keltezett armálisában.²⁵⁰ A párducbőr kincsnek számított 1581-ben,²⁵¹ de megjelenik Csoknyay Benedeknek 1580-ik évi címeres levelén is.²⁵² Az 1278 augusztus 26-án zajlott morvamezei csatában tanúsított vitézségét ábrázoló címerén az Irinyi család őst is párducbőr kacagánnyal ábrázolják, melyet XVII. századnak gondolnak.²⁵³

Az óbolgár uralkodólisták évszámai mutatják, hogy Etele király családjában a görögök révén a Földközi tenger térségében jól ismert zodiákustól teljesen eltérő állatövet használtak.²⁵⁴ Ezt a csillagászati rendszert Chavannes és Boll a török népekének gondolta, Saussure és Willy Hartner viszont kínai eredetűnek.²⁵⁵ A török népek között mindenestre igen elterjedt volt használata. Omelján Pritsák összegyűjtötte, hogy a különböző török népek milyen szóval nevezték ezen állatöv tizenkét állatát.²⁵⁶ Összeállításának vizsgálata arra mutat, hogy a honfoglaló magyarság is, éppen úgy, mint Etele király nemzetsége, egyaránt használta ezen török népek között elterjedt állatövet. Pritsák összeállításából egyrészt kitűnik, hogy a 12 csillagzat török nevei közül sok meglehetősen közel áll a jelenlegi magyar nyelvhasználatához. Ezek közül a magyarban tyuk (took), kos (qoi) és eb (it) a kirgizhez áll a legközelebb, a cickány (szicskán; kirgizben csicskán), és az ökör (ököz) az azerihez, majom (maymun) a kazakhoz, disznó (donyiz) a baskirkoz. A szóban forgó zodiákus Taksony kori használatát bizonyítja a Tomaj nemzetség őséneke neve. Annak ugyanis aligha lehet más magyarázata, hogy ezen fejedelmi személyt Thonuzobának²⁵⁷ vagyis Disznó atyának²⁵⁸ nevezték, minthogy a Donuz csillagképről nevezték el, például születése időpontja miatt.

²⁵⁰ „Ilyen a vállra vetett párducbőr (tigrisbőrt nem találtunk), amelyet azonban csak 5 címerkép tartalmaz. Feltűnő, hogy ebből 4 „kacagány” 1606 és 1608 között jelenik meg, s talán nem véletlen, hogy Bocskai két armálisában is párducbőrös lovas szerepel, illetve 1655-ben Apafi Mihály is párducbőrös vitézt adományoz egy címerben. Gyulai Éva: „Bocskai armálisok az erdélyi királyi könyvekben.” *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica*, ISSN 1219-5448, 2008. (tom. 13), fasc. 2., 21-46. old

www.uni-miskolc.hu/~philos/2008_tom_XIII_2/21.pdf

²⁵¹ „1581: Sibrik Györgynek hagyok egy ezüstös aranyas zomakot egy párducz bőrt, az viselő szabálymot...” Szabó T. Attila et alii: *Erdélyi magyar szótörténeti tár X. kötet*. Budapest-Kolozsvár, 2000. 505. oldal.

²⁵² 1580. febr 26-án MOL, N. R. A. Fasc 946, No. 17. Szendrei János: *Magyar viseletek czímeres leveleinken*, *Archaeologiai értesítő* 1891, 404. oldal, 26-27 és 407. oldal 27.

²⁵³ S J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, 4. Band 15. Abteilung. Géza von Csergheó: *Der Adel von Ungarn*. Nürnberg, 1893. 259. oldal, Tafel 198.

²⁵⁴ Needham és Ling, op.cit, 405-406. oldal, Willy Hartner: *Oriens – Occidens*. Hildesheim, 1968. pa ssim.

²⁵⁵ Needham és Ling, op. cit, 405-406. oldal, Willy Hartner: *Oriens–Occidens*. Hildesheim, 1968. 206. oldal.

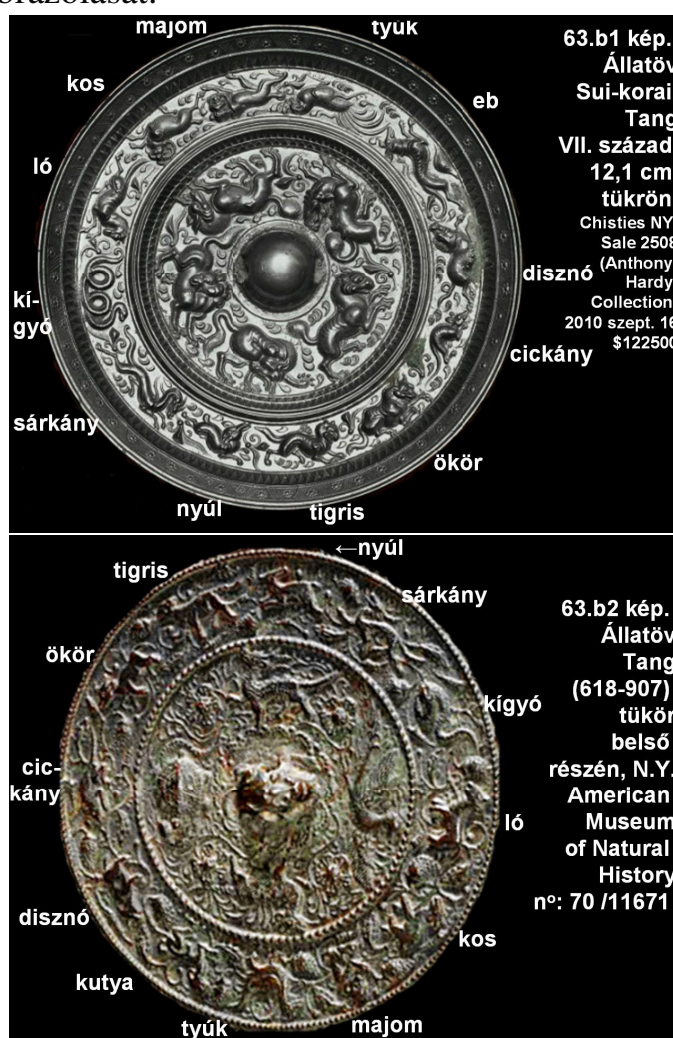
²⁵⁶ Omeljan Pritsák: *Die bulgarsche Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren*. Wiesbaden, 1955. 78-84. oldal.

²⁵⁷ Anonymus 57. fejezet vége. OSZK Clmae 403, folio 24^{verso}, 34. sor, folio 25^{recto}, 2. sor. Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, I. kötet, Budapest 1937, 116 oldal, 4. sor, 117. oldal, 2. sor. Anonymus nyilván valóan nem tudott már törökül, mert azt hitte 18. fejezete szerint, hogy Bars neve az apró borsból származik: *castrum contruxit, quod vocatum est a populo illo, Borsod, eu, quod parvum est*. Szentpétery, op. cit. I. kötet. 58. o. 17-18. sor.

²⁵⁸ Szentpétery, op. cit. I. kötet, 116. oldal, 25-27 sor.

Pritsák összeállítása másrészt azt tanúsítja, hogy jóllehet a kínaiak a szóban forgó állatöv harmadik csillagképét tigrisnek nevezik, gyakorlatilag minden török nyelvű nép ezen harmadik csillagképet „barsnak” hívta, ami pedig párducot jelent, amint Németh Gyula kifejtette.²⁵⁹ Ez a csillagkép ad viszont magyarázatot arra, hogy a Laborc folyó neve Alp Bors-ból ered,²⁶⁰ valamint, hogy Anonymus szerint az egyik honfoglaló vezért Borsnak nevezték,²⁶¹ akinek a nevét Bars vármegye s Borsod vármegye is megőrizte, valamint Bors község Váradtól 15 km-re. Ezért Bars vármegye neve is tanúsítja a vizsgált állatöv honfoglaláskori használatát, s azt is, hogy annak a török nyelvűek által használt változatát használták. Egyúttal jelzi, hogy a párduc jelentősége *Árpád* fejedelem korában is kimutatható.

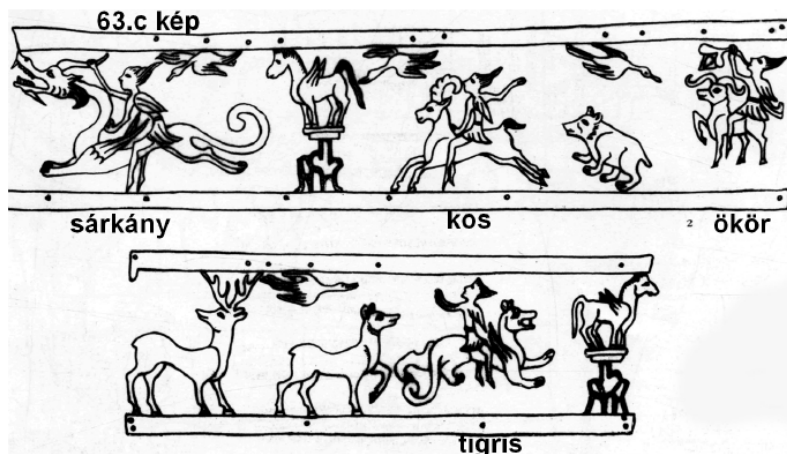
A szóbanforgó állatöv ábrázolását találjuk az alábbi Sui illetve korai Tang kori tükrökön (63.b1 és 63.b2 kép), melyeken figyeljük meg a sárkány, a tigris, az ökör és a kos ábrázolását.

²⁵⁹ Németh Géza: A honfoglaló magyarság kialakulása Budapest, 1991. 114-115. oldal.

²⁶⁰ Melich János alapján Németh Gyula: A magyar kereszténység kezdete, Budapesti Szemle, 1940, 746. szám, 18. oldal.

²⁶¹ Anonymus: Gesta Hungarorum, 18. és 34. fejezet, (OSZK Clmae 403, caput 18. folio 9^{verso}, caput 34. folio 14^{recto et verso}). Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet, Budapest 1937, 58. oldal, 10. sor- 59. oldal. 5 sor, 75. oldal, 18 sor-76. oldal, 19. sor. Anonymus nyilvánvalóan nem tudott már törökökről, mert azt hitte 18. fejezete szerint, hogy Bars neve az apró borsból származik. castrum contruxit, quod vocatum est a populo illo, Borsod, eu, quod parvum est. Szentpétery, op.cit. I. kötet, 58. oldal, 17-18. sor.

A tiensani Karganlik koronáján táltosok, illetve garabonciások az állatövből sárkányon, koson, ökrön és tigrisen lovagolnak az égben
 Joachim Werner: Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches.
 (Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse.
 Abhandlungen . Neue Folge Haft 38A, München 1956, II. kötet 65. tábla, 2.

Azt találjuk ugyanis, hogy a tiensani Karganlik koronáján (63.c kép) táltosok, illetve garabonciások éppen az ilyen az állatövből való sárkányon, koson, ökrön és tigrisen lovagolnak az égben.²⁶² Ez adhat magyarázatot arra, hogy Bél Mátyás 1742-ben ki nyomtatott följegyzése szerint a garabonciások sárkányon repültek.²⁶³

Ugyaninnen, mármint ebből az állatövből eredhet Etele királynak szárnyas égi táltospárduca is a nagyszentmiklósi 2. kancsón (63.a kép).

Az, hogy Etele király párduca Hold-párduc, és így a vezető szelleme a Hold, annak a másik kérdésnek a vizsgálatára tereli a figyelmet, hogy Mircea Eliade szerint a jakutoknál

„...a sas a Legfőbb Lény nevét viseli, Ai (a Teremtő).”²⁶⁴ Zichy Jenő gr pedig arról számolt be, hogy a sámánok fehér hímállat áldozataikat teliholdnál tartoták.²⁶⁵

Eredetileg azonban a török népeknél Ai törökül valójában a Holdat jelentette, akinek a felesége Kün, a Nap,²⁶⁶ s így mindkettő nagy táltos, amint azt Ameresau-no-mikami neve megőrizte.

Theophylaktos Simokaatta ugyanis 610 és 638 között²⁶⁷ kifejtette: „A türkök igen rendkívülien tisztelik a tüzet, hódolnak a légnak és a víznek is, énekeket zengenek a földnek. Egyedül azonban azt imádják, és Istennek azt nevezik, ki az eget és a földet teremtette. Ennek lovakat, ökröket és juhokat hoznak áldozatul, és vannak papjaik, kikről azt hiszik, hogy jósló tehetséggel vannak felruházva.”²⁶⁸

²⁶² Joachim Werner: Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches. Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Abhandlungen, Neue Folge, Haft 38A, München, 1956. II. kötet 65. tábla 2.

²⁶³ ...paratum se fore, ad beluam illam, incantationibus suis, ex antro sine cuiusquam noxa proliciendam, atque iniectis ritu frenis, institutoque, per summam aeris regionem deducendam vix tantillum esse, quod immensum hoc beneficium remurendum foret... diem edicunt, quo draco suis incantamentis evictus, nidum sit relicturus, seque sessore evoluturus, quo eo voluerit infectere. Mathias Belius: Notia Hungariae historica critica, geographica, in partes quatuor, quorum prima Hungariam Cisdanubianam, alteram Transdanubianam, tercia Cis Tibiscanam, Universim XLVIII. comitatibus designatam exprimit. (Tom 1-4 Viennae 1738-1742.) IV. kötet. Bécs 1742, 693. oldal.

²⁶⁴ „...the eagle bears the name of the Supreme Being, Ai (the „Creator”) Mircea Eliade: Shamanism. London, 1972, 1974, 69. oldal.

²⁶⁵ gr Zichy Jenő: Harmadik Ázsiai utazása VI. kötet. Budapest, 1905. 211-212. oldal.

²⁶⁶ Hoppál Mihály: Sámánok Lelkek és jelképek. Budapest, 1994. 129. oldal 174. pont.

²⁶⁷ Michael and Mary Whitby: The History of Theophylact Simocatta. Oxford, 1986. XVI. o.

²⁶⁸ Marczali Henrik: A vezérek kora in: Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története II kötet.

οἱ Τοῦρκοι λίαν ἐκτόπως τὸ πῦρ, ἀέρα καὶ ὕδωρ γεραίρουν, ὕμνοῦσι τὴν γῆν· προσκυνοῦσιν μόνως, καὶ Θεὸν ὀνομάζουσι τὸν πεπονηκότα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. τούτῳ θύουσιν ἵππους καὶ βόας καὶ πρόβατα ἱερεῖς κεκτημένοι, οἱ καὶ τὴν τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἐκτίθεσθαι προαγορεύουσιν²⁶⁹

Az óbolgár királylistákból kitűnik, hogy a bolgárok első hat uralkodója Etele király Gyula nemzetségéből származott,²⁷⁰ éppenúgy, mint az Árpádok is családfájukat Etele királyra vezették vissza.²⁷¹ Ebből a szempontból igen lényeges, hogy Fehér Géza az óbolgár feliratokat elemezve idézte Perszián kánnak (836-852) Philippiben talált föliratát: „Ha valaki keresi az igazságot, Isten látja, és ha valaki hazudik, – az Isten látja. A bolgárok sok jót tettek a keresztényekkel (=bizánciakkal), de a keresztények elfelejtették, – de az Isten látja.”²⁷²

Malamir kánnak (831-836) a felirata csak másolatban maradt meg.²⁷³ Az a következőképpen végződik: „Isten méltassa, hogy az Istentől behelyezett fejedelem éljen száz esztendeig.”²⁷⁴

Az idézett, s más föliratok elemzését Fehér Géza a következőképpen fejezte be: „Így tehát megállapíthatjuk, hogy a bolgár-törökök ősi időktől fogva egy Istenben hittek, akiről nagyon tiszta fogalmaik voltak, mint felsőbb hatalomról...”²⁷⁵ Ez egybevág lényegében azzal, amit Theophylaktosz Simokatta írt a törökök egyistenhitű vallásáról, amit a magyar történészek, például Marczali Henrik, az ősmagyokat illetően is idéznek.²⁷⁶

A Képes Krónika középkori szövege szerint, amikor a magyarok látták, hogy a Kárpátmedence a legjobb föld, a vize édes, s mezőin a füvet, „Árpád pedig kürtjét a Duna vizével megtölve minden magyarok előtt a kürtre a Mindenható Isten irgalmasságát kérte, hogy az Úr nekik azt a földet örökre adja. Szavai végeztével az összes magyar fölkiáltott: «Isten! Isten! Isten!» háromszor. És ott találták ki ezt a szokást, amit a magyarok mostanáig megőriznek.”²⁷⁷

Budapest, 1995. 68. oldal, ahol a Theophylaktos Simokatta historiái VII. kötet, bonni kiadás, 286. oldalát idézi.

²⁶⁹ Theophylacti Simocattae historiae, edidit Carolvs de Boor, Stuttgart 1972, 260. oldal, 13-18 sor. Theophylacti Simocattae Historiarum libri octo, recognovit Immanuel Bekkerus Bonn, 1834, 286. oldal, 8-13. sor. (VII. könyv 9. rész)

²⁷⁰ Omeljan Pritsak: Die Bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren. Wiesbaden, 1955. 75-76. oldal.

²⁷¹ Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet. Budapest 1937, 284 oldal 20. sor; 285. oldal, 1. sor; 40. oldal, 56 sor; 55. oldal 10-11. sor; 53. oldal 27. sor.

²⁷² Fehér Géza: A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. Budapest, 1940. 73. oldal.

²⁷³ Bešefjeff V. Godišn: Nadodn Muzej Sofia. 1922-25 Sofia, 1926. 414. oldal.

²⁷⁴ Fehér Géza: A bolgár török műveltség emlékei. Budapest, 2013 (1931), 159. oldal.

²⁷⁵ Fehér Géza: A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. Budapest, 1940. 73. oldal.

²⁷⁶ Marczali Henrik: A vezérek kora és a királyság megalapítása. Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története, II. kötet, Budapest 1895.

²⁷⁷ Arpad vero cum suis de aqua Danubii cornu implens et ante omnes Hungaros super illud cornu omnipotentis Dei clementiam rogavit, ut Dominus eis terra min perpetuum concederet. Finitis hiis verbis omnes Hungari exclamaverunt: „Deus, Deus, Deus” tribus vicibus. Et ibi inventus est usus iste, et servatur apud Hungaros usque modo. (Képes Krónika 28. fejezet) Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum I. kötet. Budapest, 1937. 288. oldal 20-26. sor.

Béla király P. mesternek nevezett jegyzője szerint pedig „Álmos vezér segítője a Szentlélek volt.”²⁷⁸

Mindenesetre jellemző, hogy Mantua közelében a campus Ambuleus-on 452 június 6-án²⁷⁹ a 455-ben elhalt Prosper Aquitanus szerint Nagy Szent Leó pápa és Etele király találkozásakor „Az egész követséget ugyanis méltóan fogadták, és a legfőbb főpap [Nagy Szent Leó] jelenlétének a [Etele] király annyira örült, hogy megparancsolta, hogy a háborúval hagyjanak föl, és a békét megígérve a Dunán túlra távozott.”²⁸⁰ Hasonlóképpen Szent Ciril 861 körül a krími Chersonnál találkozott a magyarok vad portyájával, de azok meghallgatták intését és szabadon elbocsájtották.²⁸¹ Husz évvel később (Hóman Bálint szerint 880-ban²⁸²) Szent Metód a Dunánál találkozott a magyarok királyával, aki megcsókolta, sok ajándékot adott neki, és imáiba ajánlotta magát.²⁸³

Ezt a teremtő Istent a török népek „Tängrinek” nevezték, amint azt Jean Paul Roux igen részletesen kifejtette.²⁸⁴ A kínai évkönyvek már a Krisztus előtti IV. században is följegyezték, hogy a Xiongnu nép az Istenét 撐犁 néven tiszteli, amit Cseng-li-ként olvasnak, de ami a proto-török Tengri nevet adná vissza kínai írással.²⁸⁵ Jean Paul Roux szerint ugyanezt a Xiongnu nevet a kínai források Krisztus előtt 174-ben és 121-ben is följegyezték.²⁸⁶

Iszrayel alán püspök a Prokopiosz által a Kaukazustól északra élő szabirhunoknak mondott hunokról tanúsította, hogy ők „megégetett lovakkal mutattak be áldozatot egy bizonyos szörnyalakú óriásnak, amelyet ők T’angri Xannak szólítottak”²⁸⁷

²⁷⁸ Dux vero Almus, cuius adiutor erat Spiritus Sanctus. (Anonymus 8. fejezet) Szentpéteri, op. cit. 44. oldal 2. sor.

²⁷⁹ Nagy Géza: Magyarország története a népvándorlás korában. in Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története, I. kötet, Budapest 1895, CCCXXVI. oldal.

²⁸⁰ 752 Suscepit hoc negotium cum viro consulari Avenio et viro praefectorio Trigetio beatissimus papa Leo auxilio Deo fretus, quem sciret nunquam plorum laboribus defuisse. Nec aliud secutum est, quam praesumserat fides. Nam totam legationem digniter accepta, ita summi sacerdotis praesentia rex gavisus est, ut et bello abstineri praeciperet, et ultra Danubium promissa pace discederet. S Prosperi Aquitani Chronicon integrum, pars secunda, Migne, Patrologia Latina 51. kötet, 803. oszlop.

²⁸¹ Gyula Moravcsik. Byzantium and the Magyars. Amsterdam, 1979. 44-46. oldal.

²⁸² Hóman Bálint-Szekfű Gyula: Magyar történet I. kötet. Budapest, 1935. 667. oldal.

²⁸³ ibidem.

²⁸⁴ Jean Paul Roux: Tängri. Essai sur le ciel-dieu des peuples altaïques. Revue de l’histoire des religions 149 kötet. 1956. passim.

²⁸⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/Tengri>.

²⁸⁶ „Le grand Dieu céleste apparait, à l’époque proto-historique, chez les hiong-nu. Les Annales chinoises signalent son culte à plusieurs reprises (par exemple en 174 et en 121 avant Jésus-Christ), op. cit. 198-199. oldal.

²⁸⁷ a IX-X. századi Movses Kalankatvaci (más néven Daszuranci) örmény-albán krónikája, amely V-VI. századi följegyzéseket tartalmaz [idézi: Z Tóth Csaba: Magyar Östörténeti Tanulmányok 2005-2010, Budapest, 2010. 218-219, 223. oldalon. (6. lábjegyzetben még a következő hivatkozásokat találjuk: „Angol nyelven ld. Movses Daszuranci: The History of the Caucasian Albanians, Oxford, 1961, transl. C. F. Dowsett. Kiadták orosz és örmény nyelven is.; a keresztény hunokról ld. még Szt. Jeromos, Epistola ad Laeta, CVII. 2, 3. AD 401 v. 402. körül;

Ez elkerülhetetlenül arra mutat, hogy Ond, Ketel és Tarcal, kik Tarcal hegyén pogány szokás szerint kövér lovat ölvén le, nagy áldomást csaptak,²⁸⁸ szintén Tangri kánnak mutattak be áldozatot. 1045-ben a Vatha lázadás során a pogány lázadók „démonoknak áldozva” szintén lóhúst kezdtek enni.²⁸⁹

Tangri neve szerepel az orkhoni török „türk” föliratokban. Így a keleti oldalon Bilgä kagan fölirata 735-ből:²⁹⁰ „Tängri fönt és a szent Földet és Vízet alul.”²⁹¹ Kül Tigin föliratán 732-ből²⁹² „a török Tängri fönt és a török szent Föld és a Víz (alul)”²⁹³ szerepel a keleti oldalon. A Tonyukuk föliraton pedig 720 körül²⁹⁴ „Tängri, Umay és a Föld meg Víz szent szelleme”²⁹⁵ a nyugati oldalon.

Az „örmény kútfők szerint a legfőbb Istent a nyugati húnok „Tängri-atának,” vagyis „mennyei atyának” hívták. E kitétel azonos a modern törökség megfelelő szókinccsével.”²⁹⁶ A „Tängri” fogalmát egyes török népek, így a burjátok Tengerinek, a teleutok pedig Tängäri- nek ejtették. A khalka és az Ordos-i mongoloknál viszont ez a szó Tengger formában jelent meg.²⁹⁷ Ez arra mutat, hogy a szóban forgó fogalom a magyarokhoz is eljutott, annál is inkább, mert az eredetileg, – mint már említettük – a Gyula nemzetség vezette óbolgároknál Madarában egy keresztény templom romjai között 1926-ban Fehér Géza talált „Omurtagnak [815- 831] görög nyelvű feliratában a ТАГГРА vagyis „Tangra” szó olvasható, az „Isten” foga-

http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf206_v.CVII.html. Ld. még Z Tóth Csaba: A steppei népek és a kereszténység. 2009. okt. 22-25, Csíkszeredai konferencia tanulmánykötete.)]”

²⁸⁸ more paganismo occiso equo pingiissimo magnum aldomas fecerunt Anonymus 16. fejezet. OSZK Clmae 403, folio 8^{verso}, 34. sor folio 9^{recto} 1. sor. Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, I. kötet, Budapest 1937, 57. oldal, 16-17. sor.

²⁸⁹ Vatha de castro Selus [Békés vármegye] dedicavit se demonii et s radens caput suum et cincinos dimittens sibi per tres partes ritu paganorum Lépes Krónika 82. fejezet. Szentpétery, I. kötet. op. cit. p 338 3-5. sor Tunc itaque detestabili et exsacrabili amonitione illius Vathae omnes populi libaverunt se demoniis ceperunt comedere equinas pulpas Szentpétery, I. kötet. op. cit. p 338 16-19 sor. Primus enim inter renatos nomine Bacha dedicavit demoniis rasiisque caput suum ritu paganorum. Sicque omnes fecerunt et demonibus libaverunt et ceperunt comedere equinas carnes (26-27 sor. et omnia pessima enormis opera facere etexercere, clericos et omnes Christianos interfecere ecclesias destruere. Szent Gellért legendája 15. fejezet. Szentpétery, op. cit., II. kötet, Budapest 1938, 501. oldal, 19-23 sor.

²⁹⁰ Talat Tekin: *A Grammar of Orkhon Turkic*, (Indiana University Publication, Uralic and Altaic series (Editor Thomas A. Sebeok). Bloomington, The Hague, 1968. 10. oldal.

²⁹¹ „üzä tängri, iduq yer sub” Talat Tekin: *A grammar of Orkhon Turkic*. Indiana University Publication, Uralic and Altaic series (Editor Thomas A. Sebeok) Bloomington, The Hague, 1968. 244. és 277. oldal.

²⁹² Talat Tekin., op. cit., 10. oldal.

²⁹³ „üzä türük tängrisi, türük iduq yirî subî ança etmis;” Talat Tekin, op. cit. 233. és 265. o.

²⁹⁴ Talat Tekin, op. cit., 11. oldal.

²⁹⁵ „tängri umay, iduq yer sub” Talat Tekin, op. cit. 252. és 288. oldal.

²⁹⁶ Edelspacher Antal: *A székelyek eredete. Történelmi és régészeti értesítő. A Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat közlönye. Temesvár, 1881. 15. oldal.*

²⁹⁷ Jean Paul Roux: *Tängri. Essai sur le ciel-dieu des peuples altaïques*, *Revue de l'histoire des religions*, 149 kötet, 1956, [első közlemény], 56-57. oldal.

lom bolgár-török neve.”²⁹⁸ Vesselin Beschevliev a szóban forgó hiányos föliratot kiegészítve a következőképpen olvassa: [Κανα συβηγι] Ομου[ρταγ ό εκ θεοῦ] αρχων ό[.....]ήτο ΩΔ[..... κέ έπόησ]εν θυσ[ίαν εις τόν θεόν]ν Ταγγραν.....HC ητζηργ[ου βοηλασ.....] ²⁹⁹ „Khan sybigi (szerintem süvegi) Omurtag, (Istentől való) uralkodó, ... és feláldozta Tangra istennek”³⁰⁰

Theophylaktosz Simokatta már idézett megfigyelése: „A türkök igen rendkívüli tisztelettel a tüzet, hódolnak a légnak és a víznek is, énekeket zengenek a földnek. Egyedül azonban azt imádják, és Istennek azt nevezik, ki az eget és a földet teremtette” magyarázza meg az orkhoni ótörök föliratokban, hogy Tengrin kívül említik a szent földet és vizet. Így Bilgä kagan fölirata 735-ből³⁰¹ a keleti oldalán „Tängri fönt és a szent Földet és Vizet alul”³⁰² Kül Tigin föliratán 732-ből³⁰³ „a török Tängri fönt és a török szent Föld és a Víz (alul)”³⁰⁴ szerepel a keleti oldalon. A Tonyukuk föliraton pedig 720 körül³⁰⁵ „Tängri, Umay és a Föld meg Víz szent szelleme”³⁰⁶ a nyugati oldalon.

Jean Paul Roux rámutatott, hogy Kül Tigin föliratában „Le mot „ïduk” insist d’ailleurs sur le caractère sacré et non sur le caractère divin des deux éléments”³⁰⁷ Roux azt is kifejtette, hogy a különböző ázsiai művelődések általában öt elemet sorolnak föl, de azok csak részben egyeznek meg:³⁰⁸

Ez az öt elem a *kínaiak* szerint: a víz, a tűz, a föld, a fa és a fém;
a *mongolok* szerint: a víz, a tűz, a föld, a hold, és a nap;
a *perzsák* szerint: a víz, a tűz, a levegő, a hold és a nap;
a *törököknél* Simokatta szerint: a víz, a tűz, a föld és a levegő.

²⁹⁸ Fehér Géza: A bolgár török műveltség emlékei. Budapest 2013 (1931), 156-157. oldal. Fehér Géza: A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. Budapest, 1940 31. oldal. „Nous apprenons, des inscriptions, d’autres détails encore, par exemple, que le dieu suprême des bulgares s’appelait Tangra [nr. 6], de même que chez d’autres peuples turcs.” Vesselin Beševliev: Les inscriptions protobulgares et leur portée culturelle et historique. Byzantinoslavica, 1971, 37. oldal. Vesselin Beševliev: Die protobulgarischen Inschriften Berlin, 1963. 6. fölirat 149-150. o.

²⁹⁹ Vesselin Beschevliev: Die Protobulgarischen Inschriften, Berlin 1963, 149. oldal. (A fölirat fényképét lásd Tafel XXVII-XXVIII, Abb(ildung) 36-39.

Beševliev beszúrása: «θυσ[ήαν ης» helyett «τὸν θυσ[ίαν εις τὸν» írtunk.

³⁰⁰ „Khan sybigi Omurtag ruler from god [...] was [...] and made sacrifice to god Tangra [...] itchurgu boila [...] https://en.wikipedia.org/wiki/Madara_Rider

³⁰¹ Talat Tekin: A grammar of Orkhon Turkic. Indiana University Publication, Uralic and Altaic series (Editor Thomas A. Sebeok). Bloomington, The Hague, 1968. 10. oldal.

³⁰² „üzä tängri, ïduq yer sub” Talat Tekin A.: A grammar of Orkhon Turkic. (Indiana University Publication, Uralic and Altaic series (Editor Thomas A. Sebeok). Bloomington, The Hague 1968, 244. és 277. oldal.

³⁰³ Talat Tekin, op. cit., 10. oldal.

³⁰⁴ „üzä türük tängrisi, türük ïduq yirî subi anča etmis;” Talat Tekin, op. cit., 233. és 265. o.

³⁰⁵ Talat Tekin, op. cit., 11. oldal.

³⁰⁶ „tängri umay, ïduq yer sub” Talat Tekin, op. cit., 252. és 288. oldal.

³⁰⁷ Jean Paul Roux: Tängri. Essai sur le ciel-dieu des peuples altaïques. Revue de l’histoire des religions 149 kötet. 1956. 218-219. oldal.

³⁰⁸ Roux, op. cit. 216. oldal, 1. lábjegyzet.

Ebből az összehasonlításból kitűnik, hogy ezek között az „elemek” között valójában égi testek vannak: a nap és a hold, melyeket már a hiong-nuk is tiszteltek.³⁰⁹ Ez azért döntő, mert a kínai és japán művelődésben a felsorolt öt elem az úgy nevezett állatciklushoz (állatövhez) kapcsolódik, és arról Joseph Needham kifejtette, hogy valójában Juppiter állomások, melyekben a Juppiter az óra járásával ellentétes irányban mozog, mint a többi bolygó.³¹⁰ A kínai folklóre szerint viszont az öt főelem közül a fát a Juppiter uralja, a tüzet a Mars, a földet a Saturnus, a fém-et illetőleg az aranyat a Venus, a vizet pedig a Merkur.³¹¹

Mindez arra mutat, hogy a Simokattánél szereplő víz, tűz, föld és levegő, melyek, mint Roux kifejtette az előbb idézett francia mondatban, a törököknél nagy táltos szellemek, mint azt Amatersau-no-mikami neve eredetileg mutatta, de nem istenek. Valójában szintén bolygók, s a táltos világtkép szerint a világtfán, más kifejezéssel az életfán laknak. A törököknél azonban ezek az elemek nem szükségképpen azoknak az elemeknek felelnek meg, mint a kínai néphagyományban, mert Jean Paul Roux összehasonlításából kitűnik, hogy bizonyos eltérések jelentkeztek ezekben az elemeknek megjelölésében, illetve az égitestekkel való azonosításukban. A 720 körüli Tonyukuk föliratban szereplő Umay ténylegesen a napnak más elnevezése ugyanúgy, mint Szép Enéhé.³¹²

Az Ingul-völgyi szubbotyici övvereteken ábrázoltaknak szárnyaik vannak (alighanem a fejkön is *64. kép*) A

nyakukban azonban nyakperc van, mint a nagyszentmiklósi 7. kancsón minden garabonciáson és táltoson, Emesét beleértve. A szárnyuk és nyakpercük jelzi, hogy táltos szellemek. Az egyik mellett fáklyában tűz ég, a másik fejből mindkét oldalt vízfolyás indul. Ők tehát a Simokatta említette Tűz és Víz táltosszelemei, akik mint a Mars és a Merkur bolygója a világtfát alkotó életfán

laknak. Hármukon nadrág van, ezért a szoknyás csak Tündér Ilona lehet, vagyis az Esthajnal csillaga, akit a Közel-Keleten a harc segítőjénél tartottak, ezért van alighanem szablyája. Ezeket a bolygókat az osztyjások „öröknek” vagy „tol-

³⁰⁹ „Ils adorent le soleil et la lune” Roux, op. cit. 215. oldal.

³¹⁰ Joseph Needham: Science and Civilisation in China volume 3. Mathematics and Sciences of the Heavens and the Earth. Cambridge, 1959. 402. oldal.

³¹¹ „During the complete 60-year cycle each of the animal signs (sometimes also referred to as the twelve Earth Branches) is combined with five main elements: Wood, ruled by the planet Jupiter; Fire, by Mars; Earth, by Saturn; Metal or Gold by the Planet Venus; and Water by Mercury.” Theodora Lau: The Handbook of Chinese Horoscopes. London, 1979, 1984. 1. oldal.

³¹² <https://en.wikipedia.org/wiki/Umay>.

mácsoknak” nevezték, akik az emberekkel közlik az Isten elhatározását.³¹³

A 2. kancsó negyedik képe (65. kép) azt tanúsítja, hogy a griffek, melyek Herodotosz szerint az Altáj hegységben az aranyat őrizték,³¹⁴ még a honfoglaló magyarok között is tenyésztek, vagyis a griffes-indás nép tovább élt a hét vezér népe között, mert a 9. s 10. tányéron (15., 16. kép), sőt tulajdonképpen a 7 kancsón is (25, 33, 34, 36.b, 38. 42, 48. kép) indákat találunk.

A 2. kancsón ez a jelenet tulajdonképpen a szittyia állatküzdelmek ábrázolásának évszázados hagyományának alighanem az utolsó hajtása.

A szittyia állatábrázolásokok jelentőségét a szittyia bölcselőnek, a hét bölcs egyikének Anacharsisnak gondolatai világíthatják meg legjobban. Krösus „megkérdezte Anacharsist a bölcs emberek között a legidősebbet, hogy melyik élőlényt tartotta a legbátrabbnak. Anacharsis azt felelte, hogy a legvadabb állatokat, mert azok egyedül képesek, hogy meghaljanak szabadságukért. Krösus azt gondolta, hogy ez rossz válasz volt, de azt hitte, hogy a második kérdésére úgy fog válaszolni, ahogy szeretné, és így azt kérdezte,

te, hogy kit tart a legerkölcsesebbnek. De Anacharsis ismét azt mondta, hogy a legvadabb állatokat, mert azok egyedül élnek a természet szerint, és nem törvényeket követve, [mert] amíg a természet Isten műve, a törvény csak az ember találmánya, s biztos az, hogy igazabb, ha valaki hűséges marad Isten művéhez, mint emberekéhez. És akkor Anacharsisból a legjobbat akarva kihozni azt kérdezte Krösus, hogy a legvadabb állatok a legbölcsebbek-e, de a másik egyből azt felelte, hogy ez igaz, kifejtve, hogy a bölcsesség ismertető jegye a természet igazságát a törvények előírásai fölé helyezni.”³¹⁵

³¹³ Berze Nagy János: Égig érő fa, Pécs 1984; Kaírjleinen: Die Religion der Jugra-Völker II. 305-307. oldal. 80. oldal

³¹⁴ Herodotosz: Historiai IV. könyv, 13 és 27.

³¹⁵ Diodorus Vales Excerpt S. 23; Renate Rolle: The world of the Scythians. London, 1989. 129. oldal.

A 2. és 7 kancsó művészete alapján tér el az avar ábrázolásokról és a magyarságnak a Fekete-tenger vízgyűjtő területén talált alkotásait tükrözi

Megfigyehetjük, hogy mind a 2, mind pedig a 7. kancsón az ábrázolt személyek szemgolyói a valóságosnál sokkal közelebb kerültek az orrukhoz, mint azt szokásosan látjuk. Nyilvánvaló, hogy ezzel egy bizonyos túlvilági összpontosítást, lelki koncentrációt, túlvilági orientációt kívántak kifejezni. Éppen ezért a két táltospárducnál, vagyis a segítő szellemeknek, ez a sajátosság még fokozottabban jelentkezik

65.a kép. Összetartó szemek

7. kancsón

2. kancsón

Ezek az összetartó szemek azonban nem a nagyszentmiklósi kicsek kizárólagos sajátossága. Éppen a X. századi Európában nem egy ilyen ábrázolást sorolhatunk föl. Ilyen például Szent Lukács szeme az evangélista Juan d' Albares (Joannes diaconus) 920-ban készült mozarab evangéliumos könyvében a leoni székesegyház levéltárában Ms 7 folio 211³¹⁶ (65.b kép). Ide sorolhatjuk az Üdvözítő rozmáragyarból készült ábrázolását a X. század második negyedéből a Pierpont-Morgan Library M319A számú evangéliumos könyvének fedelén³¹⁷ (65.c kép).

65.b kép

Juan d'Albares: Szt Lukács 920, mozarab, Leon MS 8 folio 211

65.c kép

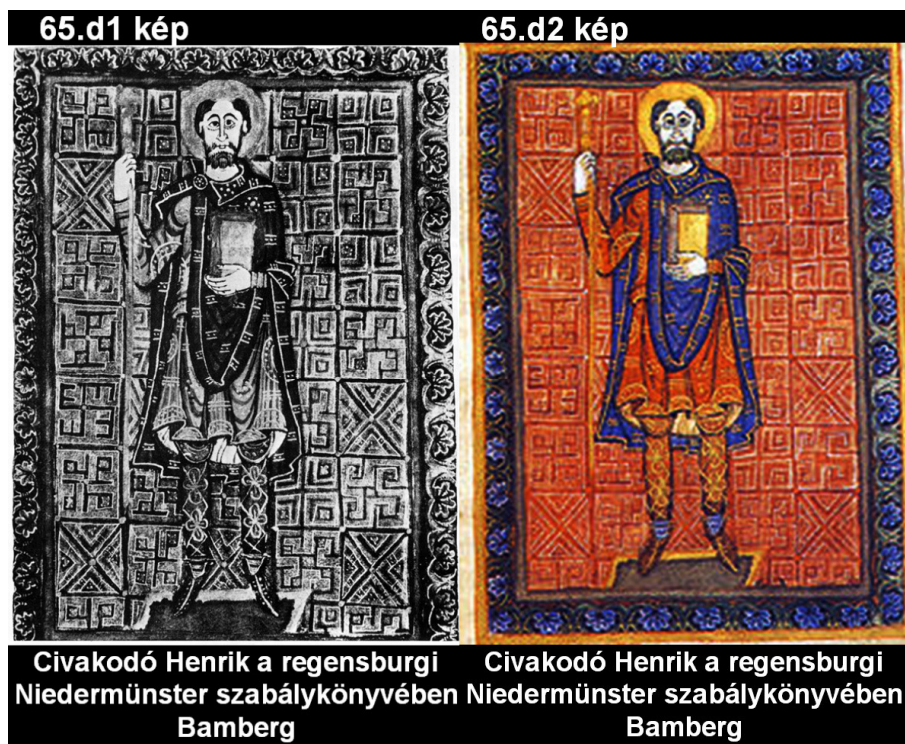

N.Y: Pierpont-Morgan Library M319A rozmár faragás X. század 2. negyede

³¹⁶ Jacques Fontaine: L'art préromain hispanique. L'art mozarabe, ("la nuit des temps" 47. kötet). L'abbaye Sainte-Marie de la Pierre-qui-Vire (Yonne) 1977, 304. oldal, cf. folio 202=117. ép a 349. oldal előtt; 312. és 349. oldal

³¹⁷ Janet Backhouse (et alii): The Golden Age of Anglo-Saxon Art, 966-1066, London 1984, 39. oldal, 21. tárgy (cf.: kép a 38. oldalon).

Ugyancsak összetartók a szemgolyók Szent István király tulajdonképeni apósának Civakodó Henrik bajor hercegnek és német ellenkirálynak a képén a regensburgi Niedermünster jelenleg Bambergben őrzött szabálykönyvében (Regelbuch).³¹⁸

65.d1 kép
Civakodó Henrik a regensburgi Niedermünster szabálykönyvében Bamberg

65.d2 kép
Civakodó Henrik a regensburgi Niedermünster szabálykönyvében Bamberg

Ilyen összetartó szemeket azonban a X. előtti századok anyagában Európában sem találunk. Azért a nagyszentmiklósi kincsek összetartó szemekkel nem keletkeztek a korábbi századokban, és így az avarok korában sem, akik a Kárpátmedencében Kr. u. 568-tól 799-ig virágoztak. Ezért a X. században keletkezett összetartó szemű kancsók nem keletkeztek az ő idejünkben, mert a szemek nem tartanak össze még a késő avar leleteken sem, így például a dunapataji aranycsatt fejedelmi személyeinek szemén semmi nyoma sincs az ilyen szemtartásnak (65.e kép):

65.e kép
A dunapataji késő avar aranycsatt
a szemek még nem tartanak össze
MNM 138/1870

³¹⁸ 282 Patrick J. Kelleher, The Holy Crown of Hungary, Róma 1951, 93. oldal.

Ugyanerre a következtetésre jutunk, ha megvizsgáljuk az avar ábrázolások térki-töltését. Fancsalszky Gábor: „Állat és emberábrázolások a késő avar kori öntött bronzvereteken” című, Budapesten 2007-ben megjelent művében átfogóan ösz-szegyűjtötte az avar ábrázolásokat. Ezeket tanulmányozva kiderül, hogy az avar kompozíciók mindig túlszűfolva töltik ki a rendelkezésre álló felüle-tet:

66.a kép

Klárafalva, Szeged Móra Ferenc Múzeum, lelt.sz. 53.44.1

66.b kép

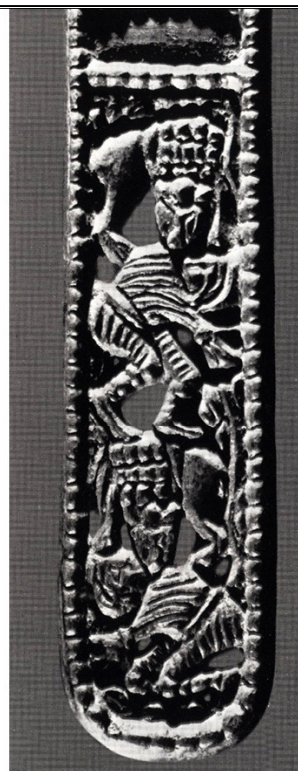

Balotaszöllös, Veszprém, Bakony Múzeum

Páncélos ijazók egy ausztriai avar sírból

Bezirkvereinmuseum, Mödling, 144

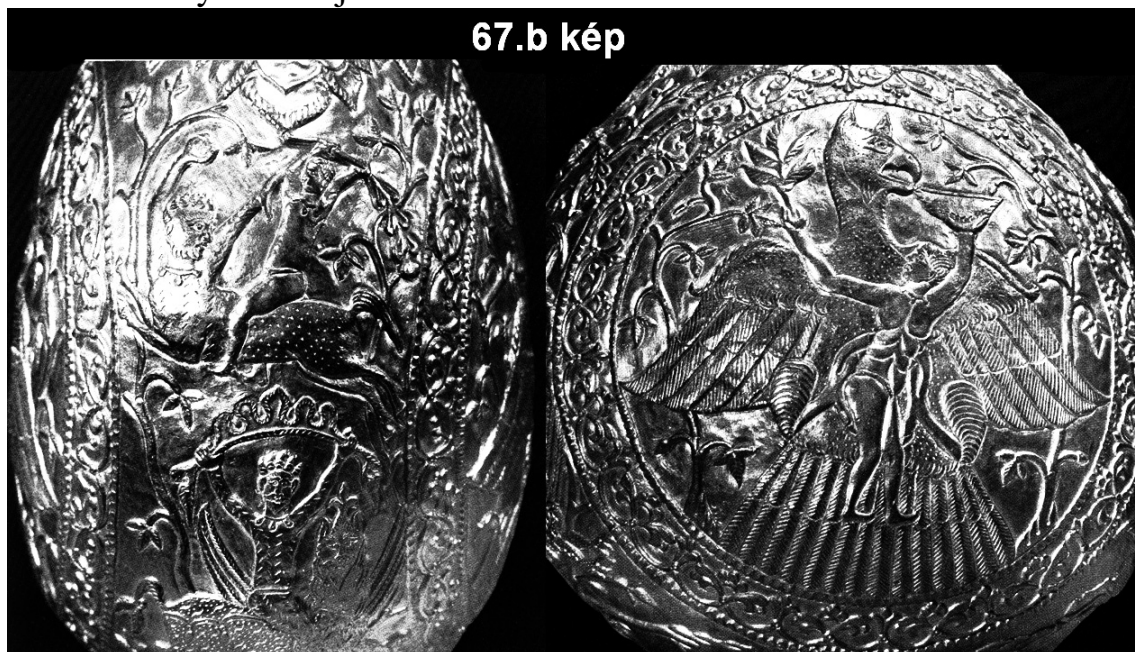
**Nagyharsány
MNM It.sz 106/1884**

Láthatjuk, hogy az avar ábrázolás és a keretük között nincsen semmi űr, az ábrázolás elfoglalja a tér lehetőleg minden porcikáját a kereten belül. Az avar alkotásokon szereplőkön kívül a tér gyakorlatilag nem létezik.

Ezzel szemben a nagyszentmiklósi alkotásokon az ábrázolás és a képkeret között mindig van kellő üres tér. Ilyen értelemben a nagyszentmiklósi kompozíciók jelentősen szellősebbek az avar kompozícióknál, mert például azokkal ellentétben általában nem surolják a keretet:

A 7. kancsón sem feszíti az ábrázolás a keret által körülhatárolt teret, amit nem tölt ki maradék nélkül. Van üres tér az ábrázolt alakok és a keret között, amiben növényzet is hajladozhat:

67.c kép Az ábrázolt alakok s a keret között való tér hagyásában a nagyszentmiklósi magyar művészet követi a Fekete tenger fölötti térségben az őseink által hagyott kompozíciók hagyományát:

**Kutemszki
solymász**

Muzsi lovas

**Perm környékén talált
tarsolyból lett szemfe**

*Lásd: Fodor István, Diószegi György, Legeza László: *Őseink nyomában*, Budapest 1996, 56-57. oldal és Dr Fodor István: *Halotti maszkok*. Budapest, 2013. 36. képoldal